

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

8.

klasei

Literatūra

VIA2

Aija Kalve
Ilze Stikāne

«Spēle»

Mācību līdzeklis skolēnam

Projekts «Atbalsts valsts valodas apguvei un bilingvālajai izglītībai»

Nr. 2008/0003/1DP/1.2.1.2.1/08/IPIA/VIAA/002

UDK 821(075.2)

Ka 302

Aija Kalve, Ilze Stikāne
LITERATŪRA 8. KLASEI. SPĒLE
Mācību līdzeklis skolēnam

Projekta vadītāja: *Inese Auziņa*

Redaktore: *Marija Briška*

Mākslinieciskais redaktors: *Edgars Švanks*

Tehniskā redaktore: *Ilga Klotiņa*

Korektore: *Ilze Zeltkalne*

Recenzentes: *Dr. philol. Mārīte Āboltiņa, Mg. philol. Māra Rune*

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienība

Darba autortiesības ir aizsargātas saskaņā ar LR „Autortiesību likumu”.

Darba publicēšana jebkurā drukātā vai elektroniskā formā kopumā vai pa daļām, tā izdošana, izplatīšana masu saziņas līdzekļos, kā arī kopēšana ir stingri aizliegta bez LVA rakstiskas piekrišanas.

Iespiests Jelgavas tipogrāfijā

© 2011, LVA

ISBN 978-9934-8172-6-7

Satura rādītājs

Ievads	4
1. nodaļa. Izjūtu un iztēles spēles dzejā	5
2. nodaļa. Piedzīvojumu varā	28
3. nodaļa. Liktens spēles	40
4. nodaļa. Pagātnes pagriezieni	53
5. nodaļa. Emociju spēles	63
6. nodaļa. Prāta un sirds saspēle	76
Atbildes	87
Uzziņu vācele	88
Izmantotā literatūra	96

Ievads

Mācību līdzeklī skolēnam „Literatūra 8. klasei. Spēle” tu iepazīsies ar latviešu rakstnieku dažādu žanru latviešu literatūras darbiem, kas tapuši gan mūsdienās, gan senāk. Mācību līdzeklī sniegtas īsas ziņas par daiļdarbu autoriem, iekļauta papildinformācija par filmām un mūziku saistībā ar lasāmo, kā arī nosauktas citas rakstnieku pazīstamākās grāmatas, ar kurām tu vari iepazīties.

Piktogramma „Uzziņu vācele” norāda, ka uzdevuma veikšanai nepieciešamā informācija par literatūras teorijas jautājumiem atrodama izdevuma beigās ievietotajā „Uzziņu vācelē”, kur alfabēta secībā kā nelielā vārdnīcā rodams literatūras teorijas jautājumu izklāsts.

Autores Aija Kalve, Ilze Stikāne

Pievērs uzmanību apzīmējumiem!

Noskaidro vārdu nozīmi!

Darbojies radoši!

Meklē skaidrojumu „Uzziņu vācelē”!

1. nodaļa

IZJŪTU UN IZTĒLES SPĒLES DZEJĀ

Dzejas sēklas lida pa gaisu kā pieneņpūkas.

(Māra Cielēna)

1. uzdevums.

1. Uzraksti, ar kura dzejnieka personību vai daiļradi tu labprāt vēlētos iepazīstināt klasesbiedrus Dzejas dienu sarīkojumā! Kāpēc?

---

2. Lasi dzejnieces Ineses Zanderes atzinumu: „Dzejnieks ir cilvēks, kas muzicē, zīmē, dejo un būvē, tikai izdara to visu ar vārdiem”! Komentē šo atzinumu!

---

3. Lasi dzejoļus!

Inese Zandere

iekšīņa un ārīņa

ledū jūra ieraujas
mākoņi slēpj stariņus
zaļu lapu aizsegā
koki glabā zariņus

visam kam ir iekšīņa
apkārt tam ir ārīņa
skaties jūrai tieši acīs
ieraudzīsi nāriņu

(Krājums „iekšīņa un ārīņa”)

Pēters Brūveris

Zvejnieks un dzejnieks

Zvejnieks noķēra zivi,
Dzejnieks noķēra dzīvi.

Zvejnieks uzcepa zivi,
Dzejnieks uzcepa dzīvi.

Zvejnieks apēda zivi,
Dzejnieks neapēda dzīvi.

Dzīve apēda viņu
Kā tādu krustnagliņu.

(Krājums „Brīnumdzejoļi”)

krustnagliņa – garšviela;
žāvēti nagliņkoka
ziedpumpuri

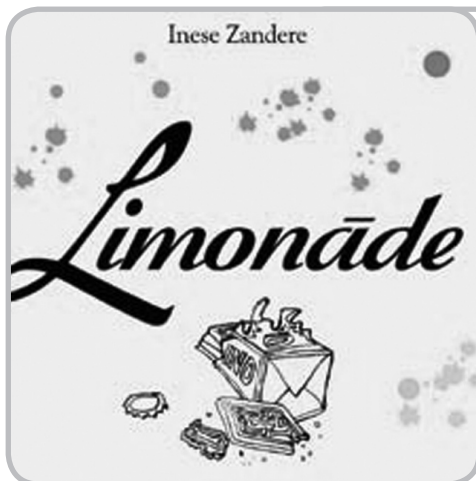
4. Uzraksti, ko katrs no dzejoļiem atklāj par dzejnieka pasaules izjūtu un skatījumu!

Inese Zandere (1958) – latviešu dzejniece un prozas rakstniece, vairāku dzejoļu grāmatu bērniem un pusaudžiem autore. „lidojošie burti” (2003), „iekšīņa un ārīņa” (2004), „Limonāde” (2005), „ja tu esi sivēns” (2006; Jāņa Baltvilka balva, 2007), „brīnumbēbīša gads” (2008) ir populārākie Ineses Zanderes krājumi. Kopā ar mākslinieku Kristianu Šicu tapis komikss „Pingus Posta piedzīvojumi” (2006), kopā ar mākslinieku Juri Petraškeviču – pasaka „Māsa un brālis” (2006), kas atveidota arī animācijas filmā (2008). Kopā ar Mārtiņu Graudu izveidota grāmata „Latviešu zvēri” (2009), kurā pasakās tēlotās situācijas apskatāmas fotogrāfijās.

2. uzdevums.

1. Lasi dzejoļus! Veic uzdevumu!

Inese Zandere

autobusu pieturā

2. Uzraksti, kas šī dzejoļa rakstībā atšķiras no pieņemtajām valodas normām!

---

3. Uzraksti, kā, tavuprāt, saprotamas dzijas rindas „dienas kļuva priecīgas un ļoti burbulīgas”!

---

reiz kādā ciematā pie rīgas
bij dzīve ļoti garlaicīga

bet autobusā nīca-rīga
tad kāpa dzīve garlaicīga

ar čemodānu milzonīgu
tā projām aizbrauca uz rīgu

bet šurpu atbrauca no rīgas
trīs kleitas ļoti vasarīgas

tās teica puika lūdzu rādi
kur te var nopirkt limonādi

un beidzot sākās vasara
tai ciematā pie rīgas

un dienas kļuva priecīgas
un ļoti burbulīgas

es ripoju

gar veikalu gar gateri gar aptieku gar
skolu
pa taciņu pa ieliņu pa šoseju pa molu
pār laukumu pār tiltiņu pār peļķi un pār
grāvi
es taču vainīgs nebiju ka tu man ceļā stāvi!

divi skatieni

vai spāre man pār galvu skrien
un mudina
un mudina?
vai skudra man pa roku lien
un kņudina
un kņudina?

ak nē
tas tikai skatiens vien

viens skatiens man pa roku lien
un kņudina
un kņudina
viens skatiens man pār galvu skrien
un mudina
un mudina

es sūtu savu skatienu
pie tevis
atdarīt
bet viņš tik tālu nelido
viņš kautrējas un krīt

reportieris

kā tornī acis pierē mīt
un raugās zilā tālē
kāpēc nav acu papēžos
lai ieskatītos zālē?

no augšas vienmēr raudzīties
ir savāds paradums
jo dažkārt pašā apakšā
mēdz notikt notikums

es gribu dzīvot otrādi
ar kājām mākoņos
un pirmais zināt jaunumus
tur skudru mājokļos

ripot – *šeit*: braukt ar riteni
gateris – vieta, kur baļķus zāgē dēļos

4. Uzraksti, kāda loma, tavuprāt, dzejolī ir to lietvārdu blīvējumiem, kas nosauc vietas, pa kuriem brauc!

---

kņudināt – *šeit*: niezēt; niezoshi kutēt

5. Raksturo liriskā varoņa izjūtas!

---

tāle – tālums, tāliene

6. Uzraksti, ko par lirisko varoni liecina dzejas rindas „es gribu dzīvot otrādi / ar kājām mākoņos” un „ar kājām gaisā strādāšu / ar galvu lejup augšu”!

---

7. Uzraksti, kāpēc, tavuprāt, dzejoļa nosaukums ir „reportieris”!

---

un slieku metro tuneļos
un varžu bankā zaļā
un skrejvaboļu futbolā
kur kautiņi iet vaļā

ar kājām gaisā strādāšu
ar galvu lejup augšu
un reportāžas sūtišu
no apakšas uz augšu

8. Uzraksti, ko, tavuprāt, izsaka ar lielajiem burtiem rakstītās frāzes!

---

dzīves viļņos

pudelē pa dzīves viļņiem
kuģo mūsu vēstule
tajā rakstīts, ka MĒS ESAM
ka MĒS ESAM TE

un ja kādā tālā krastā
nokļūs pudele
visi zinās, ka MĒS ESAM
ka MĒS ESAM TE

9. Uzraksti, ko tu rakstītu vēstījumā par sevi, ja tādu pudelē sūtītu pasaulei!

---

citādi jau neuzminēs
viņi it nekādi
ka mēs svētdien kāpās sēžot
dzērām limonādi

10. Uzraksti, kāda ir dzejoļa noskaņa un kas to rada!

---

kur paliek burbuļi

deviņtūkstoš deviņsimti deviņdesmit
burbuļi
satikās un smējās
hi hi hi hi hi
deviņtūkstoš deviņsimti deviņdesmit
burbuļi
visi gaisā skrēja
hi hi hi hi hi
deviņtūkstoš deviņsimti deviņdesmit
burbuļi
ātri izčibēja
hi hi hi hi hi

11. Kā, tavuprāt, šis dzejolis iederas krājumā ar nosaukumu „Limonāde”? Savu atbildi pamato!

---

naktī izej ārā skaties debesīs
burbuliši mirdzoši
hi hi hi hi hi

ziema vasarnīcā

lai ziema nobur mani
par lāsteku vai piku
pret viņu tomēr sajūtu
es lielu nepatiku

es mīlu siltus vakarus
un kleitas vasarīgas
kas atbrauks tikai nākamgad
mūs apciemot no rīgas

bet ziema izvelk ziemeli
un pavicina salti
lai visām priežu meitenēm
kļūst mati sniega balti

tā ieliek manu vasaru
pie sevis ledus lādē
kur iekrīt spoža asara
un sasalst limonāde

(Krājums „Limonāde”)

12. Raksturo liriskā varoņa izjūtas!

---

13. Par ko, tavuprāt, rosina domāt dzejoļa pēdējais pants?

---

14. Uzraksti, kur un kad notiek dzejoļu krājumā tēlotās norises! Savas domas pamato, minot laika un telpas zīmes!

---

15. Uzraksti, kas, tavuprāt, ir dzejoļu krājuma liriskais varonis!

---

16. Kāpēc, tavuprāt, dzejoļu krājuma nosaukums ir „Limonāde”?

---

17. Uzraksti dzejoļu krājuma „Limonāde” anotāciju!

---

18. Uzzīmē dzejoļu krājuma vāka skici! Pamato savu ideju!

Pamatojums

---

19. Lasi dzejnieces Ineses Zanderes viedokli par pieturzīmēm: „Pieturzīmes ir domātas tam, lai tu zinātu, kur lasot apstāties, vai arī norādīšanai uz kādām emocijām. Taču dzejoli šīs funkcijas pilda dalījums rindās, ritms un vēl šādas tādas citas viltības. Turklāt man patīk pēc iespējas atturīgs un tīrs grafiskais zīmējums kā līnija, melns uz balta. Es netiecos pēc figurālas eļļas glezniecības. Ideālā skaņa ir klusums. Kaut kas šajā apgalvojumā mani ļoti fascinē. Lielie burti ir pārāk ārišķīgi un plāpīgi, pieturzīmes jālieto tikai tad, ja bez tām nevar saprast. Dažreiz es ievelku domuzīmi, lai pauze būtu vēl garāka, un domuzīme jau arī ir tikai gabals līnijas.”!

Uzraksti savas domas par Ineses Zanderes pausto viedokli!

---

3. uzdevums.

1. Lasi dzejoli! Pievērs uzmanību vārdu *miers* un *siers* atkārtojumam un vārda *miers* nozīmju daudzveidībai!

Inese Zandere

Staņislavs Sērkociņš un Stefānija Skudra

Visi zin, ka slikts ir karš, labs ir tikai **miers**.

Staņislavam Sērkociņam garšo tikai siers.

Savai sievai neliek mieru, kamēr dabū sieru.

Ja nav Staņislavam siera, nebūs **mājā miera**.

Svētdienā, kad spoža saule, sieva sasien sieru,

Pati aiziet baznīcā meklēt **dieva mieru**.

Palikt mājā svētdienā divatā ar sieru

Staņislavs Sērkociņš vienmēr **ir ar mieru**.

Skapi atver smaidīdams, tūlīt ēdīs sieru –

Aizsvilstas kā sērkociņš, atkal **zaudē mieru**:

Stefānija Skudra sēž skapī **vēsā mierā**,

Savus asos zobus cērt Staņislava sierā.

Visi zin, ka slikts ir karš, labs ir tikai miers,

Tomēr katram dzīvē reiz jāaizstāv savs siers.

(No topošā krājuma „Dieguburti”)

zināt – zina (īstenības izteiksmes vienkāršās tagadnes 3. personas pareiza forma)

2. Izskaidro dzejolī lietoto vārdu un vārdu savienojumu nozīmi!

Miers – _____

Mājas miers – _____

Dieva miers – _____

Būt ar mieru – _____

Zaudēt mieru – _____

Vēsā mierā – _____

3. Uzraksti, kas, tavuprāt, šajā dzejolī rada komisku noskaņu!

---

4. Uzraksti, par ko mudina domāt dzejas rinda „Tomēr katram dzīvē reiz jāaizstāv savs siers.”!

---

4. uzdevums.

1. Lasi dzejoli! Atmini tajā uzdoto mīklu!

zutnis – maks

Inese Zandere

ģimene

manai mammai nava kurpju
skrien ar plikām kājām
aizlidojām atlidojām
naudu nesakrājām
tētīm nava kabatiņas
kur likt naudas zutni
toties visiem mums ir spārni
jo mēs esam .....

(Krājums „ja tu esi sivēns”)

2. Uzraksti, kas, tavuprāt, varētu būt dzejoļa liriskais varonis! Pamato savu viedokli!

---

3. Uzraksti, kāda, tavuprāt, ir dzejoļa pamatdoma!

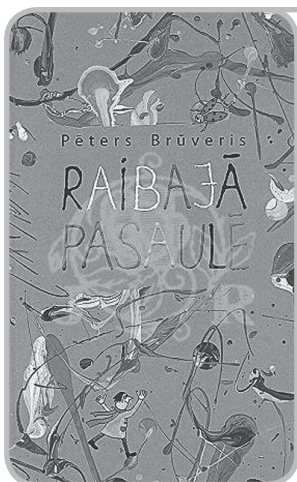
4. Uzraksti, par kurām vērtībām, tavuprāt, rosina domāt šis dzejolis!

Pēteris Brūveris (1957) – latviešu dzejnieks, vairāku dzejoļu krājumu bērniem un pusaudžiem – „Katrs savu dzīvi dzīvo” (1997), „Sili, vai tu mani mīli” (2000), „Katram mazam putniņam...” (2002), „Brīnumdzejoļi” (2006), „Raibajā pasaulē” (2010; Jāņa Baltvilka balva, 2010) u. c. – autors.

5. uzdevums.

1. Lasi dzejoli! Pievērs uzmanību, kur autors saskata pasaules skaistumu!

Pēters Brūveris

Dziesma par pasaules skaistumu

Veltījums visiem dabas draugiem

Cik pasaule šī ir skaista
šīs pļavas upes un mežs
un smilgu iesārtās skaras
ko iešūpo vakara vējš

Cik pasaule šī ir skaista
zum bites un kameņu dūc
un liekas ka sidraba birzī
par mums kāds ik vakaru lūdz

Cik pasaule šī ir skaista
ar klintīm un strautmalas oļiem
ar klusiem kukaiņu soļiem
kas pareizās takas zin

Tu skaties kā brīnumā visā
kas apkārt tev uzplaukst un zied
ir skaista saule kad uzaust
un skaista ir saule kad riet

Tai katram ir sava vieta
lai kaķītis pienu lok
lai vēzis atsprēklin rāpo
lai kurmis zemzemē rok

Cik pasaule šī ir skaista
ar kadiķiem liepām un ošiem
ar ievām un vilkābelēm
ar ozoliem negaisā drošiem

Un Zemes māte mums smaida
un Laima likteni liek
lai katram IR sava gaita
lai katram pa laimītei tiek

(Krājums „Raibajā pasaulē”)

skara – ziedkopa, salikts ķekars, spurdze
uzaust – pamazām parādīties debesīs;
uzlēkt (par debess spīdekļiem)
atsprēklin – atmuguriski
zemzeme – pazeme
vilkābele – neliels rožu dzimtas koks vai
krūms ar baltiem ziediem un sarkaniem vai
melniem augļiem; baltērķšķis, pārērķšķis

2. Iekrāso vārdus dzejolī, kas nosauc skaisto pasaulē!

3. Komentē dzejoļa rindas – „lai katram IR sava gaita/ lai katram pa laimītei tiek”!

---

4. Uzraksti, kā, tavuprāt, dzejoļa apakšvirsraksts „Veltījums visiem dabas draugiem” saistāms ar dzejoli tēloto! Par ko tas mudina domāt?

---

5. Uzraksti, kāda, tavuprāt, ir šī dzejoļa pamatdoma!

---

6. Uzraksti, ko par pasaules skaistumu savā dzejolī izceltu tu! Pamato savas domas!

---

6. uzdevums.

1. Lasi dzejoli no cikla „Trīs dzejoli maniem krievu draugiem”! Pievērs uzmanību liriskā varoņa izjūtām!

Pēters Brūveris

Пропал друг

Тьма кромешная вокруг –
Потерялся верный друг.

Может быть, он, словно крот,
Роет, роет без забот.

Может быть, что злая сила
Друга в гнома превратила.

Ну а если он в бреду
Улетел, как какаду.

Или, взяв с собою шайку,
В ад удрал иль на Клондайку.

Может быть, что – аты-баты –
Выдвинулся в депутаты.

Марсианин, дескать, вроде
Видел друга в луноходе.

Может, замороженный мечтами,
Вспомнил он о некой даме.

Может, рядом здесь гуляет,
Только дурака валяет.

*Тьма, тьма кромешная вокруг,
Куда же делся ты, мой друг,
Тьма, тьма-тьмущая вокруг,
Отзовись, мой верный друг.*

(Krājums „Raibajā pasaulē”)

2. Uzraksti, kā, tavuprāt, jūtas Pētera Brūvera liriskais varonis! Savu viedokli pamato!

---

3. Uzraksti, kāds ir dzejoļa temats!

---

4. Raksturo dzejoļa noskaņu!

Dinozaurs

Bet kas ES esmu, zināt?
Kurš atbildi man dos?
Pirms divsimt miljons gadiem
No olas izšķīlos.

Es pāri laikiem redzu,
Mans redzesloks nav šaurs,
Es esmu izmirušais,
Es esmu dinozaurs.

(Krājums „Raibajā pasaulē”)

2. Izvēlies vienu Pētera Brūvera dzejoli! Pārtulko to (atdzejo)!

---

3. Kāpēc, tavuprāt, Pēters Brūveris abos dzejoļos vietniekvārdu *es* ir rakstījis ar lielajiem burtiem – „ES”?

---

8. uzdevums.

1. Lasi monostihus no cikla „Deviņi monostihi”!

Pēters Brūveris

Vienrinde (Svētki)

Jo vairāk raķešu viņi debesīs šauj, jo debesis paliek tukšākas.

Vienrinde (CV)

Profesija – klaidonis: zogu ainavas.

Vienrinde (Epitāfija)

Piedzima svaigā gaisā pie dabas krūts, nomira putekļainā bibliotēkā pie aizsalušas rūts.

epitāfija – uzraksts (bieži dzejā) uz kapakmens vai pieminekļa

Vienrinde (Taureņu izstādē)

Ja pieskarsies, uz pirkstgaliem paliks vien pelnaini putekļi.

Vienrinde (Privātīpašums)

Mans vienīgais privātīpašums – balta, vēl neaprakstīta papīra lapa.

(Krājums „Divpadsmit metieni. Dzejas atdzejas un...”)

2. Ilustrē vienu Pētera Brūvera monostihu!

3. Saceri savu monostihu! Izdomā tam nosaukumu!

---

4. Kā tu domā, vai jebkura vienrinde ir monostihs? Pamato savas domas!

---

9. uzdevums.

1. Lasi vienu no cikla „Dviņu trīņi” dzejoļiem!

Pēters Brūveris

3.

simtiem pasaulu lietus lāsē
simtiem pasaulu rāsas lāsē

simtiem pasaulu asaru lāsē
simtiem pasaulu asins lāsē

sirds neko vairāk, tikai vienu vien grib
pirkstos dzintara krellītes zib

(Krājums „Divpadsmit metieni. Dzejas atdzejas un...”)

2. Uzraksti, kāpēc, tavuprāt, šis dzejolis ietverts ciklā „Dviņu trīņi”!

---

3. Uzraksti, kādu pasauli tu iztēlojies lietus, rāsas, asaru vai asins lāsē!

---

10. uzdevums.

1. Lasi latviešu tautas izcelšanās teikas par ezeriem!

Par Alauksta un Ineša ezeriem un to salām

Notikums attiecas uz tiem laikiem, kad ezeri laidušies pa gaisu. Kādu dienu divi ezeri, Inesis un Alauksts, laidušies pāri Vecpiebalgai un sākuši strīdēties. Izrādījies, ka abi ezeri gribējuši nolaisties vienā vietā. Strīdoties Inesis saskaities un iesitis Alaukstam vienu pliķi, bet Alauksts iesitis Inesim septiņus pliķus. Strīdēdamies un plēsdamies abi ezeri bijuši noguruši un nolaidušies zemē netālu viens no otra. Pliķu vietā izcēlušās salas. Inesis dabūjis septiņus pliķus, un tā tam izcēlušās septiņas salas, bet Alauksts vienu pliķi – un tā arī viņam ir tikai viena sala.

(Latviešu tautas teika)

saskaisties – sadusmoties

pliķis – sitiens ar plaukstu pa seju (vaigu)

plēsties – ķildoties, kauties

izcēlties – *šeit*: rasties

Baucis

Kur tagad Baucis (ezers starp Lenču un Podzemu pagastiem) stāv, tur agrākos laikos bijusi pļava. Reiz uz tās pļavas ganījuši gani lopus. Ganījuši kā jau arvienu. Te uzreiz pa gaisu nācis tāds liels melns mākonis un viens gans kļiedzis: „Bēgat bērni, bēgat bērni, Baucis nāk!”. Bērni aizbēguši arī it visi. Arī lopus aizdzinuši visus. Tikai viens melns baucis palicis baurodams. Tā tas arī tur palicis; ezers tam ir uzkritis virsū. Ziemu vēl tagad dzirdēts zem ledus vērsis baurojam.

baucis – bezragu vērsis

(Latviešu tautas teika)

Lubāns

Senāk visi ezeri laidušies pa gaisu, tā arī Lubānas ezers. Tikai sava lieluma dēļ tas nav varējis izmeklēt tik plašu vietu, kur apmesties. Laižoties tas bijis ļoti piekusis un apmeties starp Praulienu un Lazdonu gulēt dienvidu. Pēc atpūtas piecēlies un laidies tālāk, bet guļas vietā atstājis zābakus. Kur zābaks palicis, tur izcēlies ezers, kas nosaukts par Melno ezeru. Pret vakaru tas nolaidies atkal vienā vietā paēst vakariņas. Paēdis, laidies tālāk, bet uz galda palicis viens šķīvis. Tur ir cēlies ezers, ko nosaukuši par Balto ezeru. Tikai otrā dienā ap pusdienu Lubānam gadījies laisties pāri lielam klajumam. Novērojis, ka tur varēšot labi izstiepties, nācis zemē, kur palicis uz dzīvi.

dienvidus – diendusa

(Latviešu tautas teika)

Zebrus ezers

Viņos laikos Zebrus ezers laidies pa padebešiem. Beidzot tur augšā parādījies vīrs baltā zirgā (pēc cita atstāstītāja ezeru vilkšus vilkusi balta ķēve), saukdams: „Atmini, kā šo ezeru sauc!” Izminējušies visi cilvēki, neviens īsto vārdu neuzminējis. Te piepeši viens zēns iesaucies: „Zebrus ezers!” Tūliņ ezers nolaidies no mākoņiem tai vietā, kur tas vēl šo baltu dienu stāv.

(Latviešu tautas teika)

2. Uzraksti, kas visām četrām latviešu tautas teikām kopīgs!

---

11. uzdevums.

1. Lasi dzejoli!

Pēters Brūveris

Dzejolis par ezeru vārdā saukšanu

Vēl ezeri pa gaisu lido
Vai dies cik ezeru tur daudz
Vēl ezeri pa gaisu lido
Un grib lai viņus vārdā sauc

Tur Alauksts Inesis un Drīdzis
Un Kaņieris un Bābelītis
Tur lielais Lubāns pusaizmidzis
Un Burtnieks noslēpumiem pilns

Gan rūkdami gan klusēdami
Tie grib uz zemes ātrāk tikt
Tiem katram vajag savu vārdu
Jo gaisā taču nepalikt?

Tur Ušurs Ērkulis un Abuls
Un Raunaisis un Adatiņa
Tiem visiem gribas darīt labu
Bet pirms tos vārdā nosauciet!

Mirdz viņos zivis sudrabainas
No tikliem nebīstas tās vēl nemaz
Tie cits ar citu vietām mainās
Un gadās – arī sakaujas

Tur Bullītis un Tauns un Čortoks
Un Zābaks Zobols Bļodonis
Un Plencis Cīrvītis un Aklais
Un Cirišs Cirsis Cārmanis

Rau! Ezeri pa gaisu lido
Un mākoņiem tie ceļus jauc
Vēl ezeri pa gaisiem lido
Ātrāk viņus vārdā sauc!

Tur Viešurs Laipītis un Ilziņš
Un Ummis Bauzis Bukūzis
Un Mukulītis Vabulītis
Un Rušons Baltiņš Dreimanis

(Ezeri laižas zemup, visi priecīgi gaviļē.)
Tie lejup krīt mēs viņus gaidām
Un Melnais Velns ar savu naidu
Lai nogrimst purva akacī
Lai nogrimst melnā akacī

*Kādus vēl Latvijas ezerus tu zini?
Kurš ezers ir vistuvāk tavām mājām?*
(Starp citu, Velns tajā akacī tā arī
nogrīma; no tā laika tur ir Velnezers.)

(Krājums „Raibajā pasaulē”)

vai dies – *šeit*: vai Dievs!;
izteicienu lieto, izsakot
izbrīnu, pārsteigumu
zemup – uz leju, lejup
akacis – daļēji aizaugusi
dziļa bedre ar ūdeni tādā
purvā, kas radies no ezera

2. Atbildi uz dzejoli uzdotajiem jautājumiem!

---

12. uzdevums.

Aizpildi tabulu!

Kopīgais un atšķirīgais Pētera Brūvera dzejoli un lasītajās latviešu tautas teikās

Salīdzināšanas kritēriji	Atšķirīgais latviešu tautas teikās	Atšķirīgais P. Brūvera dzejolī „Dzejolis par ezeru vārdā saukšanu”	
		Kopīgais	
Temats			
Tēlotie ezeri			
Tēlotie notikumi			
Vēstījuma forma (saistīta, nesaistīta valoda)			
Secinājumi			

13. uzdevums.

1. Atmini dažādu tautu mīklas! Savieno mīklu un tās atminējumu ar līniju!

Gurķis

Lāstekā

Dūmi

Atbalss

Gramata

Saulē

Uguns

1. No ūdens baidās,
Ar vēju skrien,
Visu, kas ceļā,
Apēd. *(Krimas tatāru mīkla)*
2. Nav koks, bet ar lapām;
Nav drēbe, bet sašūta;
Nav cilvēks, bet pastāsta. *(Latviešu tautas mīkla)*
3. Ne logu, ne durvju, bet iekšā pilna ar ciemiņiem.
(Baltkrievu tautas mīkla)
4. Roku nav, kāju nav,
Bez kāpnēm augšup kāpj. *(Krimas tatāru mīkla)*
5. Debesīs stāv, zemi silda. *(Latviešu tautas mīkla)*
6. Kas ziemā aug no augšas uz leju?
(Baltkrievu tautas mīkla)
7. Ne mutes, ne zobu, bet visu apēd.
(Latviešu tautas mīkla)
8. Kas prot visas valodas? *(Latviešu tautas mīkla)*
9. Runāt māc – cilvēks nav,
Sašūta ir – kreklis nav,
Lapu daudz – koks nav. *(Krimas tatāru mīkla)*
10. Maza maza mājiņa, bez durvīm un bez logiem,
bet pilna ar ļaudīm. *(Latviešu tautas mīkla)*
11. Kas runā visās valodās? *(Baltkrievu tautas mīkla)*
12. Kas cilvēkam vislielākais draugs un ienaidnieks?
(Latviešu tautas mīkla)
13. Viens ugunskurs
Visu pasauli sasilda. *(Krimas tatāru mīkla)*
14. Gaisā kāpj, kustas un līgojas, bet zemē nekrīt.
(Latviešu tautas mīkla)
15. Kas lec un iet bez kājām? *(Latviešu tautas mīkla)*
16. Aug mežs uz zemi ar virsotnēm.
(Latviešu tautas mīkla)
17. Kas arvien patur beidzamo vārdu?
(Latviešu tautas mīkla)

2. Dzejnieks Pēters Brūveris raksta: „Bieži vien mīklas, līdzīgi kā pasaku sižeti, mēdz ceļot no tautas tautā.” Uzraksti, ko tu vari secināt par sacīto no lasītajām mīklām!

---

14. uzdevums.

1. Atmini dzejā uzdotās mīklas! Pasvītro atskaņas, nosaki atskaņu veidu un uzzīmē shēmu!

nesties – ļoti ātri virzīties
kroni – šeit: vainagi

Pēters Brūveris

Sešas mīklas

Atskaņu veids, shēma

1. Klejo koka mētelītī,
Vidū melna dvēselīte,
Vai tam prieki, vai tam bēdas,
Lasiet atstātajās pēdās.

Parastais zīmulis

Blakus atskaņas: a a b b

---

2. Kā zirgam četras kājas,
Tak nekust prom no mājas,
Viņš kaulains ir, bez taukiem,
Un apkrāvi ar traukiem.

Galds

---

3. Kāju nav,
Bet šurpu viņš skrēja,
Acu nav,
Bet asaras lēja.

Lietus mākonis

---

4. Nav tas koks,
Kaut lapu daudz,
Tikai vienreiz
Minēt ļauts.

Krūms

---

5. Visi prom no Rīgas nesas,
Galvā kroni, somās desas.

Ķarņi

---

6. Māk skaitīt līdz seši,
Visi pārējie cipari sveši.

Metamkauliņš

(Krājums „Brīnumdzejoļi”)

2. Uzraksti, kāda, tavuprāt, ir atskaņu loma dzejolī!

---

3. Uzraksti, kura mīkla, tavuprāt, visprecīzāk raksturo atminamo objektu! Pamato savas domas!

---

4. Uzraksti, kādā nozīmē Pētera Brūvera pirmajā mīklu dzejolī lietots vārdu savienojums *melna dvēselīte*!

---

5. Uzraksti, par ko vārdu savienojums *melna dvēsele* rosina domāt!

Tēlainās
izteiksmes
līdzekļi

15. uzdevums.

1. Atmini mīklupantos uzdotās mīklas!

Pievērs uzmanību valodas tēlainās izteiksmes līdzekļiem!

Inese Zandere

stabulēt – spēlēt stabuli
burbuļot – *šeit*: priecīgi
runāt, dziedāt
griezt valsī – dejojot valsī
mežvītenis – vīnkoku
dzimtas dekoratīvs
vītenaugs

Septembrī

pa mākoņiem kā aitiņas
man vieglas domas klejo
es esmu savu domu gans
kas stabulē un dejo
bet vakarā kā zvaigznītes
sāk mirdzēt spožas domas
un mēness iznāk pasēdēt
uz manas skolas _____

**Uzlūdz dancot mazu
krupi**

burbuļo ar skaļu balsi
griez ar zivīm ūdens valsī
uzlūdz dancot mazu krupi
ej un pabradā pa _____

Princese tornī

ripo rudens prinča rati
torņa logā gaisma spīd

skanīgas kā sudrablati
lietus asariņas krīt

torņa logā gaisma spīd
līdz pat zemei vijas plati

mežvīteņu princesīt
tavi garie rudie _____

Paslēpes

ar zelta lakatiņu
saule man acis sien
un slēpjas aiz mākoņa
tomēr
paliek stariņš laukā arvien
vējš zaļu liepas ēnu pāri plakstiem klāj
es viltnieku atrodu lapās
kas šalkot nepārstāj
bet ar sapni
vieglu kā elpa un tievu kā sudraba diegs
tā lai nespēju viņu atrast
man aci aizver _____

Pavasaris

uzdīgst galvā gudra doma
un uz galvas – mati
izplaukst bērzam zaļas lapas
naudas kokam – lati
saulīti kā spožu mušu
nomazgā ar dušu
uzziedina sētas mietus
pavasara _____
(Krājums „ja tu esi sivēns”)

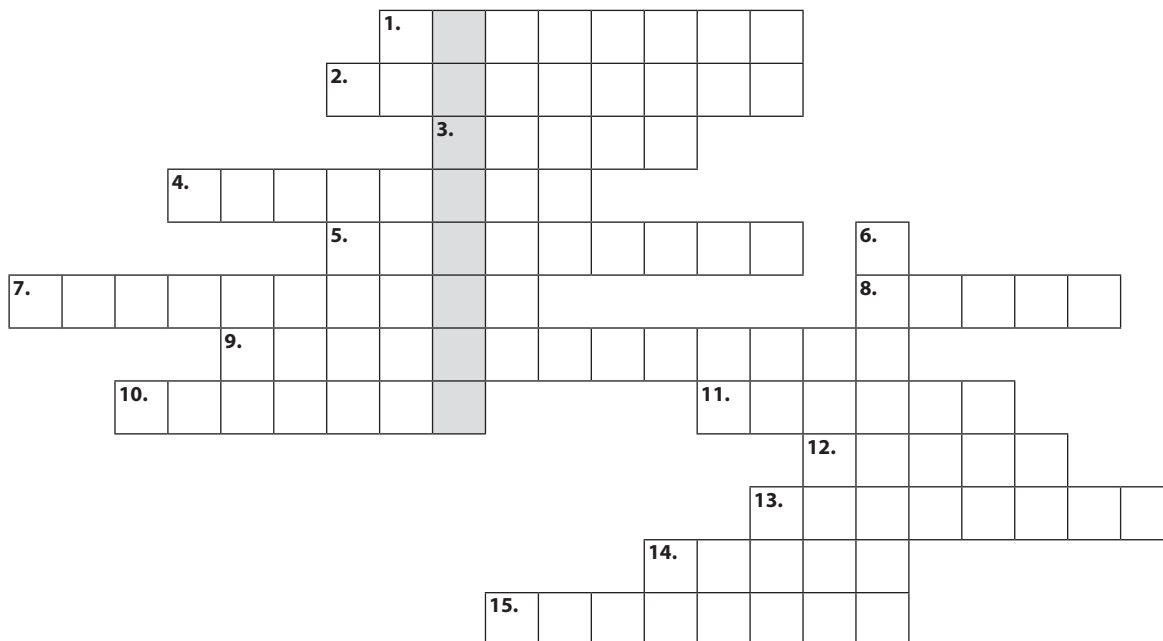
2. Aizpildi tabulu!

Tēlainās izteiksmes līdzeklis	Piemērs
Salīdzinājums	
Epitets	
Metafora	
Personifikācija	

17. uzdevums.

Atrisini krustvārdu mīklu! Ja visu atminēsi pareizi, tad izceltajā vertikālajā kolonnā izlasīsi Ineses Zanderes dzejoļu krājuma nosaukumu.

Horizontāli

1. Ezers, minēts izcelšanās teikā un Pētera Brūvera dzejolī. **2.** Uzraksts uz kapakmens vai pieminekļa. **3.** Īsās folkloras žanrs – asprātīgs, atjautīgs jautājums, kas prasa atbildi. **4.** Vārds, vārdu savienojums vai dzejas rindas, kas saprotamas pārnestā nozīmē. **5.** Vienrinde dzejā. **7.** Teikas, kas stāsta par dabas parādību, zemes, kalnu, ezeru, upju, mežu un citu dabas objektu un to vārdu izcelšanos, cilvēka, dzīvnieku, augu un to īpašību rašanos. **8.** Vēstītājas folkloras sacerējums, kas fantastiski skaidro dažādu reālu parādību būtību vai izcelsmi vai stāsta par konkrētām personām vai vēsturiskiem notikumiem. **9.** Tēlainās izteiksmes līdzeklis, kad vienu dzīvu būtni, priekšmetu vai parādību salīdzina ar kādu citu. **10.** Dzejoļu krājuma „Limonāde” autore. **11.** Atskaņu veids, kad atskaņotas blakus rindas. **12.** Kā draugiem veltīts dzejolis „Dziesma par pasaules skaistumu”? **13.** Pētera Brūvera dzejolī minētais ezers, kas atrodas Engures novadā. **14.** Daiļliteratūras veids, kas saistītā valodā pauž autora pārdzīvojumus un kura galvenās pazīmes ir ritms, pants un atskaņas. **15.** Dzejoļu krājuma „Raibajā pasaulē” autors.

Vertikāli

6. Vienādi vai līdzīgi skanošas dzejas rindu beigas.

2. nodaļa PIEDZĪVOJUMU VARĀ

*.. kad vīri, gatavi medībām, skriešus ielec sunu pajūgā,
viņi vairs neskatās atpakaļ. [..] Viņi ir atstājuši aiz
sevis pavarda mājīgo siltumu, un tālāk viņus gaida
izaicinājums un neziņa, bet varbūt arī piedzīvojums.*

(Ivars Sīlis)

18. uzdevums.

1. Uzraksti asociācijas, ar ko tev saistās jēdziens *piedzīvojumi!*

---

2. Uzraksti par kādu savu piedzīvojumu!

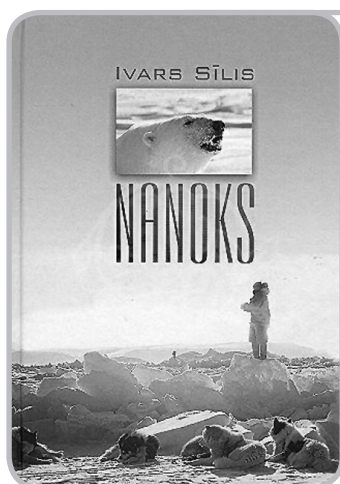

Ivars Sīlis (1940, dzimis Latvijā, bet audzis, studējis un dzīvojis Dānijā) – fotogrāfs, rakstnieks, TV filmu autors, ģeofiziķis. Kopš 1976. gada Ivars Sīlis dzīvo Dienvidgrenlandē un apceļo Arktiku starptautisko žurnālu „*National Geographic Magazine*” un „*Stern*” uzdevumā. Ceļojumos pieredzētais atspoguļots vairāk nekā 15 grāmatās, kas izdotas dāņu valodā. Latviski lasāmas „Kamanu sliedes aizputina” (1971), „Vēstules no Arktikas” (2003), „Nabagi pilis” (2006) un „Leduslācēns Ille” (2009).

1994. gadā Parīzē Ivars Sīlis saņēmis starptautisku ANO balvu par filmu „Sasalušās annāles” („Mūsu vienreizējais laiks”). Tā ir 59 minūtes gara programma par globāliem klimata un vides pētījumiem.

Ivars Sīlis ir piedalījies pētniecības darbā, lai nodrošinātu leduslāčiem nepieciešamos dzīves apstākļus. Piedzīvotais ir lasāms grāmatā „Nanoks” (1981, latviski – 2005, tulkojusi Rute Lediņa; Nanoks – tā grenlandiešu valodā sauc leduslāci).

19. uzdevums.

1. Lasi Ivara Sīļa grāmatas 1. fragmentu!

Pievērs uzmanību negaidītajam notikumam pavērsienam!

Karaļa Kārļa zeme – leduslāču dzemdību nams

1. fragments

Es droši vien biju jau pieveicis aptuveni četrus kilometrus, kad manis spertais akmens pazuda kādā caurumā sniegotajā nogāzē. Izrādījās, ka tur ir ieeja migā. [..]

Tagad man vēl tikai vajadzēja ieraudzīt lāču ģimeni, lai diena būtu pilnībā izdevusies. [..]

Ģimene, kā šķita, bija atstājusi migu lieliskā, neapvaldītā noskaņā. Lielāko ceļa daļu viņi bija braukuši lejup pa sniega nogāzi, sēdēdami uz savām īsastainajām pēcpusēm. Jā, un sevišķi slidenās vietās bija pat nobraucienu atkārtējuši vairākas reizes, pirms bija nonākuši lejā, lēzenajā krastā. [..] Bet tajā dienā man laimējās it visur: starp ledus krāvumiem es lāču ģimeni tomēr ieraudzīju.

Pa priekšu rikšoja lācene, vāja un dzeltena kā olas dzeltenums pēc pieciem gariem migā pavadītiem mēnešiem, viņai no muguras tuntuļoja divas sniegbaltas kažokādas lodītes. Ģimenei nekur nebija jāsteidzas. Lācene ik pēc brīža apstājās, ostīja gaisu un bieži skatījās atpakaļ uz pamesto migu. Viņa droši vien gribēja iegaumēt tās atrašanās vietu, lai briesmu gadījumā varētu mazuļus nogādāt drošībā.

Kamēr es ar vieglu sirdi sekoju lācēnu ceļam lielajā, baltajā pasaulē, man radās nepārvarama vēlēšanās tuvāk izpētīt tieši šo migu. [..]

Es piecelos, pārlēcu pāri malai un stāvus nobraucu lejup līdz migas ieejai metrus divdesmit no Kjēlenes [*kalnu grēda*]. Caurums izskatījās pašauris, un tas apstiprināja manu pieņēmumu, ka Svalbaras leduslāči caurmērā ir mazāki par saviem kanādiešu sugas brāļiem. Es novilku dūnu jaku un ar šauteni pa priekšu sāku līst tumšajā tunelī.

Eja veda slīpi lejup un kļuva arvien šaurāka līdzīgi piltuvei. Bet tajā pašā acumirkli, kad izstiepu rokas labi tālu uz priekšu, es vairs nenotūrējos uz ceļiem, bet paliku guļam uz vēdera. Šautene nobrauca lejā, un es pats vēl paslīdēju uz priekšu kādu pusmetru, līdz iesprūdu tik cieši kā korķis pudeles kaklā.

Mana pirmā reakcija bija: veco zēn, nekādas panikas. Tu esi ticis sveikā cauri vēl ļaunākās situācijās. Es mierīgi mēģināju pavirzīties atpakaļ ar kāju pirkstgalu palīdzību. Nekā. Tad uz priekšu – tikpat neiespējami, un šī atziņa dzina mani izmisumā. Es skrāpēju sniegu, mežonīgi sasprindzināju muskuļus, svīzdams bailu sviedrus. Man galvā saskrēja asinis, pēc tam sāka mākties virsū neskaidras domas.

nogāze – slīpa kalna, zemes virsmas daļa

neapvaldīts – *šeit*: bezrūpīgs

lēzens – nolaidens, slīps

rikšot – viegli, ne sevišķi ātri skriet

tuntuļot – lēnām, neveikli iet

piltuve – konusveida trauks ar sašaurinātu galu šķidrumsa iepildīšanai traukos ar šauru atveri

acumirklis – ļoti īss laika spridis

iesprūst – cieši iespiesties (starp ko) tā, ka nevar pakustēties

mākties virsū – neatvairāmi tuvoties; nodarbināt domās, izjūtās; pārņemt

priekšnojauta – neskaidra nojauta

„Tagad piepildās priekšnojauta, kas mani sagrāba, skatoties uz tālē gaistošo lidmašīnu... Viss bija sācies tik daudzsološī... Kā gan es varēju pievilt savu draugu ar tik neapdomīgu rīcību? Viņam gan būs drausmīga gaidīšana... Cik traki, ka tieši man jāiet bojā tik necienīgā veidā,” – es šņukstēju. Ja nu lāču ģimene atgriežas un atrod mani ejā servētu kā cepeti? Tad manas domas iepeldēja oranžā miglā.

(Ivars Sīlis. „Nanoks”)

gaistošs – pārejošs, zūdošs, īslaicīgs

daudzsološs – tāds, kam paredzama veiksmīga attīstība, tālākā gaita

šņukstēt – aizturēti, klusināti raudāt

2. Pasvīturo teikumus, kas stāstā raksturo autora izjūtas! Uzraksti, kā tās mainās!

---

3. Raksturo situāciju, kurā nokļūst autors!

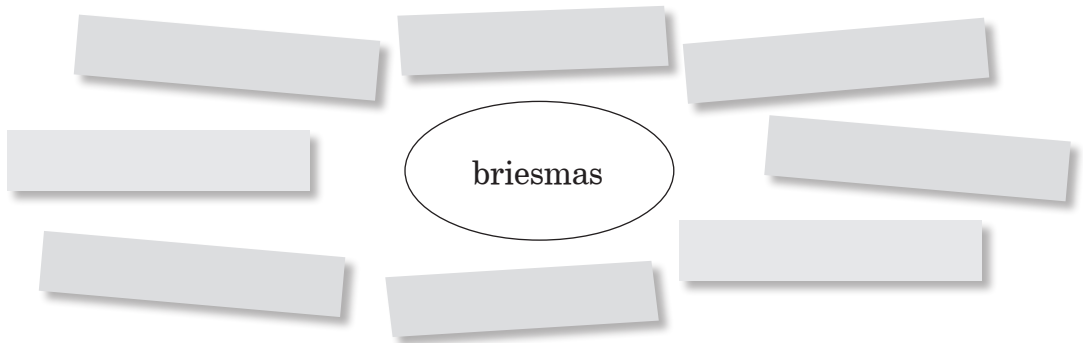

---

4. Veido domu tīklu par to, kādas briesmas draud cilvēkam, kas iesprūdis lāča alas ieejā!

5. Nosaki tēlainās izteiksmes līdzekļus! Uzraksti, kāda ir to loma tekstā!

lācene, vāja un dzeltena kā olas dzeltenums – _____

tuntuļo divas sniegbaltas kažokādas lodītes – _____

lielā, baltā pasaule – _____

iesprūdis cieši kā korķis pudeles kaklā – _____

atrast servētu kā cepeti – _____

---

20. uzdevums.

1. Lasi Ivara Sīļa grāmatas 2. fragmentu! Pievērs uzmanību notikuma atrisinājumam!

Karaļa Kārļa zeme – leduslāču dzemdību nams

2. fragments

Man nav ne jausmas, cik ilgi šī nakts mani apņēma, bet tad pēkšņi es ieraudzīju gaišu punktu, it kā kāda adata būtu pārdūrusi tumsas plīvuru. Šis punkts sāka augt un kļuva par caurumu ar izplūdušām malām, un no turienes man sāka spīdēt pretī zila, brīnumaina gaisma. Caurums auga lielāks arvien ātrāk un ātrāk, līdz mani no visām pusēm apņēma debešķīgs gaišums un patīkams vēsums. [...] Kur es atrados? Manas domas atpakaļ nesniedzās, un, kad es gribēju izberzēt acis, mana roka pieskārs kaut kam aukstam un cietam. Kaut kam metāliskam. [...] Tas bija šautenes aizslēgs, bet kādā sakarībā? Nākamajā acumirkli es pilnīgi sapratu situāciju visā tās nevainībā.

Pēc tam, kad biju zaudējis samaņu, mana ķermeņa siltums bija mazliet pakausējis sašaurinājumu, un tas bija pietiekami, lai mans atslābinātais augums pats no sevis ieslidētu lāču migā. Es gulēju uz muguras un skatījos zilganajos griestos, kuros lāču nagi bija iešvīkājuši rievās. Es izdvesu garu atvieglojuma nopūtu, un mana pirmā vēlēšanās bija mesties ārā brīvībā. Bet tad es apdomājos. Tā kā atrados te, tad taču varēju sasniegt savu iepriekšējo mērķi un alu uzskicēt.

Neņemot vērā divas mazākās sānu nišas, kuras izrakuši lācēni, ala bija gandrīz ovāla. Izmēri bija 3,5 reiz 2 metri, un alas grīda bija līdzena un tīra. Augstākajā vietā attālums līdz griestiem bija 1,3 metri. [...]

Uzskicējis alu, es ar dunci paplašināju neparasti garo eju, kas sasniegza gandrīz četrus metrus, un uz vēdera izlīdu laukā brīvībā.

Bargā, nedzīvā ainava man šķita tik skaista kā nekas cits, ko līdz šim vispār biju redzējis. Es mirkšķināju acis un pateicīgi paskatījos saulē. [...]

Ap saules rietu atgriezās mūsu alā. [...]

Priecājos, ka Ūlavs vēl nebija pārnācis, jo pa ceļam biju nolēmis pārsteigt viņu ar svētku maltīti. Ēdienkartē bija fileja, ko mēs citādi būtu ēduši svētdien. Drīz uz pannas margarīnā čurkstēja gaļa. Ceptās gaļas jaukā smarža plūda ārā no alas, to uztvēra vieglais dienvidvējš, un Ūlava nāsis to saoda jau no liela attāluma. Viņš pielika soli, un drīz pie izejas parādījās viņa piesārtusi, sarmas klātā seja. [...]

Jā, viņš esot daudzko redzējis, apgalvoja Ūlavs, pilnām mutēm ēzdams cepto gaļu, esot arī atradis vairošanās migas. Uz kartes mēs viens otram parādījām redzēto un pēc šīsdienas vērojumiem bijām vienās domās, ka Karaļa Kārļa zeme ir ļoti svarīga vairošanās vieta, kura būtu jāaizsargā no jebkādas tehniskas darbības. Es runāju vairāk un ātrāk nekā parasti, bet ne ar vienu vārdu nepieminēju savu šausmīgo piedzīvojumu. Tas

izplūdis – neskaidrs; tāds, kam nav stingru kontūru
atslābt – mazināties saspringumam
niša – padziļinājums telpas sienā
sarma – sīki ledus kristāli, kas veidojas uz priekšmetiem aukstā miglainā laikā

būs mans noslēpums. Es nevēlējos satraukt Ūlavu, pastāstot viņam par tik neapdomīgu un vieglprātīgu gājienu. [..]

aizsmacis – tāds, kam ir neskanīga balss

nelabais – velns

misēties – gadīties kļūdai, neveiksmei

skrūvspīles – ar skrūvi regulējama ierīce, kurā nekustīgi iestiprina apstrādājamus priekšmetus; spiede, spīles

[Pēc diviem gadiem abi pētnieki satiekas un atceras ekspedīciju uz Karaļa Kārļa zemi. Ūlavs nolemj izstāstīt, ko toreiz ir noklusējis.]

„Mīļais draugs! Ir pienācis laiks, lai es tev atzītos,” viņš svinīgi teica savā aizsmakušajā balsī. [..] To, ko es tev gribu uzticēt, nav dzirdējusi neviena dzīva dvēsele. Iedomājies, jau mūsu pirmajā dienā uz zviedru salas tu viegli varēji zaudēt savu biedru, tas ir, mani.

Vēl arvien nesapratu, ko Ūlavs grib stāstīt, un ļāvu viņam turpināt.

„Nuja. Es izdarīju drausmīgu muļķību, it kā mani būtu dīdījis pats nelabais. Ap pusdienlaiku man radās nepārvarama vēlēšanās izpētīt kādu mīgu no iekšpuses. Un, vai vari iedomāties – nē, to tu droši vien nevari –, tiklīdz es sāku līst alā iekšā, man samisējās, es sāku slidēt un iesprūdu ejā kā skrūvspīlēs. Šķita, ka nekad netikšu no turienes ārā. Tikai pēc lielām pūlēm un atkārtotas krišanas nesamaņā man laimējās no turienes izkļūt.”

Es kļuvu pilnīgi mēms un vairs nejutu gājēju elkoņu grūdienus. Vai tad tas ir iespējams, ka divi vīri vienlaikus iesprūst katrs savā lāča alā septiņus kilometrus viens no otra uz kādas vientuļas salas Ledus okeānā? Nē, nē, tas ir mazliet par daudz! Un es uz visiem laikiem atstāju savu atzīšanos neizpaustu.

(Ivars Sīlis. „Nanoks”)

2. Uzraksti, kura stāsta epizode tev šķiet vispārsteidzošākā!

---

3. Uzraksti, kādā nolūkā, tavuprāt, autors un viņa biedrs ir ieradušies Karaļa Kārļa zemē!

---

4. Kāpēc, tavuprāt, abi pētnieki sākumā noklusēja bīstamo negadījumu, bet vēlāk atzinās tikai Ūlavs?

---

5. Kāda, tavuprāt, loma ir tam, ka vēstījums veidots pirmajā personā?

---

6. Uzraksti, ko par autora personību liecina viņa dzīves un daiļrades fakti un fragmentā lasītais!

---

21. uzdevums.

Atceries, kādas vēl grāmatas vai filmas tu zini, kurās tēloti ceļojumi un piedzīvojumi! Uzraksti, kāpēc tu ieteiktu vienu no tām iepazīt saviem klasesbiedriem!

Māris Rungulis (1950) – latviešu rakstnieks, dzejnieks, daudzu stāstu pusaudžiem – „Ilmārs un Laima” (1999), „Frīda Frikadele” (2000), „Sirsniņsalas” (2004), „Gliemežvāks” (2005), „Taksis Maksis” (2007), „Avenes”, „Sniega cilvēki” (2008), „Kaķu ģenerālis” (2009) u. c. – autors. Atmiņu grāmatā „Zaļā menca” (2006) Māris Rungulis tēlo savus zēna gadu notikumus dzimtajā Liepājā.

Grāmatā „Turēt aiz astes laiku” (2010) lasāmas rakstnieka bērnības atmiņas, esejas, uzrunas, intervijas un portretējumi.

22. uzdevums.

1. Lasi Māra Runguļa stāsta 1. fragmentu! Pievērs uzmanību notikuma tēlojumam! Veido notikuma gaitas konspektu (sarežģījums, notikumu attīstība)!

Ella un vārdes

1. fragments

Motorlaiva ar gaisā paceltu priekšgalu, liekas, drāzās mums tieši virsū... Divas meitenes, matiem plīvojot, laivā stāvēja visā augumā, bet tās pakaļgalā puisis, kas droši vien piekabināmā motora gāzi bija pagriezis līdz galam vaļā, vērās mums kaut kur garām.

Mēs ar Andri no laivu ceļa gan airējām projām, cik vien spēka, tomēr īsti neticējām, ka sadursme notiks, jo šādus

Sarežģījums

(neparedzēts atgadījums)

---

bravūrīgs – lielīgs,
dižmanīgs

līdz baltajām pelītēm –
līdz apnikumam

doņi – daudzgadīgi augi ar
gludu, apaļu stiebru (aug
slapjās, mitrās vietās)

biežņa – biezoknis

kalves – tā Liepājas ezerā
jau izsenis dēvē salas

ķeša – kabata

vārs – vārīgs, mazs

pirmīt – iepriekš; pirms
neilga laika

stostīties – runāt ar īsiem
pārtraukumiem, uztraukti

pamale – apvāršnis,
horizonts

klaidis – klajums, plašums

kripatiņa – drusciņa,
mazumiņš

ļengans – tāds, kam nav
stingruma; mīksts

Notikumu attīstība

1. _____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

bravūrīgu baidītājus ezerā jau bijām atskatījušies līdz baltajām pelītēm, bet Ella, Rīgas skuķene Ella, neizturēja un guļus metās ūdenī uz doņu pusi... [..]

.. abi vienlaikus pastiepām savus airus. Un Ella, uzjundot melnus burbuļus, pieķērās tieši manējam. Par ko, būdams ļoti iepriecināts, es pievilku viņu klāt mūsu riepu plostam. [Plosti veidoti no četrām piepūstām auto riepu kamerām, kuras kopā satur koka līstīšu rāmis.]

***

Vejš no ezera Grobiņas gala vilka tik nenorimti un salti, ka pat Ella .. lūdza .. piestāt kaut kur aizvēnī un apsildīties. Tā kā pavisam netālu, aiz tuvējām doņu biežņām, vajadzēja atrasties Putnu kalvei, mēs arī savas pilošās drēbes piekritām apžāvēt.

Salazuši sausākus kārklū zarus un krastmalā salasījuši izkaltušus meldrus iekuram, tikai pie sakrautā ugunskura apjēdzām, ka vienīgā sērkociņu kastīte Andra jakas ķešā ir vēl vairāk izmirkusi nekā mēs paši un diezin vai kādreiz būs vairs lietojama uguns iegūšanai.

Un tad Ella mūs pārsteidza atkal – no savu apspīlēto šortu mugurkabatas viņa izņēma sudrabotas šķiltavas. [..]

Priecīgi satupuši ap vāro liesmu, no kuras vairāk gan cēlās dūmi, ne gaidītais siltums, cik nu cits no cita nekautrējoties spējām, tik ģērbām nost un stiepām savas drēbes pretī uguniņai. Atkal pavisam tuvu izdzirdām motora rēkoņu, un tad salīņas tālākajā galā, kur aiz kārklū krūmiem bijām no ūdens izvilkuši savu plostu, veidotu no piepūstām kravās automašīnu kamerām, parādījās pirmīt laivā stāvošās meitenes:

„Vai jums nekas nekaiš?” garākā izskatījās manāmi satraukta.

„Meklējam jūs visu šo laiku! Un tikai pēc dūmiem atrādām,” nu runāja otra. „Mans brālis vienmēr brauc prātīgi, bet šoreiz...” viņa sastostījās. „Varbūt jūs izvest krastā?”

„Gan jau mēs paši tiksīm galā!” Ella gandrīz vai liksmi atsaucās.

„Tad piedodiet, ka tā iznāca!” Svešās meitenes devās atpakaļ uz motorlaivu, bet Ella nezin kāpēc vēl cēlās kājās, lai viņas pavadītu. [..]

„Nu būtu laiks kuģot atpakaļ!” Andris arvien biežāk vērās uz pilsētas panorāmu, kuru jau izgaismoja sarkanīga pamale ar nesteidzīgi riētošu sauli jūras pusē. Tomēr Ella i acis nesamirkšķināja – it kā uz viņu garais mājupceļš pāri plašajam ūdens klaidam itin nemaz, nu ne kripatiņas, ne attiektos.

Es gan sparīgi lēcu stāvus, vēl pārskatīju ugunskura apkārtni, lai nekas neaizmirstos, un aši devos sagatavot plos-

tu. Bet dažus mirkļus vēlāk aci pret aci sastapos ar šodienas nākamo pārsteigumu: visas riepu kameras kā apēstu desu ādas lengani nokarājās pār līstīšu rāmi, kas saturēja kopā mūsu plostu.

„Tās ir pilnīgi tukšas!” es kļiedzu. „Un ventiļi arī pazuduši!”

Liekas, Andris, mani uzskatot par jokdari, tomēr nonāca krastmalā, bet pēc brīža, vēl vairāk sašļucis nekā tukšās kameras, devās atpakaļ, kur, it kā nekas ārkārtējs nebūtu noticis, mierīgi tupēja viņa Rīgas māsīca Ella, pārmaiņus žāvējot te šortu mugurpusi, te atkal priekšu. [...]

(Māris Rungulis. „Zaļā menca”)

2. Raksturo abu zēnu un Ellas attieksmi pret notikušo!

---

3. Kurš un kādā nolūkā, tavuprāt, ir izlaidis gaisu plosta kamerām?

---

4. Lasi Māra Runguļa stāsta 2. fragmentu! Turpini veidot notikumu gaitas konspektu (notikumu attīstības turpinājums)!

Ella un vārdes

2. fragments

***

Vēl jau dzirdējām dažas laivas aizdrāžamies pa ezera vidu, aiz doņiem, bet, jo rietumu pamale kļuva sārtāka, jo rūka mūsu cerības vēl šovakar nokļūt krastā. [...]

Mans vēders par izsalkumu pat vairs neatgādināja ar vieglu urkšķēšanu, bet ierūcās skaļi un noteikti. Tas man, pirmkārt, lika atcerēties par saliekamo makšķeri, kas bija piesieta pie mūsu plosta rāmja, un, otrkārt, ka vakara stundas ir tas labākais cope laiks. [...]

Izmantojot Andra saliekamo nazi, viņa [Ella] nodrāza vairākus iesmus un pat nepieļāva, ka es pats varētu tīrīt savas izmakšķerētās zivis.

„Manai omītei Zaķusalā pašā Daugavas malā ir dārzs, un tur mēs ugunskurā bieži cepam tikko izmakšķerētas zivis,” viņa bez mitas čaloja un grozīja iesmu virs liesmas. „Reizēm arī siltās vasarās es kā indiānis nodzīvoju dārza

rūkt – kļūt mazākam, īsākam

urkšķēt – rūkt kā sivēnam; radīt cūkām, sivēniem raksturīgas, aprautas, zemas skaņas

cope – makšķerēšana

iesms – stienis ar smailu galu, uz kura uzdur ko cepšanai vai kūpināšanai

omīte – vecmāmiņa

kulties – griezties, jaukties

aplam – ļoti, stipri

pulķis – neliels garens koka priekšmets; zara gabals

tiesāt – šeit: ēst

visriņķī – visapkārt

---

būdā pat nedēļu un pārtieku no zivīm un saknēm vien!”
[..]

„Tikai žēl, mums nav līdzī sāls...”

„Man bija,” uz to mundri atsaucās Ella un piesita savas blūzes krūšu kabatai. „Šorīt biju to iebērusi šeit, bet, kamēr **kūlos** pa dūņām, tas izkusa...”

„Tev bija līdzī arī sāls?” es kļuvi **aplam** aizdomīgs, tāpat atcerējies pēkšņi uzradušās šķiltavas. [..]

„Pamēģini uzkaisīt pelnus!” Ella pagrāba šķipsnu no ugunscura malas. Un varbūt patiešām – jau bija labāk. Vienīgi pārāk ātri man pirkstos atradās tikai asaka.

„Otru izcepšu Andrim!” Ella atkal čaloja, sabakstot ugunscura, kas nu aizvien spilgtāk izcēlās apkārtējā krēs-lā.

***

[..] Kad atgriezāmies pie ugunscura, Ella atkal kaut ko gatavoja. Uz vairākiem iesmiem bija uzmaukti tādi kā nelieli gaļas gabaliņi, un vienu, pelnos stipri apvārtītu, Ella pasniedza man, otru – Andrim, bet trešo atstāja sev.

Es savējo vien apostiju, bet mutē gan vēl nebāzu! Vispirms man gribējās redzēt, ko darīs Ella pati. Vienlaikus, sajūtot briesmīgu izsalkumu, nevarēju arī saņemties pajautāt, kas šoreiz uzsprausts uz iesmiem...

Ella savu porciju novilkā ar zobiem no apsvilušā **pulķa** un sāka rūpīgi košļāt. Es, norijis siekalas, arī mazdrusiņ pagaršoju. Šis ēdamais visvairāk atgādināja vistas gaļu. Uz-bēris gabaliņam vēl mazliet pelnus un, cenšoties nedomāt, ko īsti pašlaik **tiesāju**, ļāvu zobiem Ellas izcepto samalt un rīklei to aši norīt. Darīts! Un nu, jūtoties jau daudz neatkarīgāks, pametu gandrīz uzvarošu skatu **visriņķī**. Un tajā brīdī ugunscura pretējā pusē, kur stāvēja Ella, aizdomīgi iečabējās zāle un gaismas lokā izlēca liela, zaļa varde...

(Māris Rungulis. „Zaļā menca”)

5. Raksturo situāciju, kurā jaunieši ir nokļuvuši! Uzraksti, kā līdzīgā situācijā justos un rīkotos tu!

---

skaldīt – šeit: asi teikt
gračenes – šeit: grāmatas
murmināt – neskaidri,
 paklusi runāt

---

mās tajā Zaķusalā, vecāsmamma dārza būdā, pašā Daugavas malā, tā arī nav iemācījusies peldēt.”

„Kāda vecāmamma? Kādā Zaķusalā? Kur tu to visu ķēri?” Andris skaldīja jautājumus un, liekas, nemaz nevēlējās dzirdēt atbildes, jo tās viņam bija pašam.

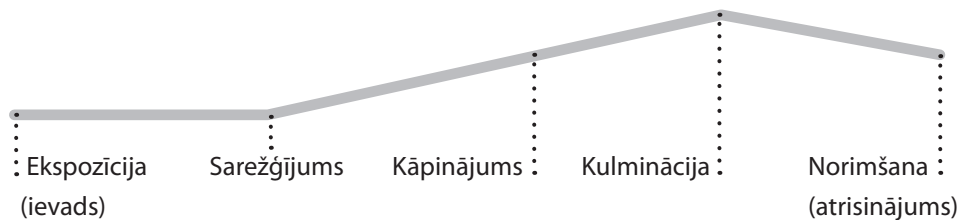
„Viņas tēva mamma mirusi Sibīrijā, bet mamma mamma, tātad arī mana omamma, apglabāta Matīsa kapos drīz pēc kara. Un, cik zinu, viņiem – rīdziniekiem – nekad nav bijis ne dārzu, ne būdu. Ja vien tu redzētu Ellas istabu: logi iziet uz tumšu, kaķu piečurātu pagalmu, kur bruģa starpās pat zāle neaug! Bet gračenes gan viņai kolosālas – vesels plaukts par ceļojumiem, dzīvniekiem, indiāņiem...”

„Jā, es varu arī tev iedot kādu izlasīt!” viņa runas plūdus pārtrauca Ellas balss, kas vērsās tieši pie manis.

„Ja varētu...” murmināju es, mēģinot saprast, cik no Andra teiktā Ella ir dzirdējusi.

(Māris Rungulis. „Zaļā menca”)

7. Uzzīmē lasītā stāsta sižeta kompozīcijas shēmu!

8. Kuras detaļas Māra Runguļa stāsta „Zaļā menca” fragmentā liecina, ka Ella visus šos piedzīvojumus ir noorganizējusi?

---

9. Kāpēc, tavuprāt, Ella tā rīkojās?

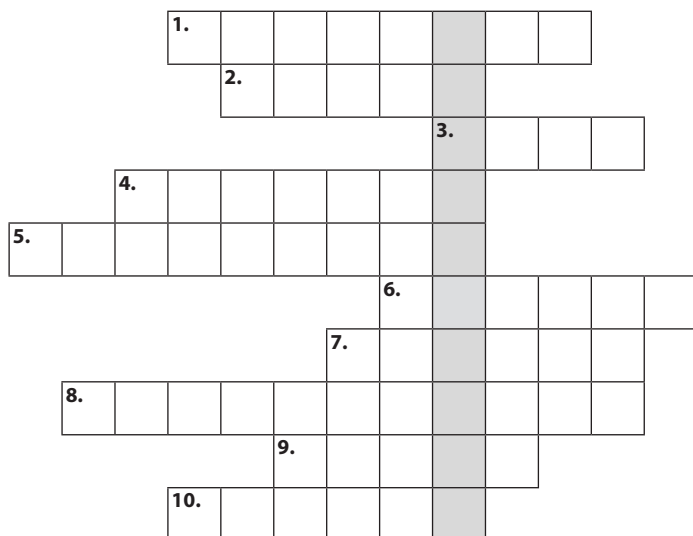
---

10. Izveido komiksu! Ilustrē Māra Runguļa stāstā „Ella un vārdes” tēlotos notikumus!

23. uzdevums.

Atrisini krustvārdu mīklu! Ja visu atminēsi pareizi, tad izceltajā vertikālajā kolonnā izlasīsi vislielākā sauszemes plēsēja nosaukumu!

Horizontāli

1. Latviešu rakstnieks, daudzu stāstu pusaudžiem autors. **2.** Abinieks. **3.** Valoda, kurā sarakstītas Ivara Sīļa grāmatas. **4.** Pasaules reģions (akuzatīvā), kuru ir apceļojis Ivars Sīlis. **5.** Viena no Ivara Sīļa profesijām. **6.** Peldlīdzeklis, ar ko zēni un Ella dodas uz salu. **7.** Daiļdarbs prozā, kurā vēstīts par atsevišķiem notikumiem cilvēku dzīvē. **8.** Daiļdarba daļu izkārtojums un savstarpējā saistība. **9.** Dabas pētnieks, piedzīvojumu grāmatu autors. **10.** Vārds *leduslācis* grenlandiešu valodā.

3. nodaļa LIKTENS SPĒLES

*Nemaisies liktenim pa kājām! Ja jau tam
tā jānotiek, tad lai arī notiek...*

(Mārtiņš Zīverts)

24. uzdevums.

1. Uzraksti, kā tu saproti vārdu savienojumu *liktens spēles*!

---

2. Uzraksti par kādu gadījumu, ko tu esi piedzīvojis vai dzirdējis, filmās redzējis, grāmatā lasījis, uz kuru, tavuprāt, attiecināms apzīmējums *liktens spēles*!

Mārtiņš Zīverts (1903–1990) – latviešu dramaturgs, vairāk nekā 50 lugu (drāmu, komēdiju, traģēdiju) autors, pirmais latviešu literatūrā rakstījis kamerlugas. Mārtiņam Zīvertam ir daudz rakstu arī par drāmas teoriju un teātra mākslu. Kopš 1944. gada līdz mūža beigām dzīvojis trimdā, Zviedrijā. Drāma „Kopenhāgenas dialogs” (1980) lasāma Mārtiņa Zīverta lugu krājumā „Kamerlugas” (1989), drāma „Nauda” (1943) lasāma grāmatā „Minhauzena precības un citas lugas” (2003).

25. uzdevums.

1. Lasi Mārtiņa Zīverta lugas fragmentu!

Kopenhāgenas dialogs

Fragments

Piedalās: Annija M., Valters H., Kristjans B.

Tolaik Annijai ir 66 gadi, Valteram 43, Kristjanam 59.

Notiek 1941. gada septembra beigās vai oktobra sākumā Kopenhāgenā.

Kristjans. [...] Un tagad saki man skaidri un gaiši: vai tu pats esi nācis – vai arī sūtīts?

Valters. Abējādi.

Kristjans. Kas tevi sūta?

Valters. Berlīnes fiziķi. Urāngrupa.

Kristjans. Tagad, kad vācieši okupējuši manu zemi!

Valters. Mūsu fronte okupē tikai laboratorijas, ne valstis.

Kristjans. Tā tam vajadzētu būt. Bet kā tas patiesībā ir?

Valters. Tā nav mūsu vaina.

Kristjans. To es arī nesaku. Bet šodien tu esi atnācis vācieša uniformā.

Valters. Es nāku kā vācietis, bet esmu sūtīts kā fiziķis. Mums ir jautājumi, par ko esam dažādās domās. Mēs gribam dzirdēt tavu spriedumu. Jo tu vēl joprojām esi mūsu fizikas pāvests.

Kristjans. Ko jūs no manis prasāt?

Valters. Atbildi uz jautājumu: vai mēs, fiziķi, drīkstam kalpot karam?

Kristjans. Man tāds jautājums nekad nav pacēlies. Tā ir jauna problēma.

Valters. Arī situācija ir jauna. Atomspēki sāk atraisīties tikai tagad.

Kristjans. Un jūs domājat, ka tos varēs iesaistīt kaujas ieroču arsenālā?

Valters. Ne tikai mēs tā domājam.

Kristjans. Jā, zinu – ir jau dzirdēts: urānbumba vai vēl nez kas. Kara psihoze. Bubulis. Es tam neticu.

Valters. Bet ja nu tomēr?

Kristjans. Nē! Tāda urānbumba vispār nemaz nav iespējama. Es tai neticu.

Valters. [...] Daba pati nāk mums pretī un grib atklāties, bet mēs iespītīgi sakām: nē, tas nav iespējams!

Kristjans. Šķiet, ka esi labos draugos ar to veco kundzeni – Dabu.

Valters. Jā, pēdējā laikā esmu sācis ar viņu parunāties. Katram fiziķim to vajadzētu darīt! [...]

Kristjans. Un ko tā vecā dāma [*daba*] tev saka?

Valters. Daudz ko.

Kristjans. Piemēram?

Valters. Viņa saka: jūs vēlaties atomenerģiju? Lūdzu – te ir neitrons! Paspēlējieties, tikai pielūkojiet, ka neapdedziniet nagus! Tādu rotaļlietiņu man vēl ir daudz, bet katrai savs laiks. Vēlāk dabūsit arī citas.

Kristjans. Es paredzu interesantu dialogu. Un ko tu viņai atbildēji?

Valters. Nepaguvu. Jo man iešāvās prātā fabula par mērkaķi, kas dabūjis rokā bārdas nazi. Un es – pamodos.

Kristjans. Žēl. Kas tevi tā sabiedēja? Tas mērkaķis vai nazis?

Valters. Mērkaķis ir mīlīgs lopiņš, un bārdas nazis – derīga lieta. Bīstama ir tikai abu kombinācija.

Kristjans. Visa šī pasaule mums ir bīstama.

Annija. Piedodiet, profesors...

Kristjans. Lūdzu!

Annija. Es tikai atļaujos aizrādīt, ka uz Valtera jautājumu jūs neatbildējāt.

Kristjans. Vai fiziķi drīkst kalpot karam? Ko lai viņam atbildu?

Valters. Jā vai nē.

Kristjans. Es domāju tā: ikviens cilvēks ir savas zemes pavalstnieks. Arī fiziķis. Vai mēs, kas lūkojam atklāt dabas likumus, drīkstam ignorēt valsts likumus?

atraisīties – *šeit:*

atbrīvoties

bubulis – baigs tēls; iedomāts biedēklis

pavalstnieks – persona, kas ir kādas valsts pilsonis un kam ir attiecīgās valsts pilsoņa tiesības

Valters. Citiem vārdiem: dosim Dievam, kas Dievam, un ķeizaram, kas ķeizaram pienākas?

lūkot – *šeit*: mēģināt
lēse – *šeit*: rēķins
nogāzt – *šeit*: nogalināt
lāpīt pasauli – labot pasaulē citu pieļautās kļūdas
iekām – kamēr

Kristjans. Tā vienmēr bijis.

Valters. Jā: ķeizars ķildojas ar Dievu, bet cilvēkiem jācieš. Mēs esam sākuši domāt, ka tādai kārtībai jādara gals. Un šis ir pēdējais laiks.

Kristjans. [...] Jūs prātojat, ko Dievs nav gribējis un ko Hāns¹ izdarījis. Vai jums aprūcis urānblendes eksperimentiem? Jums jātaisa bumba.

Valters. Mēs gribam noskaidrot – kāpēc. Kāpēc Hānam toreiz vajadzēja gāzēt cilvēkus? Kāpēc uz viņa lēses jau tagad sāk rakstīt miljonus dzīvību, kas kritīs urānbumbas kontā? Tāpēc, ka vara jau laikus meklē vainīgos.

Kristjans. Kāda vara?

Valters. Tā pati, kas vakar Hānam lika gāzēt cilvēkus, bet rītu viņa atklājumu izmantos nāves bumbai.

Kristjans. Un sirdsapziņa Hānu sāk vajāt jau tagad? Te tu redzi, Valter, ka zinātnieks nedrīkst atļauties sirdsapziņu! Tā ir lieka nasta.

Valters. Un tomēr tā ir. Ja Hāns savu atklājumu būtu noklusējis...

Kristjans. Tad urāna kodolu drīz vien būtu pāršķēlis cits fiziķis.

Valters. Bet Hāns bija pirmais. Un vaina jāuzņemas viņam.

Kristjans. Kāda vaina? Kurš te ir vainīgs? Vai Hābers², ka, indīgās gāzes maisīdams, bija nācis uz pēdām lielam atklājumam – kā saistīt gaisa slāpekli? Viņš parādīja, kā gaisu pārvērst kviešos. Slāpekļa mākslīgais mēslojums ir glābis miljonus cilvēku no bada nāves, glābj arī šodien – un glābs vēl tālā nākotnē. Ko nozīmēja daži tūkstoši nogāztu kareivju pret miljoniem cilvēku, kas nenomira badā? Kas var Hāberu vainot? Vai Hānu, ka viņš pildīja pavēli? Bet, ja šodien jūs jau sākat meklēt vainīgos, tad es pieteicos kā viens no pirmajiem. Un līdz ar mani vainīgi ir visi fiziķi, arī tu, Valter!

Valters. Pagātnes kļūdas vairs nav atsaucamas, bet vēl varam novērst nākamās. Indīgās gāzes vairs nepielieto, varbūt tas arī nekad nenotiks. Bet urāna drauds vēl tikai tuvojas.

Kristjans. Un tu gribi sākt lāpīt pasauli, iekām tā vēl sākusi plaisāt? Tu esi dzejnieks, Valter! Būtu labāk, ja tu rakstītu bērniem fabulas, nevis nodarbotos ar fiziku. Pasaules lāpīšana lai paliek sektantiem un dzejniekiem. Sāc taču saprast, ka ar dzejiskiem sapņiem šai pasaulē nekā nevar iesākt! Es labprāt aizsapņotu visus vāciešus prom no Dānijas, bet nevar.

Valters. Es nerunāju par vāciešiem, ne dāņiem, bet par cilvēkiem. Tie gan cēlušies no mērkaķiem – un daudzi vēl joprojām tādi ir, sevišķi tie lielie. Bet padomā, kas notiks, ja Hitlers dabūs urānbumbu!

(*Mārtiņš Ziverts. „Kopenhāgenas dialogs”*)

¹ Oto Hāns – vācu fiziķis, Pirmā pasaules kara laikā bijis mobilizēts un bijis spiests pildīt komandieru pavēles sagatavot hlorgāzes tilpnes indīgo gāzu uzbrukumiem, kuros gājuši bojā tūkstošiem cilvēku. „Viņš jutās dziļi apkaunots – kā zinātnieks, kas ar pavēli padarīts par masu slepkavu.” (*Mārtiņš Ziverts*)

² Fricis Hābers – vācu fizikālkāmiķis.

2. Analizē lasīto lugas fragmentu un aizpildi tabulu!

Mārtiņa Zīverta luga „Kopenhāgenas dialogs”

Elements	Pamatojums	Citāts
Tēma		
Konflikts		
Laika zīmes		
Aktualizētās problēmas		
Aktualitāte mūsdienās		

3. Valters, Mārtiņa Zīverta drāmas varonis, teica: „Mērkaķis ir mīlīgs lopiņš, un bārdas nazis – derīga lieta. Bistama ir tikai abu kombinācija.” Uzraksti, ko, tavuprāt, Valters domāja, tā teikdams!

---

4. Uzraksti savu atbildi uz jautājumu „Vai zinātne drīkst kalpot karam?”!

---

5. Atceries kādu zinātnes sasniegumu un uzraksti, ko labu tas devis cilvēcei un kādus draudus radījis!

Drāma

6. Nosaki, kuram drāmas žanram atbilst Mārtiņa Zīverta luga „Kopenhāgenas dialogs”! Pamato savas domas!

Remarka

26. uzdevums.

1. Lasi Mārtiņa Zīverta lugas 1. fragmentu!
Pievērs uzmanību remarkām un dialogiem!

Nauda

Kriminālnovele piecās ainās

1. fragments

inkasents – kasieris vai bankas darbinieks, kas savāc naudu dažādās iestādēs, lai nogādātu bankā

noplucis – ļoti apdilis; tāds, kas kļuvis neizskatīgs

truls – šeit: vienaldzīgs

velve – arka; lokveida pārsegums

Darbojas (*spēles kārtībā*) Runcis, kriminālierēdnis. Čirka, sētnieces meitene. Viga. Sētniece. Kapteinis Piķurģs. Krimināluzraugs. Uška, kriminālierēdnis. Kungs. Viesmīlis. Jauneklis, dzejnieks. Divas meitenes. Līzbete. Divi jaunākie viesmīļi. Avīžu puika. Daži viesi. Inkasents.

Darbība noris Rīgā ap 1930. gadu.

Pagalms. Visās pusēs paceļas namu bloki. Sienas, kā jau sētas pusē, pelēkas, krāsa noplukusi, apmetums vietām nodrupis. Virtuvju logi kā trulas acis rindoja stāvs pār stāvu.

Iepretī vārtu velve. Tai vienā pusē mēslu tvertne ar atvāztu vāku, otrā pusē, kur pagrabā atrodas sētnieces dzīvoklis, novie-

tots soliņš, pie tā mežvīna cers.

Ir rīta puse. Jumtus apspīd saule. [..]

Sētniece (*iznāk no sava dzīvokļa ar slotu un mēslu liekšķeri rokā. Ieraudzījusi jauno cilvēku, viņa nikni noliek savus amata rīkus zemē, sagatavodamās uz nepatīkamu sarunu*).

Jūs, jauno cilvēk, man maitājat nervus.

Runcis. Žēl.

Sētniece. Cik ilgi jūs te stāvēsiet?

Runcis. Kamēr aiziešu.

Sētniece. Gaidāt kādu, vai?

Runcis. Gaidu.

Sētniece. Ilgi gaidāt?

Runcis. Diezgan ilgi.

Sētniece. Jums ir pacietība.

Runcis. Ir gan.

Sētniece. Bet man nav. Sakiet – ko jūs gaidāt?

Runcis. Kas jums daļas?

Sētniece. Ja nebūtu daļas, tad nevaicātu. Esmu sētniece šai mājā, un man jāzina, kas te notiek. Visādi vazājas tagad apkārt. Nozags ko vai kādu aplaupīs – kas par to atbildēs? Es. Nu, ko gaidāt?

Runcis. Sievu.

Sētniece. Kur šī pazuda?

Runcis. Uzgāja augšā – pie draudzenes.

Sētniece. Kā tad šo sauc?

Runcis. Kas jums daļas, kā manu sievu sauc?

Sētniece. Ne sievu, bet draudzeni.

Runcis. Nezinu.

Sētniece. Kādā dzīvoklī?

Runcis. Nezinu. Un tagad – pietiek! Lieciet mani mierā!

Sētniece. Ak negribi vis ar mani runāt? Tūlīt redz, ka nav kārtīgs cilvēks. Un arī man, ja gribi zināt, nav nekādas patikas ar tevi runāties.

Tāpēc tūlīt pasaukšu kārtībnieku!

Runcis. Pagaidi! Nāc atpakaļ, kad tev saka. Nevajag kārtībnieka.

Sētniece. Ak negribi vis?

Runcis. Nē.

Sētniece. Iesi projām?

Runcis. Nē.

Sētniece. Ja neiesi, tad aizvedīs.

Runcis. Cik iespējams klusu, ja drīkstu lūgt. Vai tu cilvēkus nemaz nepazīsti?

Sētniece. Pazīstu gan.

Runcis. Nu tad paskaties un saki pati – vai es izskatos pēc blēža?

Sētniece (*vēro*). Uz mata.

Runcis. Nolādētā lapsene, ko tu te man dīc apkārt, izmaitāsi vēl visu lietu. Ak gribi zināt, kas esmu? (*Atliec svārku atloka stūri.*) Tad paskaties.

Sētniece. Žēlīgais Dievs! Slepēnais! Piedodiet, kungs!... Kā es to varēju zināt? Bet kārtībai mājā taču jābūt... piedodiet! Nekad vairs tā nedarīšu!...

Runcis. Bet nu pazūdi, saproti!

liekšķere – lāpsta ar uzliektām sānu malām
maitāt – *šeit*: bojāt
vazāties – staigāt apkārt; klīst, klaiņot
kārtībnieks – policists
uz mata – precīzi, tieši tāds pats

Sētniece. Kas nu tur ko nesaprast, kungs... Vai kas briesmīgs gadījies?

Runcis. Nav tava darīšana.

Sētniece. Kā – nav mana darīšana?

Runcis. Un nevienam ne vārda, saproti? Ne vārda par to, ko zini.

Sētniece. Es jau nekā nezinu.

Runcis. Tas labi.

Sētniece. Es jūs pat redzējusi neesmu.

Runcis. Pareizi.

Sētniece. Te neviens nav stāvējis.

Runcis. Lieliski.

Sētniece. Un es ar viņu ne vārda neesmu runājusi.

Runcis (*nikni*). Ej prom!

Sētniece. Vai, kur bargs! Es jau eju, kaut arī te nemaz neesmu bijusi.

(*Ātri prom savā dzīvoklī.*)

(*Mārtiņš Zīverts. „Nauda”*)

2. Uzraksti, ko var uzzināt no remarkām!

---

3. Uzraksti, kāpēc kriminālierēdnis Runcis, tavuprāt, tik ilgi dežurē pie mājas?

scenogrāfs – mākslinieks,
skatuves dekorators

---

4. Iedomājies, ka esi **scenogrāfs**! Izveido dekorāciju skici lugas 1. ainai! Atklāj remarkā pausto autora ieceri!

5. Lasi Mārtiņa Ziverta lugas 2. fragmentu!

Pievērs uzmanību kriminālierēdņa Runča attieksmei pret Piķurgu!

Nauda

Kriminālnovele piecās ainās

2. fragments

Piķurgs ienāk no sētnieces dzīvokļa, lai iegūtās mantas [viņš nodarbojas ar lietotu mantu savākšanu] novietotu maisā, kas palicis pie mēslaines.

mēslaine – vieta, kur samesti atkritumi

grasis – ļoti maza naudas summa, arī sīknauda

Runcis. Tev, veci, varētu būt vairāk prāta.

Piķurgs. Jā, kungs. Prāta nekad nav par daudz.

Runcis. Savus santīmus tu varētu izlietot citādi, nekā tos atdot bērniem, lai viņi pērk saldumus un bojā zobus. Nav brīnums, ka nevari tik daudz nopelnīt, lai dzīvotu godīgi.

Piķurgs. Līdz šim, kungs, esmu godīgi dzīvojis. Lai Dievs dod, ka jūs savu mūžu varētu tikpat godīgi nodzīvot.

Runcis. Veci, es tev ieteiktu runāt uzmanīgāk, sevišķi tad, ja nezini, ar ko runā.

Piķurgs. Kas tur ko nezināt: cilvēki vien jau esam. Vienam prāta vairāk, otram mazāk. Viens to arī apzinās vairāk, otrs mazāk. Katrs dzīvo, kā prot.

Runcis. Un tu arī domā, ka tu dzīvo? Ja tā jādzīvo, tad jau labāk nemaz nedzīvot.

Piķurgs. Tā vis gluži nav, kungs. Mans tēvs, piemēram.

Runcis. Droši vien savus grāšus izmētāja tāpat, kā tu to dari.

Piķurgs. Mans tēvs teica: dots devējam atdodas.

Runcis. Redzēsim, kā tev tas atdosies.

Piķurgs. Gan jau, kungs, redzēsim. Un, ja neatdosies man, tad atdosies citam, kas būs pelnījis vairāk par mani. (*Sauc.*) Lupatas, lupatas, lupatas! (*Līdz ar atbalsi, kas izskan starp mūriem, no augšas nolido veca žakete un nokrīt ierēdnim pie kājām.*)

Runcis (*nepatikā atraujas*). Ir jau rokā! Varens guvums, vai ne?

Piķurgs. Jā, kungs.

Runcis. Un par to nekas nav jāmaksā.

Piķurgs (*pateicīgi uz augšu skatīdamies*). Paldies, paldies!...

Runcis (*pasper žaketi ar kāju*). Bet tagad ņem savu mantu un taisies, ka tiec!

Piķurgs. Jā, kungs, es jau tūlīt eju. (*Iebāž žaketi maisā.*) Paldies, ka ar mani, vecu vīru, laipni parunājāties... Uz redzēšanos.

Runcis. Nav nekādas vēlēšanās ar tevi redzēties.

Piķurgs. Protams, kungs. Tā jau tikai mēdz sacīt. (*Viņš negribīgi iet uz vārtiem.*)

(*Mārtiņš Ziverts. „Nauda”*)

6. Raksturo Runča attieksmi pret Piķurgu! Savas domas pamato ar citātiem no lugas!

---

7. Uzraksti, kā tu saproti sakāmvārdu „Dots devējam atdodas”!

---

8. Lasi Mārtaņa Zīverta lugas 3. fragmentu!

Pievērs uzmanību negaidītajam sižeta pavērsienam!

Nauda

Kriminālnovele piecās ainās

3. fragments

Piķurgs no vārtiem pagriežas atpakaļ un apsēžas uz soliņa, pamet skatu uz augšu; maiss paliek zemē pie soliņa.

Sētniece (*nedroši iznāk no sava pagrabiņa*). Paldies Dievam, projām...

Piķurgs. Kas?

Sētniece. Tas jaunais cilvēks, kas te nupat slaistījās.

Piķurgs. Pazudis gan. Bija varen bargs, bet citādi lāga vīrs. Mēs prātīgi parunājāmies. [..]

Sētniece. Jā, vecs tu gan esi kļuvis, Piķurg. Saki, cik gadu jau būs, kopš tu tā staigā ar maisu pār plecu?

Piķurgs. Savi divdesmit, liekas. Varbūt vairāk. Gadi jau nav nekāda nauda, ko tur daudz skaitīt. [..]

Sētniece. Savu žūksnīti naudas taču būsi iekrājis?

Piķurgs. Varbūt, ka krāju, varbūt arī daudz esmu iekrājis, to tu nemaz nezini.

Sētniece. Nepūt nu man miglu acīs! Kas gan tevi nepazīst? Prastu dzīvot, tad arī dzīvotu citādi. Bet tu nekam nederi. Sapņotājs!...

Piķurgs. Vai tu zini, kas tas ir – sapņot? Tas ir domāt par to, par ko labi zini, ka nekad nerasniegsi. Bet, ja nu kādam ir daudz naudas, tā man liekas – tad viņš vairs nevar sapņot, jo visu, ko vien viņš iedomā, tūlīt var arī dabūt. Bet, kas īstenībā iegūts, tas vairs nav tik skaists, kā iedomāts. Tā, redzi, nauda cilvēku padara nabagu. [..]

Sētniece. Un par ko tad tu tā sapņo?

Piķurgs. Ka ir pienācis brīdis, kad esmu kļuvis bagāts.

Sētniece. Bet kā?

Piķurgs. To es labi nezinu. Bet tas jau arī nav svarīgi. Ja Dievs Kungs kādu grib darīt bagātu, tad viņš tam var naudu nomest vienkārši no debesīm.

Sētniece. To viņš allaž dara, tikai nabagiem – nekad.

Piķurgs. Tā vis nesaki. Arī viņš var kādreiz pārskatīties. Var arī nodomāt: visu mūžu esmu darījis pāri nabaga Piķurgam, tagad gribu savu kļūdu labot, došu viņam naudu, lai arī viņš dabū redzēt, kāda ir dzīve.

slaistīties – slinkot, pavadīt laiku bez darba
lāga – labs, labsirdīgs
žūksnis – šeit: daudz naudas

Sētniece. Nu labi, teiksim, ka viņš tev nomestu naudu. Un ko tu darītu?

Piķurgs. Redzi, tad es vienā rāvienā kļūtu liels vīrs. Nevienam es nerautos no ceļa, neviens man nevarētu uzkleigt. Un es viņiem varētu sacīt visu, ko domāju. Lupatas jūs esat, es viņiem teiktu. Paskatieties savās dvēselēs, un tur jūs nekā cita neredzēsiet kā lēverus un skrandas! Jā! Un tad viņi man smilksētu.

Sētniece. Kāpēc tad šie smilksētu? Lai liktu kādam smilksēt, ir vajadzīga vara.

Piķurgs. Bet kas ir vara? Nauda. Bet, ja nu man būs nauda, kuras man nevajag, bet viņiem tās nebūs un vajadzēs, tad viņi smilksēs, tici man! Un viņi man lēkās, kad es uzsvilpšu vai saukšu – hop! [..]

Sētniece. Bet nu – marš! Pie darba. Citādi vakarā nebūs ko ēst. Šodien taču esi atnācis lepnā rajonā. Tik labas lupatas kā pie mums tu nekur nedabūsi.

Piķurgs. Lupatas, saimniecīt, paliek lupatas, bet tie cilvēki, redzi, kas tās novalkā, tie ir pavisam citādi nekā pie mums. Es nedomāju par viņiem tik ļauni, kā nupat izteicos. Man viņi patīk. Staigā kā bildes. Bieži saka – lūdzu un paldies. Allaž smalki. Un, ja tevi kādreiz lamā, tad arī izlamā smalki.

Sētniece. Par ko visu tev nav prieks!

Piķurgs. Jā! Un logi! Puķu veikals, piemēram, tepat pretī. Ak tu mans Dievs, kā tur zaļo un zied! Stāvi un skaties, un par to visu nekas nav jāmaksā. Arī par lupatām dažreiz – gribi dot naudu, nevajag, saka, ņem tāpat. Jā. Šodien pat man nometa lejā tīri labu praķi un gluži par velti.

Sētniece. Tev jau manta krīt no debesīm. Ko tad gaidi, velc vien mugurā.

Piķurgs. Būs jāvelk.

Sētniece. Esi jau slinks kļuvis, veci. Tepat pusstundu nogrozies vienā sētā. Ko gan, tā strādādams, cilvēks var nopelnīt? – Man jāiet pie darba. (*Paņēmusi slotu un mēslu liekšķeri, viņa aiziet pa vārtiem.*) [..]

Piķurgs (*taisās uz iešanu, bet atceras žaketi, kas maisā. To izņem un apmierināts apskata, jo manta gluži laba*). Kapteiņa forma, ar zelta uzšuvēm – patiesi! Pogas, kā pieklājas. (*Uzvelk mugurā.*) Guļ kā uzlieta. Hm. Arī kabatas droši vien veselas. (*Iebāž kabatā roku, kaut ko satausta, izvelk ārā – nauda, vesels sainītis banknošu, bandrole pāri. Apjucis viņš murmina pie sevis.*) Nauda. Cik dīvains sapnis! Bet kā es nemaz nemanīju, ka būtu apgūlies? Šādās reizēs vajagot kost rokā. Sāp. Vajadzētu pamosies. Hm. Un nauda vēl arvien tepat. Un te vēl – aiz oderes... Nauda! Viens, divi sainīši naudas... (*Iziet pagalma vidū un skatās augšup.*) Es tev pateicos, Dievs Kungs, ka tu beidzot atcerējies arī mani! (*Iebāž naudu kabatā, paņem maisu un iet uz vārtiem.*)

(Mārtiņš Zīverts. „Nauda”)

vienā rāvienā – uzreiz
nerauties no ceļa – iet droši (pa ceļu)
lēveri – nevērtīgi gabali, driskas
allaž – vienmēr
praķis – žakete
uzšuve – uzšūta dienesta pakāpes atšķirības zīme
bandrole – *šeit*: papīra lente, kurā iesaiņota nauda
odere – drāna, kas iestiprināta apgērba iekšpusē, padrēbe

9. Uzraksti, kā tu domā, vai Piķurgs patiesi tic, ka svārkus ar naudu viņam nometis Dievs!

---

10. Atrodi vārdu savienojumiem atbilstošo nozīmi! Savieno tos ar līniju!

Pūst miglu acīs –	.....	labi derēt
Guļ kā uzliets –	.....	trūkumu novērsējs, kļūdu labotājs
Pasaules lāpītājs –	.....	guļ cieši aizmidzis
	.....	teikt nepatiesību
	.....	naida cēlējs
	.....	noskaidrot patiesību
	.....	apmaldīties miglā

11. Uzraksti, kā tu domā, vai nomestajai žaketei ir kāds sakars ar lugas apzīmējumu *kriminālnovele*!

---

12. Veido domu tīklu!

13. Raksturo Piķurga attieksmi pret naudu! Pamato atbildi ar citātiem!

---

14. Piķurgs Mārtaņa Zīverta lugā saka: „Vai tu zini, kas tas ir – sapņot? Tas ir domāt par to, par ko labi zini, ka nekad nerasniegsi. Bet, ja nu kādam ir daudz naudas, tā man liekas – tad viņš vairs nevar sapņot, jo visu, ko vien viņš iedomā, tūlīt var arī dabūt. Bet, kas īstenībā iegūts, tas vairs nav tik skaists, kā iedomāts. Tā, redzi, nauda cilvēku padara nabagu.” Komentē Piķurga teikto!

---

15. Izvēlies trīs elementus (sižets, tēli, konflikti, atziņas, problēmas, detaļas, žanrs utt.) un uzraksti, kāpēc tie tevi rosina vai attur lasīt Mārtaņa Zīverta lugu „Nauda”! Atbildi pamato!

Elements	Pamatojums

27. uzdevums.

1. Uzraksti, ar ko tev saistās vārds *teātris*!

---

2. Uzraksti, kāpēc, tavuprāt, cilvēki iet uz teātri!

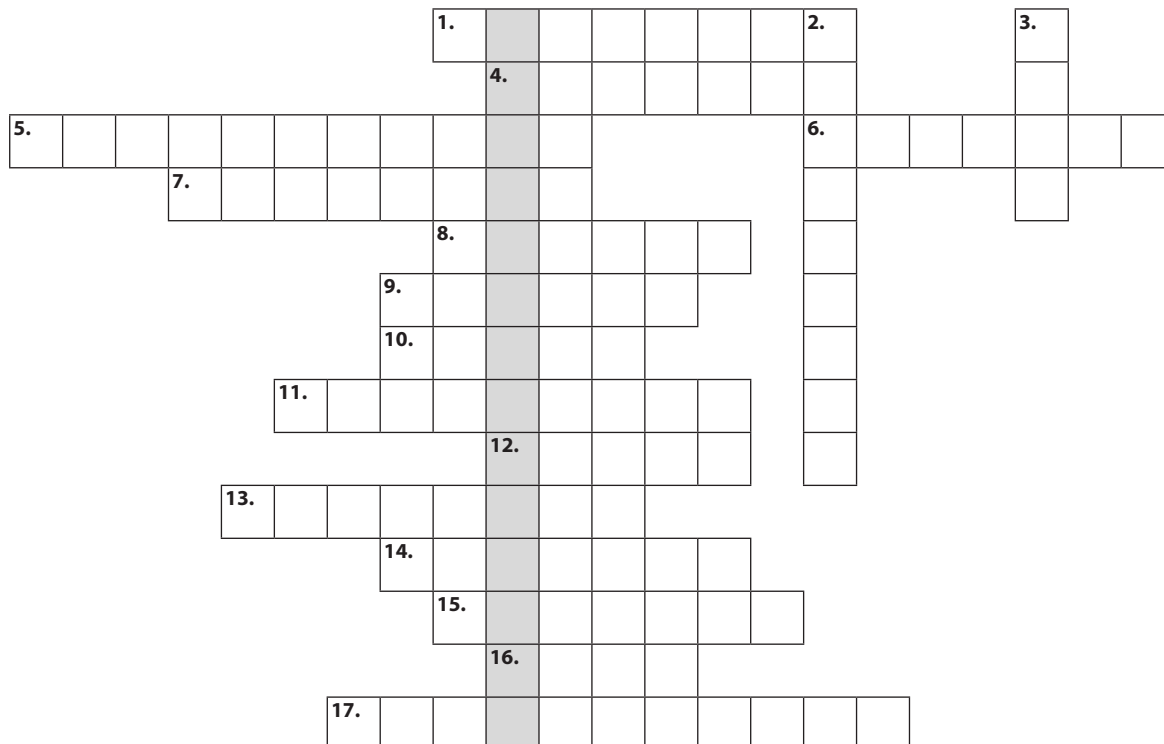

---

28. uzdevums.

Atrisini krustvārdu mīklu! Ja visu atminēsi pareizi, tad izceltajā kolonnā izlasīsi Mārtiņa Zīverta lugai „Nauda” dotā žanra apzīmējuma nosaukumu.

Horizontāli

1. Lomu tēlotājs teātra izrādēs, kinofilmās, televīzijas un estrādes uzvedumos. **4.** Dramaturga paskaidrojumi un norādījumi lugas tekstā, kas parasti iespiesti sīkākiem burtiem. **5.** Starplaiks, pārtraukums. **6.** Mārtiņa Zīverta lugas „Nauda” galvenais varonis. **7.** Sarežģīts jautājums vai uzdevums, kas risināms vai pētāms, grūtības, kas jāpārvar. **8.** Zinātne, kuras pārstāvji ir Mārtiņa Zīverta drāmas „Kopenhāģenas dialogs” varoņi Valters un Kristjans. **9.** Valsts, kur notiek Mārtiņa Zīverta lugas darbība. **10.** Lugu žanrs, kurā parasti atspoguļots konflikts starp labo un ļauno, sadursme starp varoņiem vai viņu centieniem sasniegt mērķus, kas nosaka viņu dzīves apstākļus un jēgu. **11.** Daiļdarbā tēlotās darbības un pretdarbības vai dažādu uzskatu sadursme. **12.** Mārtiņa Zīverta drāmas nosaukums. **13.** Persona, kas vada lugas iestudējumu vai kinofilmas uzņemšanu. **14.** Pazīstams latviešu dramaturgs, vairāk nekā 50 lugu autors. **15.** Skatuves mākslas veids – dramatisku darbu izrādīšana uz skatuves. **16.** Literārs sacerējums, kura būtība atklājas varoņu darbībā un sarunās. **17.** Dānijas galvaspilsēta.

Vertikāli

2. Fantasts, fantazētājs. **3.** Organizēta bruņota cīņa starp valstīm, tautām.

4. nodaļa

PAGĀTNES PAGRIEZIENI

*Gaismu sauca, Gaisma ausa!
Augšām ceļas Gaismas pils!*

(Auseklis)

29. uzdevums.

1. Uzraksti iespējami vairāk vārdu savienojumu ar jēdzienu *brīvība!*
Izvēlies vienu un izskaidro to!

---

2. Lasi latviešu tautas vēsturiskās teikas! Pievērs uzmanību līdzīgajiem motīviem!

Jaunpils Kartavkalns

Senos laikos Kartavu kalnos Jaunpils pagastā bijusi varena pils. Pats pilskungs bijis laipns un labs pret saviem kalpiem, tādēļ viņi savu pilskungu mīlējuši. Kādreiz pilij uzbrukuši ienaidnieki. Cīņā ievainots pats pilskungs, un pils, lai nekristu ienaidnieka rokās, nogrimusi.

(*Latviešu tautas teika*)

Sērenes pilskalns

Pretim Sērenes kapiem atrodas kāds kalns, kuru sauc par Pilskalnu. Priekš kādiem vairāk simts gadiem uz šī kalna bijusi pils. Pilī dzīvojis ķēniņš ar savu skaisto meitu. Bijis auksts ziemas vakars. Vējš aurojis ap pils mūriem, sadzīdams lielus sniega vaļņus. Lielā negaisa dēļ divi ceļinieki bijuši nomaldījušies no ceļa. Viens no šiem ceļiniekiem bijis diezgan vecs – otrs jauns un skaists. Abi gājuši pie pils vārtiem un lūguši naktsmājas. Ķēniņa meita atdarījusi pils logu un paskaidrojusi, ka pilī svešinieki netiekot uzņemti. Vecais ceļinieks šo pili nolādējis. Tā nogrimusi. Tanī vietā palicis ļoti dziļš ezeriņš. Ezeriņa vidū varējis redzēt pils torni. Tagad šis ezeriņš ir aizaudzis, tikai pašā vidū var redzēt lielu akmeni. Ja kāds pils vārdu uzminēsot, tad tā atkal uzcelšoties. Līdz šim tas nevienam vēl nav izdevies, jo pilij esot tāds noslēpumains vārds.

(*Latviešu tautas teika*)

3. Uzraksti, kas abām teikām kopīgs!

Auseklis (īstajā vārdā Miķelis Krogzemis, 1850–1879) – latviešu dzejnieks, publicists, skolotājs. Auseklis ir viens no patriotiskākajiem latviešu dzejniekiem. Viņš pirmais latviešu dzejā pieminējis sarkanbaltsarkano karogu dzejolī „Gaismas pils” (1873).

Populārākais Ausekļa dzejolis „Gaismas pils” pazīstams arī kā Jāzepa Vītola kora dziesma, kas skan visos Latvijas Dziesmu svētkos. Alojā, kur dzejnieks mācījies, vidusskola nosaukta Ausekļa vārdā, un viņa dzimtajās mājās Ungurpils pagasta „Sīpolos” iekārtots muzejs.

30. uzdevums.

1. Lasi dzejoli! Pievērs uzmanību vēstījumam par tautas likteni!

Auseklis

līgot – *šeit*: laimīgi dzīvoja

zītar – dzintars

bangojums – bangošana

valgs – virve, aukla

gara greznumi – *šeit*:

gara bagātības, kultūra

zieds – *šeit*: ziedojušs

pīle – *šeit*: pils

laist – *šeit*: izplatīt

margot – mirdzēt,

laistīties, spīdēt

dainojums – dziedājums

Gaismas pils

(Kurzemes teika)

Kurzemīte, Dievzemīte,
Brīvas tautas auklētāj',
Kur palika sirmi dievi?
Brīvie tautas dēliņi?

Tie līgoja vecos laikos
Gaismas kalna galotnē.
Visapkārt egļu meži,
Vidū gaiša tautas pils.

Zelta stabiem, zītar' jumtu,
Sidrabotiem pamatiem.
To negāza gaisa vētras,
Kara viņu bangojums.

Asiņainas dienas ausa
Tēvu zemes ielejā.
Vergu valgā tauta nāca,
Nāvē krita varoņi.

Ātri grima, ātri zuda
Gaismas kalna staltā pils.
Tur guļ mūsu tēvu dievi,
Tautas gara greznumi.

Sirmajam(i) ozolam(i)
Pēdīgajo ziedu dod:
Tas slēpj svētu pīles vārdu
Dzilās siržu rētiņās.

Ja kas vārdu uzminētu,
Augšām celtos vecā pils!
Tālu laistu tautas slavu,
Gaismas starus margodam'.

Zilā gaismā plivinātos
Sarkanbalti karogi,
Dobji, dobji atskanētu
Sirmo garu dainojums.

Tautas dēli uzminēja
Sen aizmirstu svētumu:
Gaismu sauca, Gaisma ausa!
Augšām ceļas Gaismas pils!

(Krājums „Izlase”)

2. Uzraksti, kas dzejolī teikts par tautas likteni!

---

3. Kāpēc, tavuprāt, dzejolim dots apakšvirsraksts „Kurzemes teika”?

---

4. Uzraksti, kas, tavuprāt, ir dzejolī tēlotā Gaismas pils!

---

5. Formulē Ausekļa dzejoļa „Gaismas pils” pamatdomu!

---

6. Uzraksti, kas, tavuprāt, Ausekļa dzejolī un Jāzepa Vītola komponētajā kora dziesmā „Gaismas pils” ir tāds, kas uzrunā mūsdienu cilvēkus!

---

7. Latvijas Nacionālās bibliotēkas jaunās ēkas veidolā ietverts Gaismas pils simbols. Kā tu domā, kāpēc šo celtni nosauca par Gaismas pili?

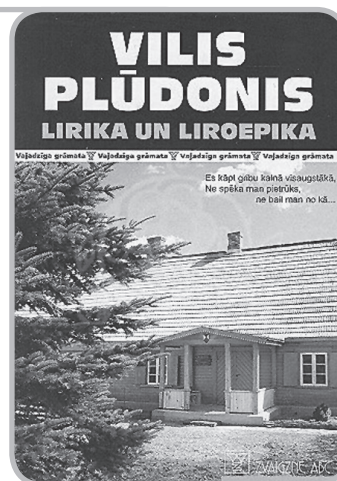

Vilis Plūdonis (Plūdons, līdz 1922. gadam Vilis Lejnieks; 1874–1940) – latviešu dzejnieks, tulkotājs, skolotājs, mācību grāmatu autors. Daudzu pazīstamu dzejoļu bērniem („Zaķišu pirtīņa”, „Rūķīši un Meža vecis”, „Pavasara lietutiņš”, „Ozoliņš un beka” u. c.), pasaku poēmu („Eža kažociņš” (1921) u. c.), divpadsmit dzejoļu krājumu pieaugušajiem autors. Īpaši nozīmīgs ir Plūdoņa devums liroepikā (balādes „Tīreļa noslēpums” (1912), „Salgales Mada loms”, „Vilkača dziesma” (1913), poēmas „Atraitnes dēls” (1901), „Uz saulaino tāli” (1912), „Rekviēms” (1899) u. c.) žanrā. Grāmatā „Mazā Anduļa pirmās bērniņas atmiņas” (1901) Plūdonis tēlojis savas bērniņas notikumus un izjūtas.

Balāžu cikls „Vēstures tēli”, kurā ietilpst balāde „ANNO DOMINI MCCLXV”, publicēts 1926. gadā.

Dzejnieka dzimtajās mājās, Bauskas pagasta Pilsmuižas „Lejeniekos”, 1963. gadā iekārtots Plūdoņa memoriālais muzejs.

Balāde

31. uzdevums.

1. Atšifrē Viļa Plūdoņa balādes „ANNO DOMINI MCCLXV” virsrakstā ar romiešu cipariem rakstīto gadskaitli! Tas apzīmē gadu, kurā notiek tēlotā darbība.

Anno Domini (no latīņu val. – *tā Kunga gadā*) – pēc Kristus, mūsu ērā
mestrs – uz mūžu ievēlēts bruņinieku ordeņa priekšnieks un ordenim piederošo zemju pārvaldītājs viduslaiku Vācijā, Livonijā
ordenbrāļi – krustneši; katoļu reliģiskas organizācijas biedri viduslaiku Livonijā
kūdīt – mudināt uz kādu nosodāmu rīcību
sirot – klejot, laupot un postot, svešā teritorijā
sajemt – saņemt
ragus – *šeit*: ragavas
gārša – jaukts egļu un lapu koku mežs
gaviles – skaļa prieka izpausme saucienos, smieklos, dziesmās
gurdens – noguris, bez spara, enerģijas
aizcirtne – uz ceļa sagāzti nocirsti koki
bogs – puduris
āva – kara cirvis
auka – vētra
pult – krist, gāzties

2. Lasi balādi! Pievērs uzmanību tēlotajiem notikumiem! Veido balādes sižeta plānu!

Vilis Plūdonis

ANNO DOMINI MCCLXV

Balāde

Mestra Mēdema namā dzīres lielas reiz bija –
 Runas plūda, kausi šķinda, Reinas vīns dzirkstot lija;
 Un, kad galvas ordenbrāļiem jau siltākas nāca,
 Tad uz karu cits citu klaji kūdīt tie sāca:

„Ko sēdam te mājās?... Šķēpu cilāt kas prot,
 Lai nāk līdz uz Zemgali pasiro!
 Tur medus un ādu papildnam krāts būs:
 Sen ciemā viņu būdas nav redzēj'šas mūs.
 Laiks sajemt tiem pagāniem pelnīto sodu –
 Mūsu miļajai mātei par slavu un godu!”

Tā mestra namā
 Sauc ordeņa brāļi;
 Tiem atbalso kalpi,
 Kas kaktā sēd tāļi.
 Tad seglos un ragūs
 Tie iekšā gāžas
 Un uz Zemgales gāršām
 Kā viesulis drāžas.

Tur krustām un šķērsām tie siroja
 Un laupīja, postīja, trakoja –
 Ļaudis kāva un ciemus atdeva liesmām,
 Un tad griezās uz Rīgu ar gaviļu dziesmām.
 Saule laižas un krēsla jau mesties sāk,
 Kad pie meža tumša, baiga tie gurdeni nāk.
 Klusi pakaļ cits citam viņi mežā jā iekšā, –
 Te pēkšņi – kas tas? – Ceļam aizcirtne priekšā!
 Guļ krustām un šķērsām uz koka koks,
 Un kā mūris visapkārt stāv ceļam bogs.

Ap dūšu jo baigi nu bruņiniekiem tiek.
 Mestrs Mēdems lēkt zemē no zirgiem tiem liek.
 Te mežonīgs troksnis pēkšņi ceļas, un, lūk,
 No slēptuves zemgaļi virsū tiem brūk.

Kara vāles un āvas nāvi krustnešos sēj:
 Ne bruņas, ne šķēpi tos sargāt vairs spēj.
 Kā, brāžoties aukaj, kokus mežā redz pulam,
 Tā sešsimti vācu drīz paliek tur gulam.

Tik Mēdemam pašam ar lielām mokām
 Izdevās izsprukt no nāves rokām.
 Bez slavas, bez mantas, bez kara biedriem
 Tas nokļuva Rīgā ar izbaiļu sviedriem.
 Tā ordeņa brāļiem ar Mēdemu gāja,
 Kad uz Zemgali sirot tie lielīgi jāja.

(Krājums „Izlese”)

---

3. Aizpildi tabulu!

<p>Dzejoļa nosaukuma radītās asociācijas</p>	<p>Zīmes, priekšnojautas, noskaņa</p>
<p>Zīmējums vai simbols</p>	<p>Secinājumi, kāpēc daiļdarba apakšvirsraksts ir „Balāde”</p>

4. Uzraksti, kas kopīgs Ausekļa dzejolim „Gaismas pils” un Viļa Plūdoņa balādei „ANNO DOMINI MCCLXV”!

---

32. uzdevums.

1. Lasi latviešu tautas teikas!

Par naudu Daugavā

Reiz kāds vīrs braucis pa Daugavas tiltu. Viņam uznācis miegs. Te tas jutis: kaut kas smags guļas tam uz kājām. Atmodies ieraudzījis ratos sēžam jaunu, skaistu sievieti. Tā lūgusies, lai viņai pieskaras. Vīrs, bīdamies no burvībām, neesot pieskāries. Beidzot sieviete, kas bijusi nauda, žvadzēdama sabirusi Daugavā. Birdama vēl paguvusi izsaukties: „Ja tu būtu man pieskāries, visa būtu sabirusi tavos ratos. Simt gadu jau gulēju Daugavā, nu man jāguļ vēl simt gadu!”

(Latviešu tautas teika)

pātaga – pletne; rīks dzīvnieku skubināšanai – kāts ar tam piestiprinātu auklu vai siksnu

varš – ķīmijā (Cu)

kapars – viegli apstrādājams mīksts, smags metāls iesarkanā krāsā

Kā nauda parādījusies cilvēka izskatā

Reiz Inčukalna Pekas mājas puisis braucis no Ezera krodziņa uz māju un pie Kapara tiltiņa redzējis, ka balta sieviete nāk līdz. Sieviete lūgusies, lai paņemot ratos; bet, kad šis to nav aicinājis ratos, viņa lūgusi, lai aizskarot, mazākais, ar pātagas kātu, bet arī to šis nav darījis. Uz Kapara tilta sieviete izsaukusies: „Būtu tu mani aizticis, es būtu par naudu palikusi. Simt gadu gulēju, vēl simt gadu jāguļ!” Viņa tūliņ nozudusi, tikai troksnis vēl bijis dzirdams, it kā vara naudu kāds bērtu. No tam tad tiltiņš esot dabūjis vārdu – Kapara tiltiņš.

(Latviešu tautas teika)

2. Raksturo latviešu tautas teikās tēloto naudu!

Izskats _____

_____

Rīcība _____

_____

Teiktais _____

_____

Parādīšanās situācija _____

_____

Teiku temats (ko tās skaidro) _____

_____

_____

3. Lasi balādi!

Vilis Plūdonis

Baltā sieva

Latvju teiku balāde

Uz augsta kalna, pie liela purva,
Kad bija pats pusdienas spoku laiks,
Ganīja govīs ganmeitenīte.
Kā josta ap kalnu zils gulēja tvaiks.

Saulīte silti
Ganīti sildīja,
Ar miedziņu saldu
Dzīslu dzīslīņas pildīja.
Zemu, zemu galviņa
Mazajai svērās,
Actīņas cieti
Pamazītiņām vērās.

Te klātu pa sapņiem balta sieva tai nāk
Un mīlīgiem vārdiem to bildināt sāk:

„Divi vilki, meitiņ, nāks, meitiņ, nāks,
Tavu vērsi plosīt sāks, plosīt sāks,
Bet ne vārda neteic tu, neteic tu –
Gūsi mantu apraktu, apraktu.”

Meitiņa actīņas
Vaļā ver,
Redz: vilki vērsi
Aiz skausta jau tver.
Meitiņa izbailēs
Brēkt sāk bez maņas,
Ausīs te sitas tai
Vaidpilnas skaņas:

„Tūkstoš gadus sagulēju, sagulēju,
Gaidot savu izglābēju, izglābēju;
Tūkstoš gadus būs man, vai! būs man, vai!
Jāguļ atkal vietā šai, vietā šai!”

Un vaidpilnās skaņas dzird tālumā
mirstam
Un dzīlē kur naudu gaišskanošu birstam.

Gane pēkšņi uzlec kājās.
Sirds aiz bailēm krūtīs stājas.
Vilka neredz vairs neviena.
Govis pakšķina uz pliena.
Vērsis mierīgs zāli plūc.
Bites dūcot medu sūc.
Augšā saule balta kaist;
Lejā sauc: „Laiks mājās laist!”

(Krājums „Izlese”)

tvaiks – *šeit*: karstums

bildināt – uzrunāt

skausts – cilvēka vai dzīvnieka ķermeņa daļa, kur robežojas kakla un muguras skriemeļi

maņa – *šeit*: jēga

vaidpilns – vaidu pilns, sāpju pilns

dzīle – dziļums

pliens – blīvs, ciets, ūdensnecaurlaidīgs māls

4. Salīdzini Viļa Plūdoņa balādi „Baltā sieva” ar iepriekš lasītajām latviešu tautas teikām! Aizpildi tabulu!

Viļa Plūdoņa balādes „Baltā sieva” un latviešu tautas teiku salīdzinājums

Elements	Vilis Plūdonis. „Baltā sieva”		Latviešu tautas teikas. „Par naudu Daugavā” un „Kā nauda parādijusies cilvēka izskatā”
	Atšķirīgais	Kopīgais	Atšķirīgais
Sižets			

Naudas tēls			
Citas personas			
Valoda (saistīta un nesaistīta valoda, leksika, tēlainība)			
Noskaņa			
Secinājumi			

33. uzdevums.

1. Lasi latviešu tautas teiku!

nospriest – nolemt

Kādēļ krauklim melnas spalvas

Reiz pasaulē bijuši lieli plūdi, tā, ka pat putniem nav bijis vietas, kur nomesties. Putni nu nosprieduši rakt upi, lai ūdens notecētu. Visi putni stājušies pie darba un rakuši ar saviem knābjiem. Tikai krauklis bijis ļoti slinks un negājis ar citiem putniem rakt upes. Krauklis toreiz bijis gluži balts, bet, lai viņu arī noturētu par racēju, tad viņš nosmērējies gluži melns ar dubļiem. Līdz ar citiem racējiem viņš atkal gribējis iet upē mazgāties, bet citi putni, zinādami kraukļa viltību, nav viņu nemaz laiduši pie ūdens. Krauklis nu gribējis ar visu varu tikt pie mazgāšanās un sācis nejaukā balsī brēkt, bet tas viss nekā nepalīdzējis.

No tā laika nu krauklim palikušas melnas spalvas un nejauka balss.

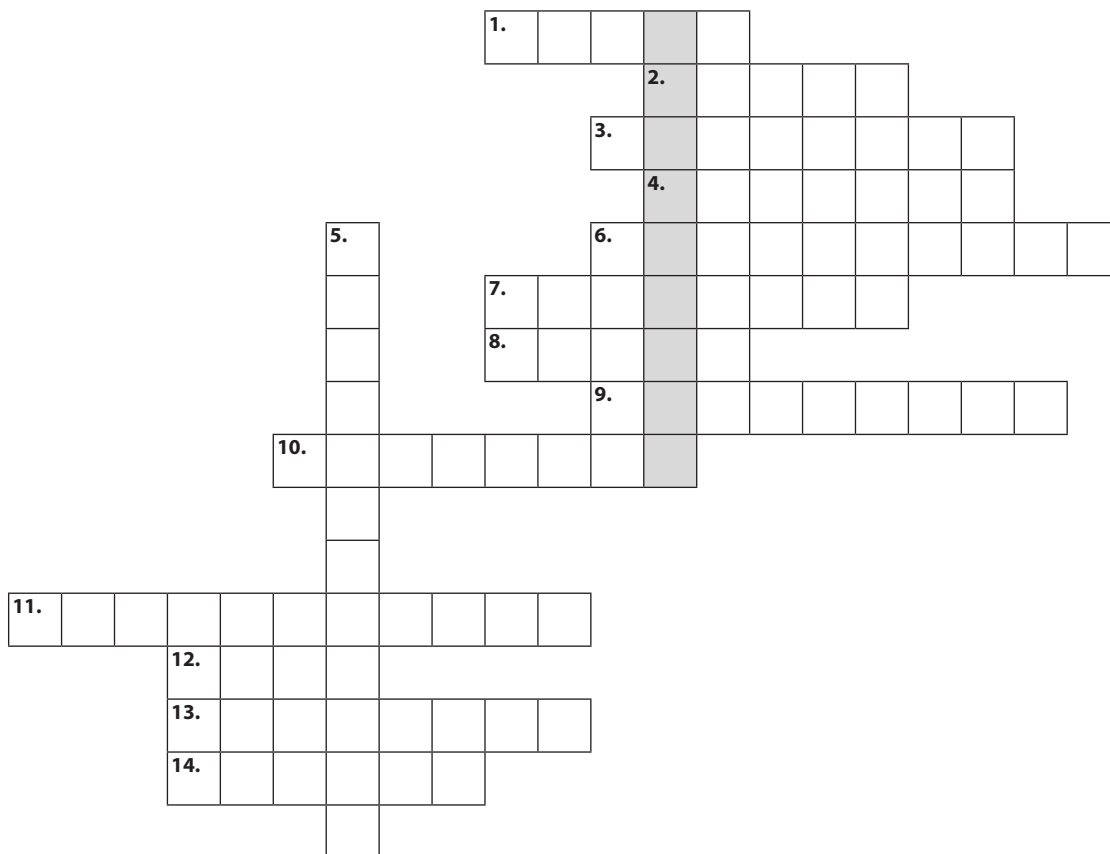
(Latviešu tautas teika)

2. Nosaki, kurai teiku grupai pieder teikas „Kādēļ krauklim melnas spalvas”, „Par naudu Daugavā” un „Kā nauda parādījusies cilvēka izskatā”! Aizpildi tabulu!

Teika	Teiku grupa	Pamatojums
„Kādēļ krauklim melnas spalvas”		
„Par naudu Daugavā”		
„Kā nauda parādījusies cilvēka izskatā”		

34. uzdevums.

Atrisini krustvārdu mīklu! Ja visu atminēsi pareizi, tad izceltajā vertikālajā kolonnā izlasīsi dzejnieka Ausekļa uzvārdu.

Horizontāli

1. Vēstītājas folkloras sacerējums, kas fantastiski skaidro dažādu reālu parādību būtību vai izcelsmi vai stāsta par konkrētām personām vai vēsturiskiem notikumiem. **2.** Līdzīgu un atšķirīgu elementu atkārtotāšanās noteiktā laika posmā. **3.** Tautas daiļrade. **4.** Pils Ausekļa dzejolī. **6.** Teikas, kas stāsta par dabas parādību, zemes, kalnu, ezeru, upju, mežu un citu dabas objektu un to vārdu izveidošanos, cilvēka, dzīvnieku, augu un to īpašību rašanos. **7.** Latviešu dzejnieks, dzejoļa „Gaismas pils” autors. **8.** Plašāka apjoma dzejas darbs, kas vēsta par kādu personību, notikumiem vai parādībām. **9.** Dzejas formā sacerēti darbi, kuros apvienoti lirikas (izjūtas, pārdzīvojumi) un epikas (vēstījums par notikumiem) elementi. **10.** Latviešu dzejnieks, pazīstamu poēmu un balāžu autors. **11.** Teikas, kas stāsta par pilskalnu, piļu, muižu, baznīcu, pilsētu un to nosaukumu rašanos, seniem kariem, dažādiem citiem notikumiem un vēsturiskām personām. **12.** Tēls Ausekļa dzejolī, kas simbolizē zaudētu un atgūtu brīvību. **13.** Vienādi vai līdzīgi skanošas dzejoļa rindu beigas. **14.** Sižetisks dzejolis, kurā tēlots neparasts, ārkārtējs notikums, tematika bieži saistīta ar kara cīņām, varoņiem un varoņdarbiem, kā arī sastapšanos ar noslēpumainiem spēkiem.

Vertikāli

5. Teikas, kas stāsta par mitoloģiskām būtnēm (Dievs, Velns, Laima, Māra, Nauda un citi labie un ļaunie gari), to dzīvi un darbību.

5. nodaļa EMOCIJU SPĒLES

*.. ja arī viņam tikpat ļoti sāpētu, varbūt man
kļūtu vieglāk...*

(Māris Rungulis)

35. uzdevums.

Aizpildi tabulu! Uzraksti, kas tevī izraisa tabulā nosauktās emocijas un jūtas!

Emocijas un jūtas	To izraisītājs (situācija, attiecības, raksturojums)
Sajūsma	
Prieks	
Interese, satraukums	
Izbrīns	
Bailes	
Dusmas	
Riebums	
Nicinājums	
Bēdas	
Kauns	
Mīlestība	
Naidis	

36. uzdevums.

1. Lasi Māra Runguļa stāsta fragmentu! Pievērs uzmanību varoņu izjūtu tēlojumam!

iežēlinošs – tāds, kas izraisa žēlumu

norājošs – tāds, kas izsaka pārmetumus, sarāj

Avenes

1. fragments

Nākamajā rītā viņa [Signe] nobastoja pirmo stundu, tās vietā iegriezdamās interneta kafejnīcā, kur portālā „Draugiem.lv” iegāja savā profilā un ielika trīs bildes no Romāna vakar ierakstītā diska. „Mēs” – viņa nosauca šo bilžu galeriju. Kreisajā pusē bija redzama viņa pati uz Daugavas fona, vidū atradās bilde ar viņiem abiem kopā, bet trešajā fotogrāfijā – Romāns viens pats – bokseršortos upes malā.

Kad starpbrīdī pirms otrās stundas viņa to [par tikšanos ar Romānu iepriekšējā dienā viņa mājās] pastāstīja Santai, draudzene uzreiz novērtēja situāciju:

„Meitene, liekas, ir samilējusies – kā teiktu mana mamma!”

„Un sāk mazdrusciņ patikt arī pati sev!” Signe smaidīja.

„Es par tevi runāju!” precizēja Santa.

„Es arī par sevi!” piebalsoja Signe.

„Tad tik tālu vismaz esam tikušas skaidrībā. Ko tālāk?”

„Tālāk man gribētos sazvanīt Romānu!”

„Tad zvani! Kur te ir problēma?” Santa brīnījās.

„Viņš neatbild. Tur tā problēma!”

„Zvani vēl un vēlreiz!” Santa nebija oriģināla.

Un Signe starpbrīžos desmitiem reižu zvanīja, bet stundu laikā sūtīja īsziņas.

Visupirms jautājošas:

Kur tu esi pazudis?

Kāpēc tu neatbildi?

Vai kaut kas ir noticis?

Tu vēl klusē?

Cik ilgi cilvēks var klusēt?

Vai klusēt ir patīkami?

Ko sliktu esmu izdarījusi?

Kāpēc tu esi tik cietsirdīgs?

Tad raudulīgas un iežēlinošas:

Es ļoti gaidu no tevis kādu ziņu!

Man šodien ir tik skumji...

Pēc vakardienas par kaut ko citu es vairs nespēju domāt.

Man patiešām ir sāpīgi.

Es to vairs nespēju izturēt.

Vai tev manis nemaz nav žēl?

Mums nevajadzētu tā šķirties!

Sekoja dažas norājošas īsziņas:

Tā taču nedrīkst!

Meitenes arī ir cilvēki!

Vai puisī vienmēr tā izturas?
Pēc tam sekoja paškritiskas:
Jā, es būtu varējusi izturēties citādi!
Arī man tagad ir drusku žēl.
Es neiedomājos, ka tu esi tik jūtīgs un viegli aizvainojams.

Ja es vēlreiz ciemotos pie tevis...
Nevaino mani, es jau pati jūtos vainīga.
Paškritiskās izziņas nomainīja erotiskas:
Tu labi skūpstījies.
Man vēl tagad pietūkušas lūpas.
Tālāk sekoja cerīgas un apsološas izziņas:
Es vēl nekad neesmu gulējusi teltī.
Kā es gaidu to laivu braucienu!
Es domāju par tām dienām, kad būsim kopā.

Bet arī uz daudzajām izziņām Romāns neatbildēja, un Signes telefonam bija tukša baterija. Tāpēc nākamajā starpbrīdī viņa iedomājās par Santas mobilo:

„Ja nu es viņam piezvanītu no tavējā?”

„Zvani, vai man žēl!”

Un Signe nekavējās.

„Hallo!” atbildēja zema balss. „Romāns uzmanīgi klausās!”

„Yes!” Viņa brīvo roku strauji izmeta gaisā un, mazliet piesarkusi, ierunājās:

„Čau, tā esmu es!”

„Tu?” zemā balss pārjautāja.

„Jā, es – Signe!”

„Sveika, Signe! Ko labu pateiksi?” Zemā balss bija pilnīgi neitrāla – ne tā izrādīja prieku, ne skanēja noraidoši.

„Gribēju pajautāt: kad tad mēs brauksim ar to laivu?”

„Ar laivu?”

„Man vajag dažas dienas, lai sagatavotos,” Signe šajā sarunā nedroši taustījās uz priekšu. „Tāpēc... Ko tu esi izlēmis?”

„Pagaidām vēl neko.”

„Tad braucam šajā sestdienā!” Signe kļuva enerģiskāka.

„Šajā sestdienā?”

„Nu ja, laiks taču ir īsti piemērots,” Signes mulsums zuda ar katru sarunas mirkli. „Cikos tad parasti izbrauc ar laivām?”

„No rīta,” zemā balss nebija ne par kripatu vairāk sajūsmināta, kā šo sarunu sākot. „Ap kādiem septiņiem.”

„Nu tad tiekamies sestdien septiņos pie vecās ostmalas laipām!” Signe ātri pabeidza sarunu un atkal izmeta roku gaisā: „Yes!” Vienīgi šoreiz varbūt ne tik pārlicinoši.

(Māris Rungulis. „Avenes”)

apsološs – tāds, kas kaut ko apsola
noraidošs – tāds, kurā izpaužas atraidījums, nepieņemšana
mulsums – bīklums, kautrīgums, nedrošība
kripata – sīka, niecīga daļa

2. Aizpildi tabulu!

Signes izjūtas	Tekstā par to liecina	Romāna izjūtas	Tekstā par to liecina
Secinājumi par Signes izjūtām			
Secinājumi par Romāna izjūtām			

„Vai jūs nojaušat arī to, ka es iepriekšējā dienā skraidīju pa veikaliem, pirku produktus un visu kaut ko gatavoju līdzī nemšanai? Uz kosmēti-
kas salonu aizgāju un, lai cik tas sāpētu, kājām epilēju matiņus, jo citādi
mans jaunais peldkostīms ne pēc kā neizskatījās!” [..]

„Un kad viņš neieradās un uz maniem telefona zvaniem neatbildēja,
vai zināt, ko tad es darīju?” [..]

„Kad es pilnīgi skaidri sapratu, ka viņš neatnāks, uz tām laipām upes
malā nosēdēju vēl nezina cik ilgi,” Signe stāstīja neskanīgā balsī. [..]

„Bet no turienes aiziet tāpat es vienkārši nespēju. Daudz vieglāk man
būtu bijis laisties upē un peldēt... Varbūt uz pretējo krastu? Zinot, ka
tik tālu tāpat nespēšu... Bet, jūs tikai nesmejieties, es baidījos no auk-
stā ūdens. Man vienmēr un visur salst...” Signe nodrebinajās.

„Un pazust aukstā, tumšā ūdenī... Manuprāt, nekas nevar būt bries-
mīgāk. Tomēr no turienes aiziet arī nespēju. Un tad es iedomājos, ja arī
viņam tikpat ļoti sāpētu, varbūt man kļūtu vieglāk.” [..]

„Un tad es piecēlos un palaidu līdzpaņemto pārtikas grozu straumē.
Bet tālu tas netika – dažus metrus no krasta grozs piesmēlās, apgāzās
un nogrima.”

(Māris Rungulis. „Avenes”)

**6. Salīdzini, kā tava prognoze par turpmāko notikumu virzību ir
piepildījies!**

---

7. Vērtē Signes un Romāna rīcību!

**8. Izdomā kādu ģimenē vai skolā notiekošu problēmsituāciju, kurā
viena no iesaistītajām personām sūta otram norājošu, iežēlinošu,
apsološu un noraidošu īsziņu! Uzraksti īsziņu!**

Situācija

Īsziņas

Norājoša

Iežēlinoša

Apsološa

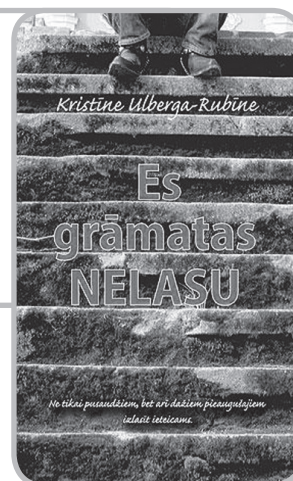

Noraidoša

Kristīne Ulberga-Rubīne (1979) – latviešu rakstniece, žurnāliste, garstāstu pusaudžiem „Virtuālais eņģelis” un „Es grāmatas nelasu” (2008), „Es grāmatas nelasu 2” (2009) autore. „Es grāmatas nelasu” 2007. gadā ieguvusi 2. vietu Latvijas bērnu un jaunatnes literatūras padomes rīkotajā konkursā „Baltā Vilka grāmatas”.

37. uzdevums.

1. Lasi Kristīnes Ulbergas-Rubīnes stāsta fragmentu!

Es grāmatas nelasu

1. fragments

NAAKSI UZ LINDAS TUSINJU? BUUS BAIGI COOL!

Kristaps virpināja rokā mobilo telefonu, kuru tēvs viņam bija aizdevis, kad Kristapam nozaga gan tālruni, gan BMX velosipēdu. Moderns telefons ar interneta pieslēgumu un diktofonu, SMS, GPRS un nez kādiem vēl *bzmiem* – katra jauna cilvēka vitāla nepieciešamība, nevis naivs sapnis. Aizdots nav mans, viņš nodomāja un dusmās svieda telefonu pret galdu, tad apdomājās un atkal to paņēma.

virpināt – grozīt pirkstos

teju – gandrīz

pazudināt – panākt, ka kāds iet bojā vai cieš lielus zaudējumus

sparīgs – enerģisks

saspringt – piepūlētis

apriendas – cilvēku grupa ar kopīgām interesēm

NEVARU. ESMU STULBAJOS LAUKOS. NEBUUSHU

Kristaps piespieda apstiprinājuma taustiņu un nosūtīja savu sāpi draugam. Un sāpei bija iemesls, jo viņš kopā ar tēva ģimeni vasaras brīvlaiku pavadīja laukos. Tēva lauku īpašumā. Šeit nekā netrūka – bija upe, mežs, veikals dažu kilometru attālumā, taču nebija draugu. Neviena paša. Un tas Kristapu darīja teju vai traku, tikai vecāki gan to nesaprata. Kādi vecāki! Tētis ar savu jauno sievu. Tas bija tandēms, kurš darbojās ar domas palīdzību. Doma bija pavisam vienkārša – pazudināt Kristapu. [..]

Viņš pieslējās sēdus, sastūma guļammaisus vienā lielā kaudzē un apsēdās pie pašdarinātas koka letes, uz kuras atradās

Lauras, tēva sievas, *mp3* pleijers ar tam pievienotiem mazjaudīgiem multimediju skaļruņiem. Pēc dažām sekundēm tie sparīgi iekaucās:

Lately things won't go my way

Lately everything is grey

It feels like something

It feels like nothing.

Tie bija *KoRn* – Kristapa draugu iemīlotā grupa. Arī Kristaps to klausījās, taču uzskatīja, ka būtu mulķīgi saspringt angļu valodas stundās tikai tādēļ, lai uzzinātu, par ko šie tur brēc. Gari, melni mati, ķēdes un no metāla štancētas mironģalvas viņam jau bija, un ar to taču vajadzēja pietikt, lai draugi viņu pieskaitītu metālistu apriendām. Kad viņam pajautāja, kādu mūziku viņš klausās, Kristaps arvien lepni nosauca viņa draugu aprindās iecienītās grupas. Viņš taču nevarēja atklāt, ka labprāt klausās *Placebo*, *Guns 'n Roses* un *Billy Idol*. Tas būtu vienkārši smieklīgi.

Atlaidies neērtā koka krēslā, Kristaps kratīja galvu un purināja matus kā negudrs. Ritmiski. Tāpat kā to mēdza darīt viņa kompānija.

Atkal iepīkstējās mobilā telefona izsiņas signāls. Šoreiz viņš to nedzirdēja – tikai sajuta vibrāciju.

TU ESI LOHS, BUUS ALINSH UN CIGAS, LINDAS SENCHI AIZBRAUKUSHI UZ DIVAAM DIENAAM. TAVS SENCITIS NAUDU NEVAR IEDOT, VAI? UN TU SAKI, KA VINSH ESOT BIEZAIS...

Izlasījis ziņu, Kristaps saķēra galvu rokās un sparīgi domāja. Nevērīgi nosviedis telefonu uz galda, viņš sameklēja murskulī samestās drēbes un sāka ģērbties. [..]

„Tēt, man vajag uz Rīgu. Uz divām dienām. Iedosi naudu?” Kristaps uzsauca tēvam, kurš patlaban peldēja šurp no pretējā krasta. [..]

„Ko tu darīsi Rīgā?”

„Man... darišanas. Sakarā ar jauno skolu.”

„Kur ta' domā stāties?”

„Es aprunāšos ar draugiem un izdomāšu...”

(Kristīne Ulberga-Rubīna. „Es grāmatas nelasu”)

2. Pasvītro un izraksti vārdus, kas raksturīgi pusaudžu runai! Uzraksti, ko tie nozīmē!

---

3. Uzraksti, kāpēc, tavuprāt, Kristaps saviem draugiem neuzdrošinās atklāt, kāda mūzika viņam tiešām patīk!

---

4. Veido domu tīklu!

5. Lasi Kristīnes Ulbergas-Rubīnes stāsta nākamo fragmentu! Pievērs uzmanību, kādā stilā rakstītas īsziņas!

Es grāmatas nolasu
2. fragments

Kristapam patika ērtības. Siltums, par kuru viņam nav jāgādā, veļas mašīna, laba mūzika, televizors, kabatas nauda, dators un, protams, internets. Nav ko liegties, mūsdienās tas ir vajadzīgs ikvienam sevi cenošam cilvēkam. Un visi tie, kas apgalvo, ka veļu ir iespējams mazgāt ar rokām, klausīties mūziku bez pastiprinātāja un datora vietā izmantot rakstāmmašīnu, ir gatavie meļi, liekuļi.

Pēc divām dienām viņš beidzot dzīvos Rīgā un satiks savus draugus, kad vien tas ienāks prātā viņam, nevis tēvam. Viņš beidzot būs brīvs, vienīgi tā skola... Jāpādomā par skolu, kurā viņš gribētu mācīties. Laura noteikti būs gatava darīt neiespējamo, lai iekārtotu viņu vidusskolā. Problēmu nav. Dzīve ir... ekstrēma.

Tā, zvīlnot saulē, Kristaps piepeši sajuta kabatā dūcam savu mobilo telefonu.

gatavais (*liekulis*) – īsts (*liekulis*); īpašības vārdu *gatavs* ar noteikto galotni *gatavais* lieto, lai pastiprinātu ar lietvārdu izteikto nozīmi
liekulis – melis; cilvēks, kura izturēšanās, vārdi, rīcība neatbilst īstajām domām, jūtām, nodomiem
zvīlnēt – gulēt vaļējām acīm; atlaisties, vāļāties

TU MAN NEATBILDEEJI, KUR MAACIISIES UN KAD BUUSI RIIGAA

Nolicis tālrūni sev priekšā uz sauļošanās segas, Kristaps kādu brīdi domāja un tad atbildēja.

ES NEZINU KAS TU TAADS. MANI IEKACHAAJA AR TEVI RUNAATIES VESELU MEENESI BET ES PAT NEZINU KAA TEVI SAUC. PASAKI MAN KAA TEVI SAUC UN ES TEV ATBILDEESHU KURAA SKOLAA MAACIISHOS.

Gandrīz acumirkli Kristaps saņēma atbildes īsziņu.

VAI TAD TEV NAV INCHIIGI AR MANI BAZAREET? JA NEGRIBI VAIRS NESUUTIISHU TEV ZINJAS. NESAPROTU KAAPEEC CILVEEKIEM VIENMEER IR JAAZINA VAARDS, LAI AR KAADU SARUNAATOS.

Kristaps izlasīja ziņu un atkal domīgi vērās mobilā tālruņa ekrānā.

**NU LABI SKOLU VEEL NEZINU, VARBUUT VARI IETEIKT MISTER GUDRAIS?* Kristaps uzrakstīja un nospieda nosūtīšanas taustiņu.

**EJ TAJAA KUR MAACAAS TAVI CHOMI, BUUS COOL! PAULS TACHU PAGUVA IESNIEGT PAPIIRUS, KO?*

KAA TU ZINI PAR PAULU...? KAS TU TAAC? VEELREIZ TEV PRASU! Kristaps ātri uzrakstīja.

KAS ES TAAC? UN KAS TU TAAC? TU PAC PAR SEVI TACHU NEKO DIZHU NEZINI, KO? KAD UZZINAASI PRASI MAN, KAS ES TAAC. VIDENEE IR FORSHI PAC ZINU, svešais atbildēja.

KAD SAMEKLEESHU PAZINOSHU, MAN NAV LAIKA, uzrakstīja Kristaps un ātri izslēdza mobilo telefonu.

Brīžiem viņam šķita, ka nezināmais īsziņu draugs padarīs viņu vai traku. Pārāk gudrs, lai būtu Kristapa vecumā, bet pārāk mūsdienīgs, lai būtu vecāks.

Kristaps nezināja, ko domāt.

(Kristīne Ulberga-Rubīna. „Es grāmatas nelasu”)

6. Izvēlies četras īsziņas no Kristīnes Ulbergas-Rubīnas stāsta! Pasvītrotajās vārdus, kas raksturīgi pusaudžu runai! Uzraksti īsziņas literārajā valodā!

---

7. Uzraksti, kā tu rīkotos, ja pēkšņi sāktu saņemt izziņas no nezināma cilvēka, kurš daudz par tevi zina!

---

8. Lasi Kristīnes Ulbergas-Rubīnes stāsta fragmentu! Pievērs uzmanību Kristapa konfliktam ar tēvu!

Es grāmatas nelasu

3. fragments

„Iedod man naudu drēbēm. Nu, tēt!” Kristaps turpināja **dīkt**, izlikdamies nemanām, ka viņš nosaukts par meiteni.

„Iedošu naudu ar noteikumu, ka tu aiziesi pie friziera, lai nogrieztu tos briesmīgos **peisakus**,” Klāvs [*tēvs*] teica un, izņēmis no bikšu kabatas maku, kārdinoši pārskaitīja papīra banknotes.

„Tev taču pašam arī ir gari mati! Ja tu tos nogriezīsi, es nogriezīšu savus. Neesmu sliktāks par tevi, skaidrs?” nobļāvās Kristaps, aizcirdams aiz sevis durvis.

„Un skolā pieteikties es arī neiešu,” viņš turpināja kliegt jau no savas istabas.

Klāvs atvēra dēla istabas durvis un, nostājies uz sliekšņa, klusējot skatījās uz Kristapu, kurš sēdēja uz gultas, paslēpis seju rokās. [...]

Kristaps izlikās tēvu neredzam, taču labi zināja, ka šis klusums vēsta par vaļširdības brīdi. Ikdienas steigā neierastu istumu.

„Es zinu, ka nogriezt matus ir sāpīgi. Kādu laiku tu izjutīsi sāpes un tukšumu, taču uzklausi mani...” Klāvs iesāka.

„Tu neko nesaproti! Tu gribi, lai pilnīgi viss šajā stulbajā ģimenē notiek pēc tava prāta... Un tas viss tavas naudas un varas dēļ. Mani **besī**! Mani besī viss, kas saistīts ar pakļaušanos tev, skaidrs!” Kristaps sāka kliegt.

„Man tavā vecumā arī bija gari mati. Nekrāsoti...”

„A man **pie kājas**! Vot, tā!” Kristaps gaudoja, un no plaukstu apakšas, kuras aizvien vēl apklāva viņa seju, izslidēja nodevīga asara. [...]

Pamatīgs tracis nolika visu pa vietām jau nākošajā rītā, kad mājās nebija neviena pieaugušā. No Kristapa istabas atskanēja šaušalīgs kliedziens, kam sekoja ilga un izmisusi raudāšana. [...]

Kristaps gulēja gultā un, uzlicis spilvenu uz galvas, raudāja. Uz paklāja mētājās garas, melnas matu šķipsnas. Tās bija pieķērušās arī spilvenam un palagam.

Kristapa raudāšana drīz pārtapa par **šņukstiem**. Viņš zināja, ka mājās neviena nav. Neviena, kam varētu izkliegt savu sāpi, izņemot viesistabā krācošo Reini [*Kristapa brālis*].

Kristaps izlavījās no savas istabas un piegāja pie spoguļa, viņš juta, kā asaras iesprūst kaklā un dūres savelkas. Viņš vēlējās, lai tas, kurš pa

dīkt – apnicīgi, uzbāzīgi prasīt
peisaki – garas nekārtīgas matu šķipsnas
besīt – izvest no pacietības, kaitināt
pie kājas – *šeit*: vienalga
šņuksti – elsas, raudas

plukata – nekopies,
noplucis cilvēks

čomaks – paziņa, draugs

zellis – šeit: jauns puisis

naģene – cepure ar nagu

nakti izķēmojis Kristapa matus, gulētu viņam pie kājām un lūgtu piedošanu. Kristaps spogulī redzēja plukatu, kuram vienā galvas pusē mati bija nogriezti īsi, bet otrā – palikuši iepriekšējā garumā. Tagad viņš ienāda līdz galam un no visas sirds.

**KO TU DARIITU, JA KAAC PA NAKTI NOGRIEZTU TAVUS GAROS MATUS?* – Kristaps aizsūtīja īsziņu savam maniakam [*nezināmais īsziņu sarakstes partneris*].

**PAT NEZINU. SADOTU PA MUULI VAI VISLABAAK – IZDARIITU TO PASU VINJAM!* – viņš saņēma atbildi.

**UN, JA TAS BUUTU TAVS TEEVS?* – Kristaps dusmās drebošiem pirkstiem rakstīja.

Kādu brīdi atbildes nebija. Tad atkal iegailējās zilā gaismiņa.

**ES MEEGJINAATU NOSKAIDROT, KAAPEEC VINSH TAA IZDARIIJA, NEVIS DOMAAS DRAUDEETU NOGALINAAT SAVU PASHA SENCI. VISAM, KAS NOTIEK, IR KAADS IEMESLS. VISPAAR TEV TIE MELNIE MATI NEPIESTAAV...*

**VAI TU MANI ESI KAADREIZ REDZEEJIS???* – Kristaps bija tuvu histērijai.

** PROTAMS, KA ESMU. NEUZSKATI MANI PAR MULKJI, ** – svešais atbildēja.

Kristaps vairs ne par ko nebrīnījās. Arī par to, ka svešais čomaks par viņu visu zina. Viņam tas sāka patīkt, jo viņš juta, ka ir ieguvis draugu, nevis ienaidnieku. Un kāda gan starpība, kas šis zellis tāds ir? Īsziņu apmaiņa vairāku mēnešu garumā bija kļuvusi par tādu kā narkotiku. Ja Kristaps vairs nesaņemtu īsziņas, viņam būtu skumji, it īpaši vakaros, kad viņa tā sauktā ģimene bija radusi sadalīties un nelikties viens par otru ne zinis.

Brīdi pārdomājis maniaka teikto, Kristaps saskaitīja naudas pārpalikumu makā, aizņēmās Lauras rūtaino naģeni un izgāja pa durvīm.

Vakarā, ieraudzījuši Kristapu ar noskūtu galvu, visi bija trakoti izbrīnīti.

(*Kristīne Ulberga-Rubīna. „Es grāmatas nelasu”*)

9. Pasvītro teikumus, kuros atklājas Kristapa attieksme pret tēva prasībām!

10. Raksturo tēva un dēla konflikta cēloņus!

---

11. Uzraksti, kādas ir tavas domas par Kristapa tēva rīcību!

---

12. Uzraksti, kādas problēmas šajā fragmentā atklātas! Pamato savas domas!

---

13. Uzraksti īsziņu, ko tu sūtītu Kristapam situācijā, kad viņš atklāj, ka pa nakti viņam nogriezta daļa matu, ja tu būtu viņa nezināmais īsziņu sarakstes partneris!

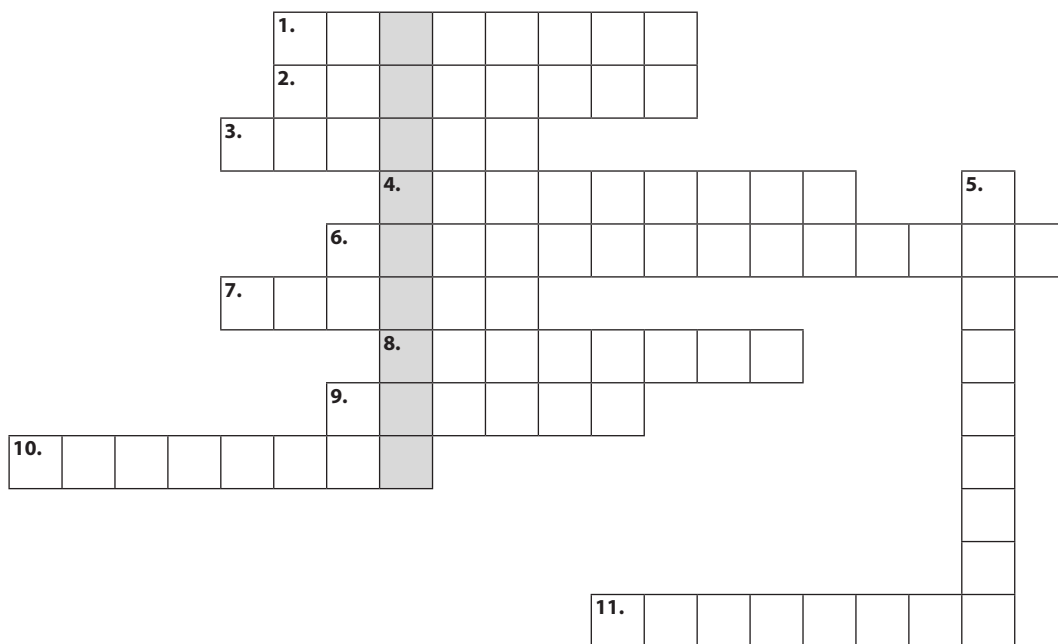
14. Kā tu domā, kas varētu būt nezināmais īsziņu sūtītājs? Savu viedokli pamato!

---

38. uzdevums.

Atrisini krustvārdu mīklu! Ja visu atminēsi pareizi, tad izceltajā vertikālajā kolonnā izlasīsi, kā sauc daiļdarbā tēlotās darbības un pretdarbības vai dažādu uzskatu sadursmi.

Horizontāli

1. Cilvēka psihisko un garīgo īpašību kopums, kas atklājas viņa rīcībā.
2. Sarežģīts jautājums vai uzdevums, kas risināms vai pētāms, grūtības, kas jāpārvar.
3. Māra Runguļa garstāsta nosaukums.
4. Mākslas darba (biežāk – literāra darba) atsevišķa daļa.
6. Latviešu rakstniece, vairāku garstāstu pusaudžiem autore.
7. Ziņas, ko sūta pa mobilo telefonu.
8. Garstāsta „Es grāmatas nelasu” galvenā varoņa vārds.
9. Daiļdarbs prozā, kurā vēstīts par kādiem notikumiem cilvēku dzīvē.
10. Latviešu rakstnieks, daudzu stāstu pusaudžiem autors.
11. Tālrunis.

Vertikāli

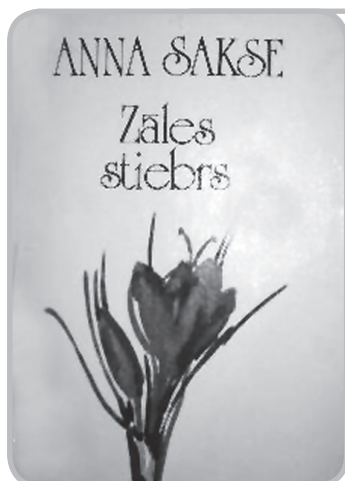
5. Starptautisks saziņas un informācijas tīkls.

6. nodaļa

PRĀTA UN SIRDS SASPĒLE

Es nezinu, vai tā ir godīgi, bet laikam tā ir pareizi.

(Pauls Bankovskis)

Anna Sakse (1905–1981) – latviešu rakstniece, publiciste, prozas – romānu, stāstu, literāro pasaku un humoresku – autore. Vispazīstamākā viņas grāmata ir „Pasakas par ziediem” (1966), kas tulkota vairākās valodās.

39. uzdevums.

1. Lasi Annas Sakses literārās pasakas fragmentu!
Pievērs uzmanību Keiko un papagaiļa dialogam!

Magnolija

1. fragments

Reiz dzīvoja japāņu meitenīte Keiko. Viņa bija apaļa bārenīte, un, tā kā ne tēvs, ne māte mirdami meitai nebija atstājuši nekādu mantu, viņai jau no mazotnes vajadzēja strādāt, lai nopelnītu sev iztiku.

Ko citu varēja tāda meitenīte darīt, kā taisīt papīra puķes un uz ielas stūra piedāvāt tās garāmgājējiem. [..]

Kādā vakarā, kad Keiko savā istabiņā strādāja, pa atvērto logu ielaidās papagailis. Zaļās spalvas bija apsūbējušas – viņš laikam bija ļoti vecs un laikam arī ļoti gudrs, jo prata cilvēku valodu.

Nometies uz širmja malas pie Keiko guļamlāviņas, papagailis teica:

„Ja tu mani nepadzīsi, es tev atklāšu, kā tu varētu tikt pie bagātības.” [..]

„Dzīvo pie manis un dalies manā nabadzībā, bet par bagātību labāk nedomāsim, tā man ir tikpat neaizsniedzama kā saule un mēness.”

„Paldies tev, labā Keiko.” Papagailis palocīja galvu. „Pirms meklēju sev jaunu saimnieci, es ilgi vēroju puķu

pārdevējas. Līdz ieraudzīju tevi tajā brīdī, kad tu kādai nabadzīgai meitenītei uzdāvināji savu visskaistāko ziedu, jo meitenītei nebija naudas, bet viņa tik ļoti gribēja iepriecināt savu slimo vecmāmiņu.”

„Bet kāpēc tu sev meklēji jaunu saimnieci?” jautāja Keiko. „Vai agrākā saimniece pret tevi slikti izturējās?”

„Viņa nomira.” Papagailis bēdīgi nokāra galvu un brīdi klusēja. „Viņa nomira aiz pārmērīgas mantkārības,” viņš piebilda.

„Kā tad tā, vai viņa bija ļoti nabaga, ka tā kāroja mantu?” Keiko jautāja.

„Ak, nē, viņa jau bija ļoti bagāta, bet viņai likās, ka arvien vēl nav diezgan, un atdeva par zeltu savu pēdējo asiņu lāsi.” Papagailis nosodoši purināja knābi.

apaļš bārenis – bērns, kuram nav ne mātes, ne tēva
apsūbējis – pārklāties ar oksīda, arī ar netīrumu kārtiņu
širmis – aizstatnis, kas norobežo kādu telpas daļu

„Es nesaprotu, kā pret asinīm var iegūt zeltu,” Keiko brīnījās.

„Nu tad klausies. Arī mana saimniece pārdeva pašas taisītas papīra puķes, līdz viņai kāda burve atklāja noslēpumu, ka šādas puķes kļūst dzīvas, ja to kātiņu iemērc savu asiņu pilienā. Tu jau zini, cik dārgas ir dzīvās puķes, un tā mana saimniece ātri vien kļuva bagāta. Bet burve bija arī pieteikusi, lai sargās iztērēt pašu pēdējo asiņu pilienu, jo bez tā vairs nevar saglabāt dzīvību. Nu un – tu jau sapratīsi arī bez liekiem vārdiem – viņai visa sakrātā likās par maz, un, kad kāds ārzemnieks par pēdējo puķi piesolīja lielu naudu, protams, ja puķei iedvesišot dzīvību, – mana saimniece neizturēja kārdinājumu. Pēc viņas nāves radi plēsdamies sadalīja atstāto zeltu.”

(Anna Sakse. „Pasakas par ziediem”)

**iedvest dzīvību –
atdzīvināt**

2. Uzraksti, kāda dzīves gudrība, tavuprāt, izteikta papagaiļa sacītajā!

---

3. Sāc aizpildīt tabulu! Pēc katra pasakas fragmenta tev šī tabula būs jāpapildina!

Keiko rakstura īpašības

Rakstura īpašība	Situācija, kurā tā atklājas

4. Prognozē, kā papagaiļa ierašanās varētu mainīt Keiko dzīvi! Pamato savas domas!

---

5. Lasi Annas Sakses literārās pasakas fragmentu! Pievērs uzmanību Keiko un Aratumi attiecību tēlojumam!

kimono – japāņu nacionālais apģērbs, garš ar jostu apjožams halātveida tērps platām piedurknēm

pusplaucis – daļēji izplaucis

dižciltīgs – tāds, kas pieder pie aristokrātijas

rokrokā – sadevušies rokās

attapties – atgūties, atjēgties no pārsteiguma

Magnolija

2. fragments

Kad Keiko bija pārdevusi pirmās ar asinīm atdzīvinātās puķes, viņa vispirms nopirka sev skaistu zīda kimono un sandales. Sakārtojusi melnos matus un iespraudusi tajos sarkanu rozi, viņa izgāja uz ielas un apstājās pie kāda loga. No tā uz viņu raudzījās skaista jaunava. Keiko pamāja tai ar galvu, un skaistule māja pretim. Keiko pasmaidīja, un arī skaistule smaidīja. [..]

Viegliem soļiem Keiko steidzās līdz jauniesu straumei un pirmo reizi nokļuva spoži apgaismotā zālē, kur dejotāji lidinājās kā tauriņi un vaboles. Kāds jauneklis uzlūdza arī Keiko, un viņa dejoja, laimīgi smaidīdama, jo tas bija vispatīkamākais puisis, un viņa vārds bija Aratumi.

„Keiko,” čukstēja Aratumi, „tu esi skaista kā pusplaucis ķiršu zieds. Teic, – kādā pili tu dzīvo un kāpēc tu, tāda dižciltīga jaunava, esi atnākusi uz nabaga studentu balli?”

Keiko gribēja atzīties, ka pati ir nabadzīga meitene un dzīvo vislētākajā istabiņā, bet viņa iedomājās par savu burvju mākslu un iztēlojās, cik bagāta var kļūt un kādu pili uzcelt sev. Pašai nemanot, Keiko bija savu sapni par pili izstāstījusi jauneklim kā īstenību, un, kad viņa apklusa, Aratumi smagi nopūtās: „Cik žēl, ka tu esi tik bagāta... Tādā pili nabaga studentam neklājas savu kāju spert, bet es tik ļoti gribētu tevi vēl satikt.”

Keiko nespēja atzīties, ka pils viņai nemaz nav, ka viņa dzīvo tukšā istabiņā un taisa papīra puķes. Bet arī viņa ļoti vēlējās satīkties ar Aratumi un apsoliņa otrā dienā iziet pastaigāties pilsētas parkā. [..]

Jau kuro reizi Keiko un Aratumi bija satikušies parkā un rokrokā izstaigājuši visus celiņus, kad notika neizbēgamais – viņu lūpas sastapās skūpstā.

„Keiko, mana Keiko!” gavilēja Aratumi un pēkšņi sadrūma. „Vai šis nebija mūsu šķiršanās skūpstis? Tavs tēvs taču neļaus tev apprecēt nabaga studentu!”

Keiko sāka raudāt un atzinās, ka pasaciņu par pili izdomājusi, ka īstenībā ir vienkārša meitene, kas darina papīra puķes un pārdod tās uz ielu stūriem.

Ja viņa šajā brīdī būtu redzējusi, kā pārvērtās Aratumi seja, viņa nebūtu tam atklājusi savu noslēpumu. [..]

.. Aratumi noklausījās viņas stāstījumu un paguva attapties. Viņš pat kļuva patiesi priecīgs, jo Keiko burvju māksla solīja neizmērojamu bagātību.

(Anna Sakse. „Pasakas par ziediem”)

6. Aizpildi tabulu! Ieraksti tabulā, kā varoņu rīcībā atklājas jūtas un prāts!

Jūtu vadīta rīcība	Citāts
Prāta vadīta rīcība	Citāts

7. Uzraksti, kāpēc, tavuprāt, Keiko uzreiz neizstāstīja Aratumi patiesību par sevi!

---

8. Turpini aizpildīt tabulu „Keiko rakstura īpašības” (77. lpp.)!

9. Lasi Annas Sakses literārās pasakas 3. fragmentu! Pievērs uzmanību prāta un jūtu attiecībām!

nožēlojams – niecīgs, sīks; tāds par ko jākaunas
griezīgs – spalgs, ass; tāds, kas izraisa nepatīkamas sajūtas
ārprātīga nauda – *seit:* ļoti daudz naudas

Magnolija

3. fragments

Mazajai Keiko sākās darba pilnas rokas. Vajadzēja darināt daudz puķu, vajadzēja tās atdzīvināt un pārdot, lai nopirktu mājiņu, kur dzīvot pēc kāzām, lai nopirktu tepiķus, gleznas, porcelāna traukus, sev un jaunajam vīram jaunus tērpus.

„Keiko, vai tu neesi vieglprātīga, tik strauji tērēdama savas asinis?” kādā vakarā ieteicās papagailis.

„Ak, mans vecais, labais draugs!” Keiko pabužināja viņa galvu. „Kad Aratumi pabeigs studijas, mums pietiks ar viņa algu un es varēšu atpūsties.” [..]

Pēc dažiem gadiem Aratumi sāka likties, ka viņu mājiņa ir pārāk trūcīga. [..]

Un Keiko pirkstiņi sāka kustēties vēl veiklāk, dienas stundu nepietika, lai sapelnītu naudu jaunai mājai. [..]

„Keiko, Keiko!” Papagailis nosodoši grozīja galvu, kad viņa saimniece nogurusi pārvilkās mājās un sēdās pie sava darba galdiņa. Jaunā māja bija ērta un grezna, bet Aratumi tā patika tikai dažus gadus, un tad viņam iekārojās pils. Kad Keiko paskatījās vīrā pārmetoši, tas sāka uz viņu kliegt, ka viņa rīkojusies kā krāpniece – iepazīstoties izlielījusies ar nez kādu pili, bet tagad viņam jādzīvojam šajā nožēlojamā būdā.

Keiko jutās vainīga, jo viņa vēl arvien ļoti mīlēja savu Aratumi.

„Mums būs pils,” viņa solīja un vēl vairāk saīsināja savas atpūtas stundas.

„Keiko, uzmanies,” brīdināja papagailis. „Tu esi ļoti bāla, tev palicis pavisam maz asiņu.”

„Draudziņ, drīz mums būs sava pils, un tad es dzīvošu kā karaliene,” Keiko viņu mierināja.

Vēsts par mazo puķu pārdevēju Keiko bija aizlidojusi pāri zemēm un okeāniem. No Francijas Japānā ieradās lielais puķu cienītājs Magnols, lai apbrīnotu Keiko darinājumus. Magnolam nepietika ar ziediem vien, viņš solīja milzu naudu, lai Keiko darina un atdzīvina puķes ar saknēm. Viņš prasīja, lai tās būtu baltas un dzeltenas, rožainas un sarkanas.

Visādas jau bija Magnols saņēmis, kad Keiko izveidoja sarkano ziedu ar stumbru un saknēm. Bet viņa jutās tik nespēcīga, ka nevarēja sev iedurt pirkstā, lai iemērkta saknes asiņu pilienā.

„Keiko! Keiko!” griezīgi ieķērcās papagailis. „Neatdod savu pēdējo asiņu pilienu!”

„Ko tu, vecais, muldi savas papagaiļu gudrības!” Aratumi viņam nikni uzkliedza un, sagrābis aiz spārna, iesvieda otrā istabā.

„Aratumi, mīļais, es jūtu, ka tiešām man atlicis tikai viens piliens asiņu.” Keiko lūdzoši paskatījās vīram acīs.

„Es gribu sarkano puķi, tieši sarkano!” Magnols uztraucies skaidroja.

„Es jums maksāšu ārprātīgu naudu, tikai atdzīviniet man šo sarkano puķi.”

„Keiko, tu saproti, ko tas mums nozīmē?” Aratumi purināja sievu aiz pleciem. „Vai tu saproti, ka tad mums būs pils! Pils, ko tu man apsolīji.”

Saņēmusi pēdējos spēkus, Keiko pārdūra pirkstu un, izspiedusi pēdējo asiņu pilienu, iemērca tajā sarkanās puķes saknes.

Aratumi uzcēla pili un apprecēja jaunu sievu. Magnols aizveda atdzīvinātās puķes uz Franciju un nosauca savā vārdā – par magnolijām, bet Keiko – par Keiko palika tikai šī pasaka.

(Anna Sakse. „Pasakas par ziediem”)

10. Uzraksti, kā Keiko izjūtu un rīcības tēlojumā atklājas prāta un jūtu sadursme!

---

11. Kāds, tavuprāt, ir pasakas temats? Pamato savas domas!

---

12. Kāda, tavuprāt, ir pasakas pamatdoma?

---

13. Pabeidz aizpildīt tabulu „Keiko rakstura īpašības” (77. lpp.)!

14. Uzraksti pārdomas par Keiko! Izmanto jautājumus!

- Kādas četras iezīmes raksturo Keiko?
- Ko viņa mīl?
- Kā viņa jūtas?
- Kas viņai vajadzīgs?
- No kā viņa baidās?
- Ko viņa gribētu redzēt?
- Kur viņa dzīvo?

---

15. Atrodi salīdzinājumiem otru daļu! Savieno tos ar līniju!

Skaista	kā tauriņi un vaboles
Rikojusies	kā karaliene
Dejotāji lidinājās	kā pusplaucis ķiršu zieds
Bagātība ir tikpat neaizsniedzama	kā krāpniece
Dzīvošu	kā saule un mēness

16. Uzraksti, kāda, tavuprāt, ir salīdzinājumu loma pasakas tekstā!

---

17. Izdomā, ar ko var salīdzināt Keiko, Aratumi, papagaili, Keiko darinātos ziedus un sapņu pili!

---

18. Uzraksti savas pārdomas par lasīto pasaku, iekļaujot tajās izdomātos salīdzinājumus!

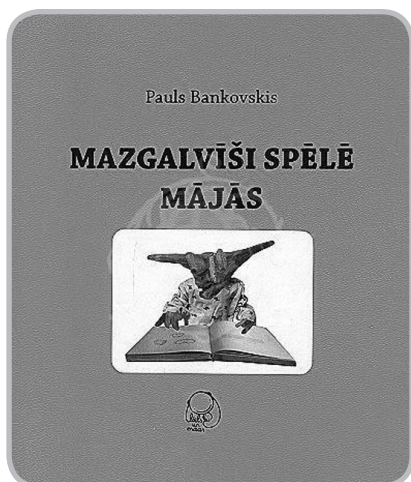

Pauls Bankovskis (1973) – latviešu rakstnieks, žurnālists, stāstu, romānu un publicistikas autors. Bērnu un pusaudžu literatūrā pazīstams ar fantāzijas žanra darbu „Mazgalvīši spēlē mājās” (2007; Jāņa Baltvilka balva, 2008).

40. uzdevums.

1. Lasi Paula Bankovska grāmatas fragmentu!

Mazgalvīši spēlē mājās

Fragments

Es [*meitene Anna*] sāku iet pa šauru, zemo eju, nonācu pie durvīm un uzmanīgi tās pavēru. Aiz durvīm bija liela telpa ar bezgalīgi gariem un augstiem plauktiem. Katru plauktu nodalījumu apgaismoja maza mazītiņa gaismiņa, tāds kā jāņtārpiņš – dažs spožs un liels, citos plauktos pavisam blāvs, bet šur tur – jau gandrīz izdzisis. Plauktu rindām neredzēja gala, un tā vien šķita, ka šai dīvainajai telpai vispār nav sienu un griestu – tā bezgalīgi turpinās un izplešas uz visām pusēm.

„Kur es esmu?” es vēlreiz atkārtāju.

„Pazudušo lietu pasaulē,” kāds man aiz muguras teica.

Iztrūkusies atskatījos – tur stāvēja mazgalvīšu tētis.

„Šī ir pazudušo lietu pasaule, un te nonāk itin viss, ko vien cilvēki nozaudē, aizmirst un nespēj vairs sameklēt. Sākot ar noklīdušiem suņiem un kaķiem un beidzot ar ķīmiskajā tīrītavā nodotām, nekad neizņemtām drēbēm un paklājiem vai pie kurpnieka aizmirstām kreisās kājas kurpēm. Te glabājas arī visi tie vārdi, kas ienākuši prātā un tūlīn pat, vēl nepateikti, aizmirsušie. Te uzkrājas arī visi dzejoliši un dziesmiņas, kuras kādreiz cilvēki pratuši, bet pēcāk aizmirsuši. Te atrodam no atmiņas izkrituši joki un anekdotes.” [..]

Atvilktnītes vismaz šajā telpas malā bija pavisam niecīgas, plauktiņi zemi un šauri, tik šauri, ka pat es tajos tikai ar grūtībām varētu iebāzt plaukstu.

„Kas gan vispār var glabāties tik mazos plauktiņos?” vaicāju es, jo daudzi no tiem šķita tukši, bet citos varēja samanīt, piemēram, kādu mazas gaismiņas apspīdētu matu, zāles stiebru, cepuma drumsli, vienkārši putekļus vai gandrīz nenotveramu smaržu.

„Pavisam mazajos plauktiņos ir zudušās jūtas un sajūtas,” paskaidroja mazgalvītis. „Piemēram, tas, ko viens cilvēks reiz jutis pret otru, bet vēlāk abi ir pazaudējuši.”

„Tā kā mana mamma un tētis?” es vaicāju.

„Jā, arī tā, kā tava mamma un tētis,” mazgalvītis pamāja.

„Bet ja es tagad atrastu to, ko viņi ir pazaudējuši...?” es jau sapriecājos.

„Nē, tas neko nelīdzētu. Šeit pazaudētās lietas tikai glabājas. Šeit neko vairs nevar atrast. Pareizāk sakot, šeit iespējams atrast pilnīgi visu, taču neko nav iespējams atgūt.” [..]

Es gāju gar plauktiem, virināju atvilktnītes, ielūkojos vaļējos plauktiņos un aplūkoju pazaudētās lietas: iekostus sviesta cepumus, nagu šķērītes, melnas kurpes, džinsu jakas, cepurītes ar nagu, grāmatas, kurās neizlasītas palikušas dažas lappuses, mobilos tālruņus ar daudziem neatbildētiem zvaniem, spēļu lāciņšus, lietussargus un brilles, naudas-makus un cimodus.

blāvs – nespodrs, neskaidrs

iztrūkties – nobaidīties; izbīties, sabīties

mazgalvīši – nelielas būtnes, kas dzīvo slepenā pasaulē māju sienās un citur netālu no cilvēkiem

niecīgs – ļoti mazs, sīks

„Te ir pilnīgi viss,” sacīja mazgalvītis. „Viss, ko cilvēki mēdz pazaudēt – gan lietas, kuras viņi tomēr vēl cer kādudien atrast, gan arī tās, kas jau sen aizmirstas vai kuras atrast vairs nav ne mazāko cerību. Mājas, kuru vairs nav, ielas, kuru vairs nav...”

„Arī koki?” es prasīju.

„Arī koki,” pamāja mazgalvītis. „Pat veseli dārzi un parki.” [..]

Nezinu, cik ilgi mēs tā skraidījām, līdz beidzot ieraudzījām Kārli [*zēns, kurš kopā ar Annu nokļuvis pazudušo lietu pasaulē*] nekustīgi sēžam pie plaukta, kurā saritinājies gulēja mazs melns kaķēns. [..]

„Es atradu Tomiņu,” viņš teica un noglaudīja melno kaķēnu. Kaķēns nepakustējās, likās, ka viņš ir aizmidzis. Mazā gaismiņa viņa plauktā bija pavisam blāva, taču tagad kļuva spožāka.

„Kārli, mums jāiet!” es atkātoju.

„Es gribu viņu ņemt līdzī,” teica Kārlis.

„Jocīgi, viņš ir tieši tikpat liels kā tad, kad pazuda,” Kārlis klusām sacīja. „Mamma domāja, ka varbūt Tomiņš izkritis pa logu un kaut kur aizmaldījies. Es zinu, kaķi vienmēr krīt uz kājām. Es jau zināju, ka Tomiņam nekas slikts nebūs noticis. Es ņemšu viņu līdzī.”

Gaismiņa virs kaķēna iespīdējās vēl spožāka.

„Nē, tā nevar,” sacīja mazgalvītis.

„Nē, tā nevar,” atkātoju es, jo nu jau es zināju. „No šejienes tu neko nedrīksti ņemt līdzī. Tomiņu tu varētu ņemt līdzī tikai tad, ja atrastu viņu pa īstam un tur, piemēram, pagalmā vai kāpņu telpā.” [..]

„Bet tā nav godīgi!” Kārlis iebilda. „Es gribu viņu ņemt līdzī!”

„Nevar,” teicu es.

„Nevar,” teica mazgalvītis. „Vienīgais, kas tev atliek, ir paturēt viņu atmiņā. Un neaizmirst pavisam.”

„Bet tā nav godīgi!” Kārlis atkātoja, un viņam acīs sarīesās asaras. [..]

„Es nezinu, vai tā ir godīgi, bet laikam tā ir pareizi,” sacīja mazgalvītis.

(*Pauls Bankovskis. „Mazgalvīši spēlē mājās”*)

sarīesās – sanākt, sakāpt (acīs)

2. Pasvītro Paula Bankovska stāstā vārdus, kuri nosauc visu, kas glabājas pazudušo lietu pasaulē! Sagrupē tos un ieraksti tabulā!

Pazudušo lietu pasaule

Priekšmets, dzīva būtne	Parādības, jūtas, emocijas	Vides objekts	Cits (valoda, sacerējumi)

3. Ko tu vari secināt par pazudušo lietu pasauli?

---

4. Uzraksti pārdomas par to, ko tu nekad negribētu „atrast” pazudušo lietu pasaulē!

---

5. Uzraksti, kā Paula Bankovska stāsta fragmentā atklājas prāta un jūtu saspēle!

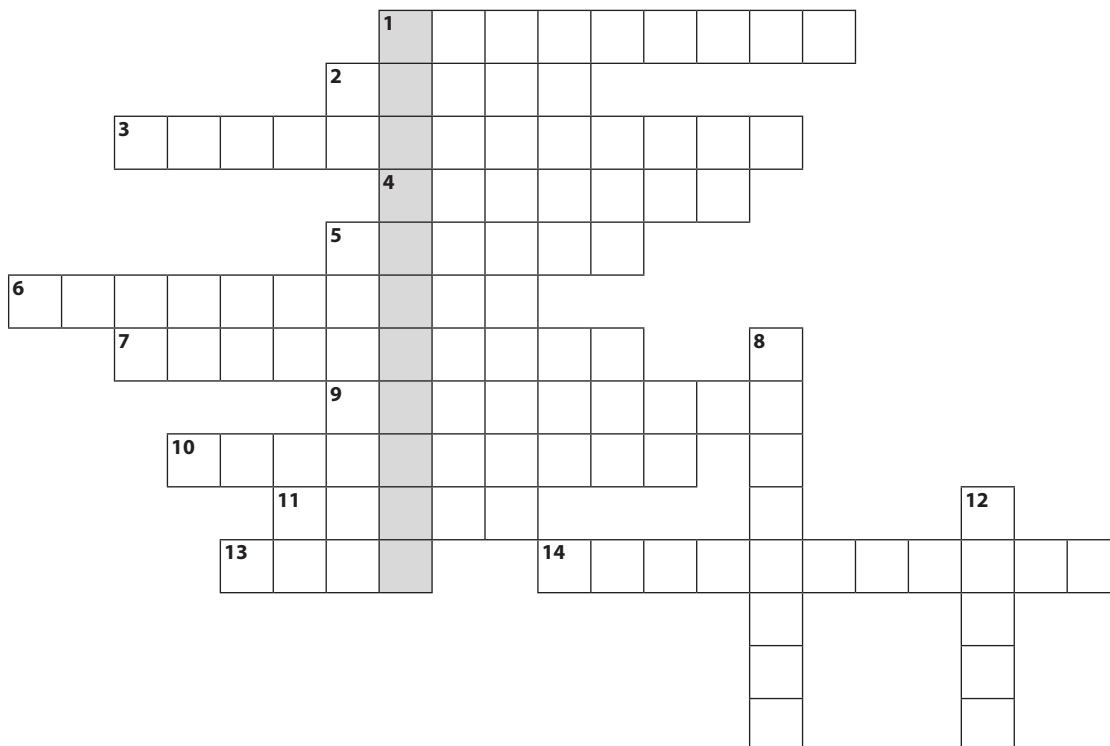

---

41. uzdevums.

Atrisini krustvārdu mīklu! Ja visu atminēsi pareizi, tad izceltajā vertikālajā kolonnā izlasīsi Paula Bankovska grāmatā tēlotās neparastās būtnes vārdu.

Horizontāli

1. Ziedošs krūms, kura izcelšanās tēlotā Anna Sakse pasakā. **2.** Latviešu rakstniece, „Pasaku par ziediem” autore. **3.** Tēlainās izteiksmes līdzeklis, kad vienu dzīvu būtni, priekšmetu vai parādību salīdzina ar kādu citu. **4.** Mīklas „Balta pļava, melni jēri, vajag gudra lasītāja” atmiņējums. **5.** Sacerējums prozā ar fantastiskiem notikumiem, neparastiem varoņiem un brīnumainu darbības vidi. **6.** Krāšņs putns. **7.** Latviešu rakstnieks, žurnālists. **9.** Spēcīgas jūtas. **10.** Cilvēks, kas raksta daiļdarbus. **11.** Annas Sakses pasakas galvenā varone. **13.** Ēka, kur sapņo dzīvot Annas Sakses pasakas varoņi. **14.** Attēls vai zīmējums grāmatā.

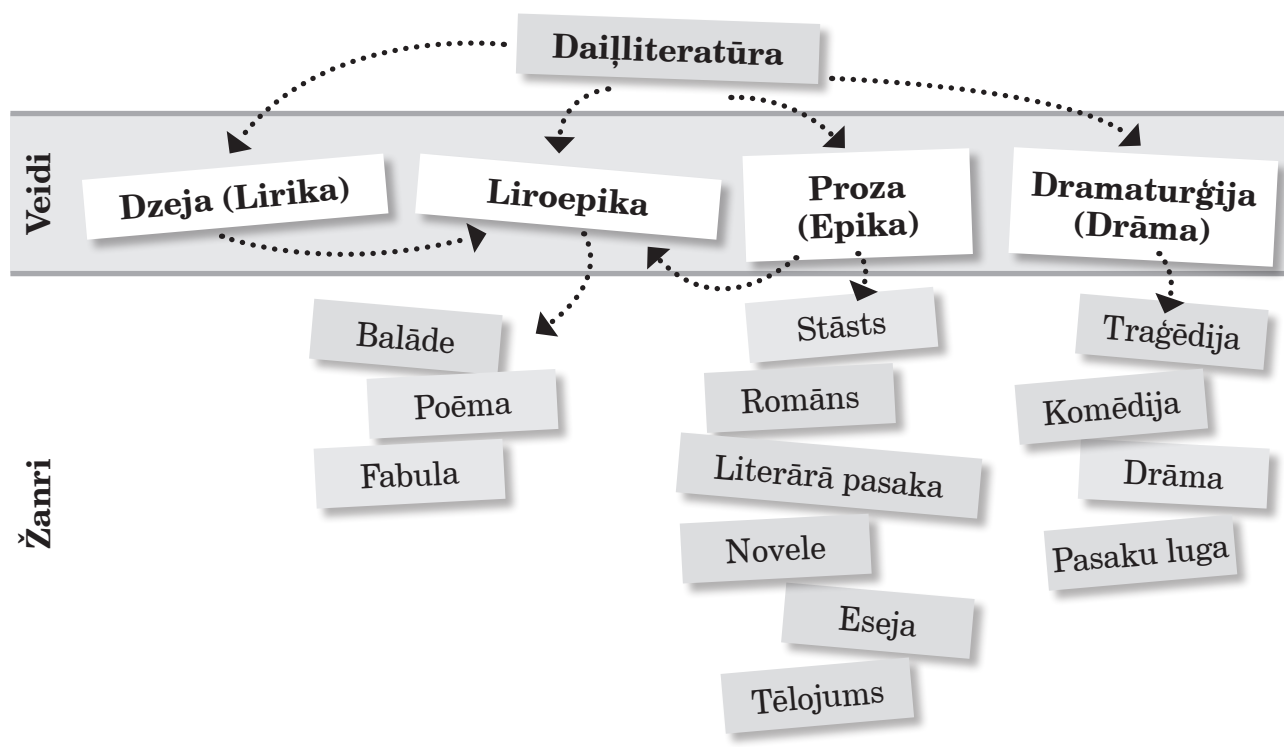
Vertikāli

8. Cilvēks, kurš lasa grāmatas. **12.** Vienojošais tēls Annas Sakses pasaku krājumā „Pasakas par ziediem”.

Atbildes

- 13. uzdevums.** Dažādu tautu mīklu atminējumi. **1., 7., 12.** – uguns. **5., 13., 15.** – saule. **2., 9.** – grāmata. **8., 11., 17.** – atbalss. **4., 14.** – dūmi. **6., 16.** – lāstekas. **3., 10.** – gurķis.
- 14. uzdevums.** Pētera Brūvera „Sešu mīklu” atminējumi. **1.** Parastais zīmulis. **2.** Galds. **3.** Lietus mākonis. **4.** Krūms. **5.** Jāņi. **6.** Metamkauliņš.
Ineses Zanderes mīklupantu atminējumi: somas, upi, mati, miegs, lietus.
- 17. uzdevums.** *Krustvārdu mīklas atminējums.* Vārds izceltajā kolonnā: Limonāde. Horizontāli. **1.** Alauksts. **2.** Epitāfija. **3.** Mīkla. **4.** Metafora. **5.** Monostihs. **7.** Izcelšanās. **8.** Teika. **9.** Salīdzinājums. **10.** Zandere. **11.** Blakus. **12.** Dabas. **13.** Kaņieris. **14.** Dzeja. **15.** Brūveris. Vertikāli. **6.** Atskaņas.
- 23. uzdevums.** *Krustvārdu mīklas atminējums.* Vārds izceltajā kolonnā: leduslācis. Horizontāli. **1.** Rungulis. **2.** Varde. **3.** Dāņu. **4.** Arktiku. **5.** Fotogrāfs. **6.** Plostis. **7.** Stāsts. **8.** Kompozīcija. **9.** Silis. **10.** Nanoks.
- 28. uzdevums.** *Krustvārdu mīklas atminējums.* Vārds izceltajā kolonnā: kriminālnovelle. Horizontāli. **1.** Aktieris. **4.** Remarka. **5.** Starpbrīdis. **6.** Piķurģis. **7.** Problēma. **8.** Fizika. **9.** Dānija. **10.** Drāma. **11.** Konflikts. **12.** Nauda. **13.** Režisors. **14.** Ziverts. **15.** Teātris. **16.** Luga. **17.** Kopenhāgena. Vertikāli. **2.** Sapņotājs. **3.** Karš.
- 34. uzdevums.** *Krustvārdu mīklas atminējums.* Vārds izceltajā kolonnā: Krogzemis. Horizontāli. **1.** Teika. **2.** Ritms. **3.** Folklorā. **4.** Gaismas. **6.** Izcelšanās. **7.** Auseklis. **8.** Poēma. **9.** Liroepika. **10.** Plūdonis. **11.** Vēsturiskās. **12.** Pils. **13.** Atskaņas. **14.** Balāde. Vertikāli. **5.** Mitoloģiskās.
- 38. uzdevums.** *Krustvārdu mīklas atminējums.* Vārds izceltajā kolonnā: konflikts. Horizontāli. **1.** Raksturs. **2.** Problēma. **3.** Avenes. **4.** Fragments. **6.** Ulberga-Rubīne. **7.** Īsziņa. **8.** Kristaps. **9.** Stāsts. **10.** Rungulis. **11.** Telefons. Vertikāli. **5.** Internets.
- 41. uzdevums.** *Krustvārdu mīklas atminējums.* Vārds izceltajā kolonnā: mazgalvītis. Horizontāli. **1.** Magnolija. **2.** Sakse. **3.** Salīdzinājums. **4.** Grāmata. **5.** Pasaka. **6.** Papagailis. **7.** Bankovskis. **9.** Mīlestība. **10.** Rakstnieks. **11.** Keiko. **13.** Pils. **14.** Ilustrācija. Vertikāli. **8.** Lasītājs. **12.** Ziedi.

Uzziņu vācele

Aina (arī skats) – lugas cēliena daļa, kurā personu skaits ir nemainīgs; ja darbībā iesaistās kāda jauna persona, sākas nākamā aina (skats).

Akrostihs – dzejolis, kura rindu sākumburti veido kādu vārdu vai frāzi.

*Sevišķi slepens kaktiņš kur dvēsele patvertos
Vecuma saēstas mēbeles skrietu kā tramīgas stirnas
Elpa saraustīta sienas rētainas sirmas
Ilgajā cīņā ar tukšo dzirnavu griešanos
Katram pēdējā dzīvā istaba aizsegu dos
Ilgas pēc plašuma tomēr tur viltīgi virmos*
(Andris Akmentiņš)

Aliterācija – vienādu līdzskaņu atkārtojums.

*Rudenī rubenim negrības rubināt.
Rubinās pavasarī.
(Jānis Baltvilks. „Rubenis rudenī”)*

Anotācija – īss kāda daiļdarba, zinātniska pētījuma, grāmatas vai informācijas avota saturs raksturojums, dažkārt ar novērtējumu.

Asonanse – vienādu patskaņu un divskaņu atkārtojums.

*Kādā gadā,
kādā vietā,
kādā cietā
sētas mietā
ietriecās vējš. (Jānis Baltvilks. „Sens notikums”)*

Dzejolī ir gan patskaņa *ā*, gan divskaņa *ie* atkārtojums.

Atskaņas – vienādi vai līdzīgi skanošas dzejas rindu beigās. Pēc secības, kādā atskaņas seko cita citai rindu beigās, izšķir blakus atskaņas (*grafiskais apzīmējums – aabb*) un krusteniskās atskaņas (*grafiskais apzīmējums – abab*).

Blakus atskaņas:

<i>Es esmu mamuts biezu spalvu,</i>	<i>a</i>
<i>Es nesu plecos milzu galvu,</i>	<i>a</i>
<i>Es nenosalu bargā salā,</i>	<i>b</i>
<i>tak manis nav vairs galu galā.</i>	<i>b</i>

(Pēters Brūveris. „Mamuts”)

Krusteniskās atskaņas:

<i>ko tu proti, mazais rūķi?</i>	<i>a</i>
<i>protu sakņu zupu vārīt</i>	<i>b</i>
<i>bet tu pabriesmīgais pūķi?</i>	<i>a</i>
<i>šodien tikai labu darīt</i>	<i>b</i>

(Pēters Brūveris. „Ko tu proti?”)

Balāde (no franču *ballade* – dejas dziesma) – liroepisks sacerējums; sižetisks dzejas darbs, kurā tēlots neparasts, ārkārtējs notikums, tematika bieži saistīta ar kara cīņām, varoņiem un varoņdarbiem, kā arī sastapšanos ar noslēpumainiem, pārdabiskiem spēkiem. Parasti sižets ir spraigs, ar negaidītu atrisinājumu, nereti ietverti lakoniski dialogi, kuros skaidri jūtama autora attieksme pret notiekošo. Liktenīgais notikums varoņa dzīvē tēlots bez plašiem vispārinājumiem. Vēstījumam parasti raksturīga noslēpumaina, baisa, traģiska noskaņa, netieši mājieni un zīmes, kas rada priekšnojautas (*Rūdolfs Blaumanis. „Tālavas taurētājs”. Vladimirs Visockis. „Balāde par cīņu”, „Balāde par laiku”. Vasilijis Žukovskis. „Eola arfa”. Mihails Ļermontovs. „Cimds”. Heinrihs Heine. „Ričards Lauvassirds”. Johans Volfgangs Gēte. „Meža ķēniņš”*).

Cēliens – lugas pabeigta daļa, kas izrādē atdalīta ar starpbrīdi.

Citāts – precīzi atkārtots kāda autora izteikums, teksts vai teksta fragments, ko pārrakstot tradicionāli liek pēdiņās.

Darbība – personu rīcība, tēlu attiecības konkrētās situācijās un notikumos. Daiļdarbā var būt ārēja darbība – notikumi – un arī iekšēja – intelektuāla un emocionāla darbība.

Detāļa – atsevišķs elements daiļdarbā.

Daiļliteratūra – vārda māksla; literāri darbi, ko sacerējuši konkrēti autori un kur tēlainā formā izpaužas cilvēka prāts, jūtas un griba.

Dekorācijas – lugas darbības vietas māksliniecisks atveidojums ar gleznieciskiem un citiem tēlotājmākslas līdzekļiem.

Deminutīvs – pamazināmais vārds, atvasinājums, kas apzīmē kaut ko mazu vai izsaka nicinājumu, izsmieklu vai miļumu un sirsnību. Deminutīvi var izteikt pozitīvu vai negatīvu emocionālo attieksmi.

*Man māmiņa tā auklēja,
Kā saulīte zirņu ziedu,
Ietīdama, iztīdama
Baltos linu palagos.
(Latviešu tautasdziesma)*

*visam kam ir iekšīņa
apkārt tam ir āriņa
skaties jūrai tieši acīs
ieraudzīsi nāriņu
(Inese Zandere. „iekšīņa un āriņa”)*

Dialogs – divu personu saruna.

Distihs (divrinde) – dzejolis, kura panta forma veidota no divrindu pantiem. Parasti vienā dzejolī ir virkne distiha formā sacerētu pantu.

Dviņu trīni

4.

*dzīve aša pasaule plaša
stājas dvaša steidzot pēc paša*

*bet visur viss viens
debesu jums*

*mēs būsīm bijuši
Viņa atspīdums*

(Pēters Brūveris. „Divpadsmit metieni. Dzejas atdzejas un...”)

Drāma (dramaturģija) – daiļliteratūras veids, kur raksturi atklājas darbībā, konfliktos, monologos, dialogos un polilogos. Dramatiski darbi (lugas) parasti rakstīti izrādīšanai uz skatuves (teātrim).

Drāma – luga, kurā atspoguļots konflikts starp labo un ļauno, sadursme starp varoņiem vai viņu centieniem sasniegt mērķus, kas nosaka viņu dzīves apstākļus un jēgu. Drāmā parasti darbojas varoņi, kuru raksturs atklājas reālās dzīves pretrunās un konfliktos. Konflikti var būt divējādi – ārēji (vairāk sabiedriski vai sadzīviski) un iekšēji (psiholoģiski), piem., *Mārtiņš Zīverts. „Nauda”, „Kopenhāgenas dialogs”*.

Dzeja (lirika) – daiļliteratūras veids, kurš saistītā valodā pauž autora pārdzīvojumus un kura galvenās pazīmes ir ritms, pants un atskaņas.

Epitets – skatīt pie tēlainās izteiksmes līdzekļiem.

Epitāfija – uzraksts (bieži dzejā) uz kapakmens vai pieminekļa.

Fragments – mākslas darba (biežāk – literāra darba) atsevišķa daļa.

Ideja (daiļdarbā) – daiļdarbā paustā pamatdoma.

Iekšējais monologs (iekšējā runa) – personas runa domās; darbojošos personu domu un pārdzīvojumu atveides paņēmieni.

Ilustrācija – attēls teksta papildināšanai vai paskaidrošanai.

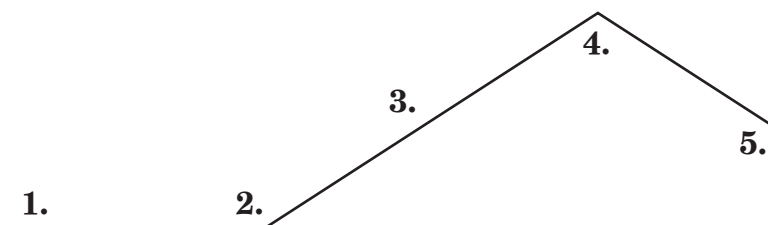
Komēdija – jautra, dzīvespriecīga luga, kuras centrā izvirzīti komiski raksturi vai komiskas situācijas. Arī komēdijā var atklāties nopietnas pretrunas un tikt risināti sarežģīti konflikti. Komēdijā liela nozīme ir hiperbolai un citiem pārspilējumiem un saasinājumiem raksturu izveidē, dažādiem pārsteigumiem sižeta risinājumā un asprātīgai valodai (*Deniss Fonvizins. „Pusaudzis” [„Недоросль”]*).

Komisks – tāds, kas izraisa smieklus.

Komiskums – jocīgums, smieklīgums; mākslā parasti sastopams raksturu, situāciju un valodas komiskums.

Komisku daiļdarbu centrā ir komisks personāžs, kas traktēts neviennozīmīgi (komisks portrets, raksturs, izturēšanās vai rīcība). Rakstura komiskumu bieži rada cilvēka nespēja pielāgoties situācijai, neelastība, izklaidība u. tml., dažādi cilvēka trūkumi. Rakstura komiskumu bieži rada neatbilstība starp to, ko cilvēks no sevis iedomājas un kas viņš patiesībā ir. Dažkārt komiskas personas ir pozitīvas, optimistiskas, labsirdīgas, dzīvespriecīgas, tādas, kas vienmēr atrod izeju no jebkuras situācijas. Tas rada priecīgus smieklus un līdz ar to gaišu daiļdarba noskaņu. Tātad komiski varoņi var tikt tēloti divējādi – kā kritikas objekts (veidojas izsmiekls) un kā labsirdīgu smieklu radītāji.

Kompozīcija – daiļdarba daļu izkārtojums un savstarpējā saistība. Sižetisku darbu uzbūves pamatā ir notikumu gaita (sižets). Bieži sižeta kompozīcija veidota atbilstoši šādai shēmai:

1. EKSPŌZĪCIJA (IEVADS) – daiļdarba ievads, kurā autors iepazīstina lasītājus ar personām, darbības vidi un apstākļiem.
2. SAREŽĢĪJUMS – notikums, ar kuru sākas darbība, konflikts.
3. KĀPINĀJUMS – darbības gaita, kam raksturīga attiecību vai situācijas saasināšanās.
4. KULMINĀCIJA – izšķirošais darbības vai uzskatu sadursmes brīdis, augstākais sprieguma punkts.
5. ATRISINĀJUMS UN NOBEIGUMS.

Kompozīcija dzejā – dzejoļa uzbūve, ko nosaka tēlu, motīvu, liriskā pārdzīvojuma virzības un citu elementu sakārtojums.

Gredzena kompozīcija – daiļdarba uzbūve, kur sākums un beigas ir vienādas vai līdzīgas.

Konflikts – daiļdarbā tēlotās darbības un pretdarbības vai dažādu uzskatu sadursme.

Laiks sižetiskā darbā – sižeta attīstības ilgums: varoņu dzīves, darbības un notikumu norises laiks.

Liriskais varonis – literārais varonis dzejā, liriskais *es*.

Liroepika – dzejas formā sacerēti darbi, kuros apvienoti lirikas (izjūtas, pārdzīvojumi) un epikas (vēstījums par notikumiem) elementi. Pie liroepikas pieder poēma, balāde un fabula.

Literārā pasaka – konkrēta autora sacerēta pasaka – daiļdarbs prozā (retāk dzejā) ar fantastiskiem, brīnumainiem notikumiem, neparastiem varoņiem, reālu vai brīnumainu darbības vidi.

Luga – literārs sacerējums, kura būtība atklājas varoņu darbībā un sarunās. Luga paredzēta teātra izrādes veidošanai, tāpēc tās saturs vislabāk atklājas izrādē. Izrādē svarīgs aktieru tēlojums, dekorācijas, tērpi un mūzika. Lugas izrāde parasti ilgst divas līdz trīs stundas, tāpēc notikumi tiek sadalīti **cēlienos**, kas savukārt sadalīti **skatos** un **ainās**.

Metafora – skatīt pie tēlainās izteiksmes līdzekļiem.

Miklas – īsās folkloras žanrs – asprātīgi, atjautīgi jautājumi, kas prasa atbildi.

Monologs – vienas personas runa.

Monostihis – vienrinde dzejā.

Vienrinde (Līdzsvars)

Gluži vai nopriecājos – meita noliekusies pār samītu vagulīti un raud.

Vienrinde (Melnais strazds, sarkanie ķirši)

Sarkani putni knābj melnas ogas.

(Pēters Brūveris. „Divpadsmit metieni”)

Noskaņa – emocionālais iespaids, gaisotne.

Onomatopoēze – dabā dzirdamu skaņu vai trokšņu atdarinājums valodā.

dzi dzi kā sienāži sisina

(Pēters Brūveris. „Vakara sisināmais dzejolis”)

Pamatdoma – daiļdarbā paustā ideja.

Pasaka – sacerējums prozā ar fantastiskiem notikumiem, neparastiem varoņiem un brīnumainu darbības vidi.

Pasaku luga – pasaku lugas formā.

Personifikācija – skatīt pie tēlainās izteiksmes līdzekļiem.

Poēma – lielāka apjoma sižetisks dzejas darbs, kas vēsta par kādu personību, notikumiem vai parādībām.

Polilogs – vairāku personu saruna.

Portrets – daiļdarba tēla ārējā izskata atveidojums.

Problēma – sarežģīts jautājums vai uzdevums, kas risināms vai pētāms, grūtības, kas jāpārvar.

Proza (epika) – daiļliteratūras veids, kur nesaistītā valodā vēstīts par personām notikumos.

Raksturojums – rakstura iezīmju un īpašību atspoguļojums autora, varoņu vai lasītāja skatījumā.

Remarka – dramaturga paskaidrojumi un norādījumi lugas tekstā, kas parasti iespiesti sikākiem burtiem vai slīprakstā.

Retoriskais jautājums – tāds jautājums, kas neprasa atbildi, jo būtībā atbilde (apgalvojums, noliegums) tajā jau ietverta un ir nojaušama. Tautasdziesmā ietverti divi retoriski jautājumi:

Kas var dziesmas izdziedāt,

Kas valodas izrunāt?

(Latviešu tautasdziesma)

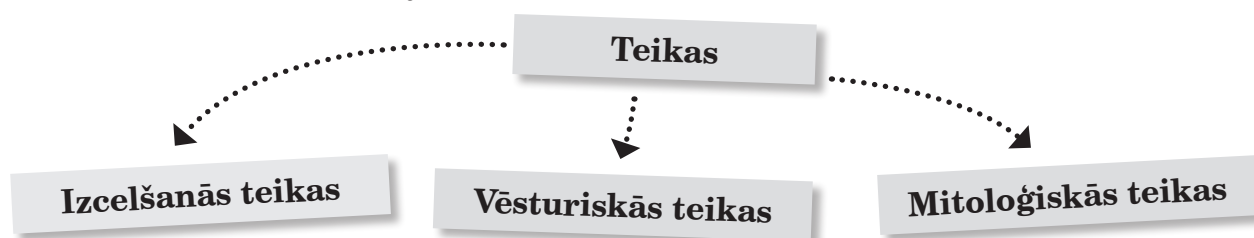
Romāns – plašs vēstījums prozā par dzīvi, cilvēkiem un notikumiem. Romānā mēdz būt daudz personu, kas attēlotas visdažādākajos notikumos un savstarpējās attiecībās. (*Jānis Klīdzējs. „Cilvēka bērns”*)

Salīdzinājums – skatīt pie tēlainās izteiksmes līdzekļiem.

Stāsts – daiļdarbs prozā, kurā vēstīts par kādiem notikumiem cilvēku dzīvē. Literatūrā izšķir īso un garo stāstu. Īsajā stāstā parasti tēlota viena vai divas personas un bieži vien atainots tikai viens vai daži notikumi (*Jānis Poruks. „Kukažiņa”*). Garajā stāstā tēlotas vairākas personas un ilgāks posms varoņu dzīvē. Par garā stāsta raksturīgāko iezīmi visbiežāk tiek atzīta notikumu virkne. (*Sandra Vensko. „Vāvere. Stāsts par manu tēvu”, Māris Rungulis. „Taksis Maksis”, „Zaļā menca”, „Avenes”. Kristīne Ulberga-Rubīne „Es grāmatas nelasu”*).

Sižets – darbības (tēlu, notikumu attīstības) secība, tas, kā autors atklāj notikumus – ar visiem dabas aprakstiem, personu portretējumu, pārdomām, darbības paralēlu risinājumu dažādos laikos un vietās.

Teikas – vēstītājas folkloras sacerējumi, kas fantastiski skaidro dažādu reālu parādību būtību vai izcelsmi, vai stāsta par konkrētām personām vai vēsturiskiem notikumiem. Salīdzinot ar pasakām, teikas ir īsākas un konkrētākas, tajās parasti tēlots viens vai vairāki sīki notikumi. Teiku iedalījums:

- **Izcelšanās** teikas stāsta par dabas parādību, zemes, kalnu, ezeru, upju, mežu un citu dabas objektu un to vārdu izveidošanos, cilvēka, dzīvnieku, augu un to īpašību rašanos.

- **Vēsturiskās** teikas stāsta par pilskalnu, piļu, muižu, baznīcu, pilsetu un to nosaukumu rašanos, seniem kariem, dažādiem citiem notikumiem un vēsturiskām personām.
- **Mitoloģiskās** teikas stāsta par mitoloģiskajām būtnēm (*Dievs, Velns, Laima, Māra, Spoks, Nāve, Mēris, Drudzis, Nauda, labie un ļaunie gari u.c.*), to dzīvi, darbību. Latviešu folkloras krātuves arhīvā ir savākti gandrīz 58 000 teiku.

Tēlainās izteiksmes līdzekļi

- **Epitets** – tēlains apzīmētājs. Bieži epitets izteikts ar īpašības vārdu.

Spoža saule, dzidra rasa,

Zālē nošvīkst izkopts asa.

(Pēters Brūveris. „Labrīt!”)

Epiteti bieži rada sajūtu gleznas: redzes – „zelta zvīņa”, dzirdes – „spalgs klieziens”, ožas – „smaržīgs vakars”, garšas – „salds miegs”, taustes – „auksts lietus”.

- **Metafora** – vārdi, vārdu savienojumi vai dzejas rindas, kas saprotamas pārnestā nozīmē, tas ir, dzīvas būtnes, priekšmeta vai parādības konkrētas īpašības piedēvējums citai dzīvai būtnei, priekšmetam vai parādībai.

Rau! Ezeri pa gaisu lido

Un mākoņiem tie ceļus jauc

(Pēters Brūveris. „Dzejolis par ezeru vārdā saukšanu”)

- **Personifikācija** – tēlainās izteiksmes līdzeklis, kad priekšmetiem, dzīvām būtnēm vai parādībām tiek piedēvētas cilvēka īpašības.

Vecais gads uz upes ledus

sēž un zivis makšķerē

(Pēters Brūveris. „Vecais gads – makšķernieks”)

- **Salīdzinājums** – tēlainās izteiksmes līdzeklis, kad vienu dzīvu būtni, priekšmetu vai parādību salīdzina ar kādu citu.

dziesma pāri zemei plūst kā auglīgs lietus

(Jānis Baltvilks. „Saulainā dienā”)

Telpa literārā darbā – tēlu un sižeta priekšmetiskā vide: varoņu dzīves, darbības un notikumu norises vieta.

Temats – tas, par ko rakstīts; īss satura formulējums.

Traģikomisks – bēdīgs un reizē smieklīgs.

Vērtības – noderīgums, nozīmīgums, tas, ko uzskata par svarīgu, nepieciešamu; garīgās vērtības – pozitīvo īpašību kopums, kas saistīts ar kultūru, morāli, māksliniecisko darbību un cilvēku savstarpējām attieksmēm.

Vēstījuma formas literatūrā

- **Vēstījums trešajā personā** („viņš”) – stāstījums par parādībām, kas atrodas ārpus paša stāstītāja. Tā ir visizplatītākā prozas vēstījuma forma.
- **Vēstījums pirmajā personā** („es”) sastopams gadījumos, kad autors stāsta par to, ko pats pieredzējis. Salīdzinājumā ar „viņš” formu šis vēstījums ir intīmāks, subjektīvāks; „es” ne katrreiz ir pats autors, viņš šo lomu var nodot arī kādam citam stāstītājam, kā tas, piemēram, ir Paula Bankovska fantāzijas garstāstā „Mazgalviši spēlē mājās”. Šī vēstījuma forma īpaši raksturīga dzejai.
- **Vēstījums otrās personas** („tu”) formā sastopams diezgan reti, parasti tikai kā iespraudums trešajā vai pirmajā personā rakstītā vēstījumā, kur tas atklāj varoņa sarunu pašam ar sevi (*iekšējo monologu*). Šo vēstījuma formu parasti izmanto dialogos un polilogos, tā raksturīga lugām.

Izmantotā literatūra

1. Auseklis. *Gaismas pils*. Rīga : Jumava, 2005.
2. Bāliņa, R., Cīrule, V., Ēdelmane, I., Grase, I. u. c. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga : Avots, 1987.
3. Bankovskis, P. *Mazgalvīši spēlē mājās*. Rīga : Liels un mazs, 2007.
4. Brūveris, P. *Brīnumdzejoļi*. Rīga : Zvaigzne ABC, [2006.]
5. Brūveris, P. *Raibajā pasaulē*. Rīga : Zvaigzne ABC, [2010.]
6. Brūveris, P. *Divpadsmit metieni. Dzejas atdzejas un...* Rīga : Mansards, 2009.
7. Cielēna, M. Pasakas par diviem. Rīga : Alis, 2003.
8. *Latviešu tautas teikas. Vēsturiskās teikas*. Rīga : Zinātne, 1988.
9. Plūdonis, V. *Raksti trīs sējumos*. II sēj. Rīga : Liesma, 1975.
10. Rungulis, M. *Zaļā menca*. Rīga : Zvaigzne ABC, [2006.]
11. Rungulis, M. *Avenes*. Rīga : Zvaigzne ABC, [2008.]
12. Sakse, A. *Magnolija* // Sakse, A. Zāles stiebrs. Rīga : Liesma, 1987.
13. Silis, I. *Nanoks*. Rīga : Zvaigzne ABC, [2005.]
14. Ulberga-Rubīne, K. *Es grāmatas nelasu*. Rīga : Alis, 2008.
15. Zandere, I. *iekšīņa un ārīņa*. Rīga : Liels un mazs, 2004.
16. Zandere, I. *Limonāde*. Rīga : Liels un mazs, [2005.]
17. Zandere, I. *ja tu esi sivēns*. Rīga : Liels un mazs, 2006.
18. Zandere, I. No krājuma *Dieguburti* // Karogs, 2008. Nr. 6, 105. lpp.
19. Zīverts, M. // Zīverts, M. *Minhauzena precības un citas lugas*. Rīga : Valters un Rapa, 2003.
20. Zīverts, M. *Kopenhāgenas dialogs* // Zīverts, M. *Kamerlugas*. Rīga : Zinātne, 1989.
21. *Vēja vanadziņš. Latviešu tautas teikas*. Rīga : Sprīdītis, 1993.
22. Ivara Siļa mājaslapa. www.silis.gl
23. *Latviešu pasakas un teikas*. <http://valoda.ailab.lv/folklor/pasakas>